

**Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького**

СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА

науково-практичний журнал

ISSN 2413-6433

№ 3 (18)
2016

*Журнал присвячено визначенню місця прав дитини в системі прав
людини та дослідженню національних і міжнародних механізмів їх
захисту*

*Опубліковано за підтримки Міжнародної благодійної організації
«Асоціація милосердя «Еммануїл»*

ЗМІСТ

Боднарчук О.І. Поняття та класифікації прав дитини, як складові прав людини.....	4	
Вангородська Г. Право на життя: український та зарубіжний досвід.....	8	
Горovenко С.А. Проблематика правової роздробленості прав неповнолітніх осіб через призму сучасного українського законодавства	12	
Грицай Т. Суспільна мораль як об'єкт правового захисту	17	
Зубченко А.В. Нормативні та методологічні аспекти забезпечення дітям доступу до правосуддя.....	21	
Лисенко О.М. Міжнародно-правове регулювання прав дитини в кіберпросторі.....	25	
Новицький А.М., Новицька Н.Б. Щодо поняття «дифамація» як інституту права	30	
Островська Б.В. Національно-правове регулювання права на життя на пренатальній стадії розвитку дитини	36	
Перетятко Г. Теоретико-прикладні аспекти охорони морального здоров'я дитини у режимі online.....	41	
Софінська І.Д. Право на ім'я у рішеннях Європейського суду з прав	48	
Чеховська І.В. Соціальний захист одиноких матерів: аналіз основних положень законодавства.....	52	
Шаповал В.Д. Право дитини на професійну правничу допомогу в Україні.....	60	
Шкелебей В.А., Черняк Я.В. Особливості звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх	63	
МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ПРАВА ДИТИНИ»		68
Гвагвалія М.М. Право на життя ненародженої дитини: міжнародно-правовий аспект	69	
Гориславська А.С. Забезпечення права на освіту дітей, що перебувають на тимчасово окупованій території України	70	
Грицай Т. Теоретико-методологічний зміст функцій держави у сфері захисту прав дитини.....	73	
Кузнєцова Л.В. Генеза законодавства з прав дитини.....	74	
Новицька Н.Б., Новицький А.М. Міжнародний досвід захисту права дитини на безпечний інформаційний простір.....	75	
Приходько А. А. Конституційно-правовий механізм протидії корупції у сфері реалізації прав дитини	78	
Сердюк Н.А. Соціальні виміри прав дітей та молоді	80	
Суходольська А.А. Правові проблеми захисту інтересів дітей, що постраждали у результаті незаконного переміщення через кордон.....	82	
РЕЦЕНЗІЇ.....	84	

ВСТУПНЕ СЛОВО

Однією із найважливіших особливостей сучасної доби розвитку цивілізації є питання прав людини, створення рівних стартових можливостей для самореалізації особистості. Не дивлячись на біологічну та біохімічну єдність людських організмів у світі майже не має повторень, кожна особистість унікальна, свого роду окремий мікрокосмос із індивідуальним світоглядом, знаннями, звичками, менталітетом, цінностями, поведінковою культурою, психікою, можливостями.

Оскільки життя суспільства відбувається під домінантою лібералізму, питання індивідуальності кожного та спроб досягнення гармонії у взаємовідносинах між людьми залишаються важливим завданням як держави, так і громадянського суспільства. Реалізації цього завдання включає також і відповідні заходи щодо соціалізації особистості, яка починається з моменту народження дитини та охоплює все свідоме життя людини. Таким чином, стає питання врахування індивідуальних особливостей кожної дитини з тим, щоб її унікальність, творчий потенціал, таланти могли повністю розкритися, а дитина могла користуватися радістю життя. Такі вимоги закріплені у декларації прав дитини, українському національному законодавстві, політико-правовій практиці, а також є предметом відповідних наукових досліджень. Важливим також є дослідження питання про права дитини на пренатальній стадії розвитку як одному із важливих прав людини четвертого покоління.

Тут мова також йде про реалізацію відомої формули видатного філософа Володимира Соловйова про завдання узгодження у суспільному житті загального блага та особистого інтересу. Безумовно, загальним інтересом сьогодні є потреба у формуванні здорового покоління Українського багатонаціонального народу, здатного на патріотичних засадах відповісти на виклики сучасного розвитку.

Зрозуміло, що Асоціація українських правників як одна із найбільших професійних громадських організацій юристів України не може залишатися осторонь цих важливих проблем нашої доби. Тому поруч із конференціями та семінарами, «круглими столами», присвяченими питання конституційної реформи, захисту прав власності, проблем правосуддя, питання забезпечення сприятливого для життя людини навколишнього природного середовища Асоціація напередодні Міжнародного дня прав людини внесла на публічне обговорення проблему прав дитини. Очікуємо, що це буде тільки першим кроком у мережі наших заходів, спрямованих на пошуки науково-правових рецептів удосконалення правового регулювання з метою створення належних умов для життя і розвитку людини, і перш за все дітей. У цьому наша спільна турбота передати нашим дітям і внукам світ кращий, ніж сьогодні.

Василь Костицький

Президент Асоціації українських правників, доктор юридичних наук, академік Національної академії правових наук України, заслужений юрист України, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВ ДИТИНИ, ЯК СКЛАДОВІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Боднарчук О.І.

(старший викладач кафедри господарського права та процесу Університету державної фіскальної служби України)

Анотація. У статті розглядається становлення прав дитини, які є складовою прав людини. Особливості поняття та класифікації прав дитини на думку вітчизняних та міжнародних науковців.

Ключові слова: права дитини, Конвенція, захист прав дитини, класифікація прав дитини.

Аннотация. В статье рассматривается становление прав ребенка, которые являются составной частью прав человека. Особенности понятия и классификации прав ребенка по мнению отечественных и международных ученых.

Ключевые слова: права ребенка, Конвенция, защита прав ребенка, классификация прав ребенка.

Summary. In the article the formation of children's rights, which are part of human rights concepts and classification features of children's rights according to domestic and international scholars.

Key words: rights of the Child, the Convention, the protection of children's rights, children's rights classification.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Діти – сама уразлива частина суспільства, яку потрібно захищати та опікати державою. В свою чергу, права дітей – це не тільки законодавство, це і середовище, і умови, в яких діти живуть. Гарантом прав дитини є держава, родина та середовище, в якому дитина перебуває, також служби, які здійснюють догляд за дітьми. Адже держава повинна передбачати та протистояти негативним наслідкам в результаті різних соціальних змін, через соціальний захист прав дитини. Тому це питання вимагає більш детального вивчення і вирішення проблемних питань щодо захисту прав дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Необхідно зазначити, що вивчення даної теми присвячені роботи таких авторів: Астахов В.І., Войцехівська Ю.А., Гусев А.Д., Котляр І.І., Костіна І.В., Павлова Н.В., Панов М.І., Скакун О.Ф., Сліпущко О.М., Цибуліна І.В.

Виділення невирішених раніше аспектів загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Проблема захисту прав дитини є актуальною, особливо сьогодні, попри військові події та економічні негаразди в країні.

Не зважаючи на досить велику кількість документів, що забезпечують юридичну підтримку дитинства в Україні, діти продовжують залишатися однією з найменш захищених категорій населення, тому захистити і зберегти дитинство головна передумова стійкого економічного і соціального розвитку будь-якої країни.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою написання статті є дослідження та аналіз поняття та класифікації прав дитини в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто зазначити, що права дитини почали усвідомлюватися й чітко визначатися лише у ХХ столітті. Людство пройшло довгий шлях, щоб усвідомити, визнати й сформулювати права дитини, як невід'ємну частину суспільного життя.

Процес виділення прав дитини в особливу сферу людської пізнавальної і суспільної діяльності почався через кілька сторіч з часу введення поняття «права людини».

Спонукальними причинами стали кілька обставин.

На думку Н.В. Павлової, «з часу прийняття Загальної декларації прав людини розвиток концепції відбувався у таких напрямках: 1) тлумачення принципів, основних для концепції прав людини; 2) деталізація й конкретизація фундаментальних прав і свобод та їх регламентація стосовно окремих соціальних груп; 3) створення інституту міжнародного захисту прав людини» [1].

Тому, визначне місце відведено поняттю захисту прав дитини.

Розглядаючи саме визначення, насамперед доцільно зрозуміти зміст понять «право», «права людини» та «права дитини». Ці терміни широко використовуються, але розмежування між цими поняттями не прослідковується.

Варто зазначити, що поняття «право» вживається в гегелівській філософії права в наступних основних значеннях: право як воля (ідея права); право як визначена ступінь і форма волі (особливе право); право як закон (позитивне право) [2, с. 268].

Так, О.М. Сліпушко розглядає «право» як основний спосіб здійснення політичної влади, регулювання суспільних відносин за допомогою системи встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил поведінки (норм), які уособлюють волю, інтереси, потреби соціальних суб'єктів і є регулятором суспільних відносин [3, с. 196].

Також, В.І. Астахов та М.І. Панов формулюють «право» як одну з нормативних систем, яка регулює відносини в суспільстві, дії й поведінку людей, функціональних об'єднань і державних органів [4, с. 45].

Доречно відмітити, що у Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначається, що «право» – це інтереси певної соціальної групи, які спираються на закон, релігійні постулати, давні звичаї тощо [5, с. 917].

У Тлумачному словнику російської мови «право» визначається як сукупність встановлених та охоронюваних державною владою норм та правил, які регулюють відносини людей в суспільстві [6].

Отже, «право» у єдності своїх функцій виступає найважливішою властивістю буття людини та дитини.

Тому, на думку Е.В. Костіна, для з'ясування змісту понять «захист прав людини» та «захист прав дитини», необхідно, насамперед, розкрити сутність понять «права людини» та «права дитини». Так, «права людини – це визнана міжнародним правом сукупність встановлених та охоронюваних державою норм та правил для забезпечення людині прав на вільне життя та розвиток; захист громадянських, економічних, культурних прав і політичних свобод з боку держави, судових органів та громадських організацій» [7].

У Тлумачному словнику російської мови визначаються права людини як можливості забезпечені законом мати, користуватися й розпоряджатися соціальними благами й цінностями, користуватися основними свободами у встановлених законом межах [6].

Зокрема, Ю.А. Войцехівська поєднує права людини та права дітей, зазначаючи, що для цієї категорії суб'єктів значна частина основних прав людини змістовно нічим не відрізняється від прав дітей [8, с. 28].

Звичайно, що для розкриття сутності поняття права дитини необхідно зазначити, що права дитини є складовою прав людини. Все ж таки Конвенція про права дитини більш чітко формулює права дитини, пристосовує закон до потреб дітей, забезпечує дитині право на захист у тих межах, в яких не забезпечує прав дорослих. Так, під правами дитини мали на увазі чітко окреслені, встановлені принципи, положення, закони, які регулюють її життєдіяльність у суспільстві. У міжнародних документах, зокрема у Конвенції ООН про права дитини, яку підписала й Україна, закріплено лише перелік прав дитини, а саме визначення відсутнє [7].

І.В. Цибуліна пропонує розуміння права дитини як специфічну складову прав людини, що передбачає визнані міжнародним правом норми забезпечення дитині морально-соціальних прав на життя та здоровий розвиток, на безпеку, гідність, індивідуальність, свободу і захист з боку держави [9].

Права дитини С. Гавраш формулює як те, що їй гарантує держава, тобто допомога дорослих у розвитку та самореалізації [10].

Разом з тим, О.Ф. Скакун вважає, що система прав дитини є складовою прав людини і дає визначення поняття права дитини. Так, на думку вченої, права дитини – це

можливості (свободи) дитини, необхідні для їх існування, виховання та розвитку. Численні права дитини збігаються з правами людини (право на життя, ім'я, отримання громадянства, вільне висловлювання думки тощо) [11, с. 201].

Але Е.В. Костіна вважає за необхідне дати власне визначення поняття «права дитини». Отже, права дитини – це специфічні потреби та інтереси особливої соціально-демографічної, найбільш незахищеної та уразливої групи населення із соціальною і психологічною незрілістю, особливим психологічним сприйняттям навколишнього середовища, які необхідні для їх існування, виховання та розвитку [7].

Ми пропонуємо таке визначення: «права дитини» – це певні специфічні потреби та можливості, які необхідні людині віком до 18 років для існування, розвитку та досягнення зрілості.

В свою чергу в Україні на конституційному рівні закріплено права дитини. Конституція проголошує рівність прав дітей, охорону дитинства, заборону насильства над дитиною та її експлуатацію, право на життя, захист та допомогу держави дитині, позбавленій сімейного оточення, право на освіту [12].

Також існує міркування класифікації прав дитини у міжнародних науковців.

Відповідно, Р.А. Мюллерсон поділяє права дитини на цивільні та політичні. Цивільні права визначає як права і свободи, які належать дитині як члену громадянського суспільства, а політичні права – це, як правило, права тільки громадян цієї держави. Абсолютної межі між цивільними і політичними правами не існує [13, с. 53].

Т. Хаммарбер [14, с. 31] та М.С. Пейс [15, с. 72] поділяють права дитини на: забезпечення (provision) – права, які забезпечують задоволення основних потреб дитини (право на освіту, на відпочинок і дозвілля); захист (protection) – права, які гарантують захист від негативного впливу на дитину з боку суспільства, сім'ї (захист від економічної та сексуальної експлуатації, від психологічного й фізичного насилля, жорстокого поводження); участь (participation) – права дитини на самостійні дії та участь у громадському житті (право на вільне висловлювання своїх поглядів з усіх питань стосовно дітей).

Взагалі, існує багато варіантів щодо визначення сутності та класифікації прав дитини.

Так, І.І. Котляр розглядає права дитини у системі прав людини та вважає, що права дитини самостійні, навіть первинні в структурі прав людини. Він називає такий підхід не науковим, а крайністю, в основі якої лежить абсолютизація факту більшої уваги держави до проблем прав дитини, ніж до прав людини, та відсутність наукової концепції [16, с. 154].

А.Д. Гусев вважає, що у повсякденному житті для більшості дітей велике значення мають дві найбільш великі групи прав, що стосуються життєдіяльності дітей. Це, насамперед, особисті права. До їх числа належать право на життя, на проживання у своїй родині, на ім'я, на щастя, на безпечне існування без експлуатації або недбалого ставлення, на захист від жорстокості, знущань і несправедливого ставлення, на вільне вираження своєї думки, на громадянство та ін. Друга група прав – соціально-культурні права. До них належать права на освіту, на здоров'я, на доступ до культурних цінностей тощо. Ядром цієї групи прав може бути право на розвиток інтелектуальний, психологічний, фізичний, розумовий тощо [17, с. 158].

Погоджуючись із авторами, які не розглядають наявність у дітей економічних прав, Е.В. Костіна, вважає, що в будь-якому нормальному суспільстві дитини повинна жити в родині. Тому багато своїх прав вона може реалізувати через батьків, у тому числі і таке важливе право, як право власності [7].

Так, міжнародне право проголошує деякі специфічні дитячі громадські права – на ім'я, на реєстрацію про народження, на набуття громадянства з моменту народження. Ім'я дитині обирають батьки у момент реєстрації немовляти, але змінити його згодом самостійно вони не можуть. Кожна дитина здатна формулювати власні погляди, має бути

забезпечена можливістю вільно висловлювати погляди з усіх питань, які стосуються власне дитини. З цією метою їй надається право бути заслуханою у ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду безпосередньо або через представника [18].

Отже, кожна дитини індивідуалізується за різними ознаками: правовими і фактичними, вродженими і набутими. У Конвенції про права дитини [18] до таких ознак відносить: ім'я, громадянство, сімейні зв'язки. Дитина індивідуальна за її родинною належністю. Вона має право, за будь-яких умов, на збереження своїх зв'язків з родичами за походженням, однак правовими засобами забезпечується збереження прав дитини на сімейні зв'язки лише з найближчими родичами: батьком, матір'ю, дідусем, бабусяю, братами та сестрами тощо.

Індивідуальність дитини визначають також і рідна мова, етнічне походження, належність до певної релігії та культури і навіть зовнішній вигляд. Дитина має гарантоване право зберігати та примножувати свою індивідуальність [7].

Адже, основними правами дитини на основі Конвенції про права дитини [18] є: право на життя, виживання та здоровий розвиток; право на збереження своєї індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я і сімейні зв'язки; право на свободу особистості, свободу думки, совісті і релігії. Це право включає в себе свободу висловлювати свою думку в усній чи письмовій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини; право на захист від усіх форм фізичного чи психологічного насильства, експлуатації, образи, недбалого чи брутального поводження як з боку батьків, так і законних опікунів чи будь-якого іншого особи, яка турбується про дитину; право дитини, яка позбавлена сімейного оточення, на особливий захист і допомогу, що надається державою; право на рівень життя, необхідний для її фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку.

Аналізуючи права дитини, зазначений вище науковець Е.В. Костіна, вважає що доцільно згрупувати у чотири групи: індивідуальні (громадянські, приватні) права. До яких відносяться: право на ім'я та громадянство (ст. 7), право на самотність (ст. 8), право на життя, виживання та розвиток (ст. 6) і принципи недискримінації (ст. 2), заборона тортур (ст. 37), право на захист від фізичного насильства (ст. 19, 34), право на захист від свавільного арешту (ст. 37, 40), право на захист особистого життя (ст. 16) тощо. Сімейні права, до них належать: право дитини на виховання у сімейному оточенні та альтернативний догляд, а саме: батьківський догляд (ст. 5); возз'єднання сім'ї (ст. 10); право на отримання допомоги від держави на утримання (ст. 27) тощо. Соціально-культурні права, до них слід віднести: право на освіту (ст. 28, 29), право на охорону здоров'я (ст. 24), право на соціальне забезпечення (ст. 26), право на відпочинок і дозвілля, розважальні заходи, культурну та творчу діяльність (ст. 31). Разом з тим, потрібно відзначити, що кожна дитина у суспільстві потребує захисту своїх прав. У результаті пониженої уваги прав та не забезпечення їх відповідного дотримання формується ще одна група прав, а саме: права дітей з особливими потребами. До них належать права дітей-біженців (ст. 22); права дітей у збройних конфліктах (ст. 38); права дітей, які вступили у конфлікт із законом (ст. 40); права дітей, які живуть на вулиці тощо [7].

Права дітей – це не тільки законодавство, це і середовище, і умови, в яких діти живуть. Гарантом прав дитини є держава, родина та середовище, в якому дитина перебуває, також служби, які здійснюють догляд за дітьми. Адже держава повинна передбачати та протистояти негативним наслідкам в результаті різних соціальних змін, через соціальний захист прав дитини. Тому можна зазначити, що усі права універсальні та взаємопов'язані між собою, а соціальний захист прав дитини є складовою цих прав.

Висновки. Отже, із вищезазначеного можна зробити висновок, що не дивлячись на те, що дитина наділена тими ж правами, що і доросла людина, але у зв'язку із недостатнім фізичним та психічним розвитком, моральною та духовною незрілістю вона має бути забезпечена особливим захистом з боку держави. Адже, права дитини починаються з прав

людини. На підставі проведеного дослідження ми пропонуємо таку класифікацію прав дитини:

- приватні права;
- сімейні права;
- соціально-культурні права;
- особливі права.

Та надаємо визначення поняття «права дитини», як певні специфічні потреби та можливості, які необхідні людині віком до 18 років для існування, розвитку та досягнення зрілості.

Список використаних джерел

1. Павлова Л. В. Современная концепция прав и свобод человека и ее трактовка Всеобщей декларации прав человека [Електронний ресурс] / Л.В. Павлова // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 1998. – № 5. – С. – 9. – Режим доступа : <http://www.evolutio.info/content/view/249/49>.
2. Гегель Философия права. Сочинения [Електронний ресурс] / Гегель // М.: Изд-во «Мысль». – 1990. – 268 с.
3. Сліпушко О. М. Політичний і фінансово-економічний словник / О.М. Сліпушко // К.: Вид-во «Криниця». – 1999. – 387 с.
4. Астахова В. І., Панова М. І. Політологічний словник / В.І. Астахова, М.І. Панова // Х.: «Прапор». – 1997. – 199 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун». – 2001. – 1440 с.
6. Толковый словарь русского языка [Електронний ресурс]. – Режим доступа : [http:// www.vedu.ru](http://www.vedu.ru).
7. Костіна Е. В. Сутність основних детермінантів адміністративно-правового захисту прав дитини [Електронний ресурс] / Е.В. Костіна // Митна справа. – 2012. – № 1(79). – Частина 2. – Книга 1. – С. 116–121.
8. Войцеховська Ю. А. Права дитини в контексті прав людини [Електронний ресурс] / Ю.А. Войцеховська // Правовий статус особи: стан, проблеми, перспективи : зб. наук. праць. – К.: АПСВ. – 1998. – Ч. 2. – С. 27–30. – Режим доступа : http://www.kul.kiev.ua/images/chasop/2013_2/13.pdf.
9. Цибуліна І. В. Державна політика у сфері забезпечення захисту прав дитини в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Державні механізми управління» / І.В. Цибуліна. – Х., 2006. – 19 с.
10. Гавриш С. Права і свободи дитини / С. Гавриш // Х. : 2001. – 123 с.
11. Скакун О. Ф. Теория государства и права : [учебник для вузов] / О.Ф. Скакун // Х.: Консум. – 2000. – 704 с.
12. Конституція України : Закон України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
13. Мюллерсон Р. А. Права человека: идеи, нормы, реальность / Р.А. Мюллерсон // М.: Юридическая литература. – 1991. – 53 с. – Режим доступа : <http://www.lawlibrary.ru/izdanie9451.html>.
14. Хаммарберг Т. Конвенція ООН про права дитини – і як змусити його працювати / Т. Хаммарберг // Права Людини Щокварталу. – 1990. – 100 с.
15. Pais M. S. Конвенції ООН про права дитини / M.S. Pais // Вісник Прав Людини, 91/2. У Конвенції про права дитини. ООН. Нью-Йорк. – 1992. – С. 72–73.
16. Котляр И. И. Права человека: Учебн. пособ. / Под ред. И.И. Котляр. – Минск. – 2002. – 256 с.
17. Гусев А. Д. Права человека: Учебн. пособ. / А.Д. Гусев, Я.С. Яскевич, Ю.Ю. Гафарова и др. / Под общ. ред. А.Д. Гусева и Я.С. Яскевича. – Минск. – 2002. – 304 с.
18. Конвенція ООН про права дитини, видана за підтримки Представництва ЮНІСЕФ в Україні [Електронний ресурс]. – Київ, 2006. – 32 с. – Режим доступа : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/syow/995021>.

ПРАВО НА ЖИТТЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Вангородська Г.

(член Київської організації Асоціації українських правників, юрист)

Анотація. В статті досліджуються питання пов'язані з проблемами реалізації прав людини та їх обмежень, зокрема права на переривання вагітності. Наводиться загальне визначення поняття «право на життя» та їх характеристика. Досліджено, що не підлягає обмеженню право жінки і в цілях захисту прав

чоловіка - потенційного біологічного батька. Це впливає з того, що саме жінка є найбільш зацікавленим суб'єктом, оскільки, вагітність це такий стан, який притаманний тільки жінці.

Ключові слова: права жінки, права чоловіка, права людини, штучне переривання вагітності, білетика, право на життя.

The purpose of this article is to examine (Research) issues related to the problems of the human rights and their limitations, including the right to abortion.

The research provides a general definition of the «right to life» and their characteristics.

The author considers that the absence of universally accepted interpretation of the term «restriction» leads to a different determination of its structure elements (characteristics) and forms of content.

Analyzed that from the juridical point of view there is a problem of human relationship: is it possible to limit the right to privacy, which belongs to women, to protect the right to life of the unborn child.

The author of the article explores that are not subject limit a woman's right for the protection of the rights of man - a potential biological father. This follows from the fact that the woman is most interested a subject because pregnancy is a state that is inherent only women.

The article concluded that the Ukrainian legislation regulating the operation of abortion, introducing for the woman to decide on this transaction.

The article concluded that the Ukrainian legislation regulating the operation of abortion, introducing the woman to decide on this transaction. Also, the specifics of the problems related to human rights and bioethics, consists in the fact that the promotion and further development of certain branches of science without appropriate legal tools will be irreversible and unpredictable consequences for humanity.

«... Проблема абортів в правозахисному контексті дуже суперечлива. З одного боку постає питання про те, в якій мірі це ненароджена дитина має право на життя. З іншого боку, необхідно зрозуміти, чи має право мати сама розпоряджатися своїм тілом і чи володіє вона, впливаючим звідси, правом на фізичну недоторканність і на особисте життя. Як наслідок такої невизначеності, дуже складно зрівноважити права ще ненародженої дитини і матері, зробити вибір між ними»[1].

Право на життя - одне з основних прав. Життя з точки зору права є найвищою цінністю. Конституція України починає саме з цього права. Така ж послідовність збережена в Європейській конвенції про права людини. Найбільш дискусійним питанням при аналізі права на життя вважається момент його (права) виникнення, що зумовлює наявність чи відсутність заборони на штучне переривання вагітності. Основні точки зору зводяться до наступного: з моменту зачаття або з моменту народження.

Різні аспекти проблеми прав людини та їх обмежень, зокрема права на переривання вагітності, знайшли своє відображення в роботах наступних вітчизняних та зарубіжних вчених: М.В. Баглая, Л.Д. Воєводіна, О.Е. Кутафіна, Е.А. Лукашевої, В.В. Маклакова, А.В. Малька, С.Г. Стеценко, В.Ю. Стеценко, І.Я. Сенюти, Б.Н. Страшун, А.А. Подмарьова, П.М. Рабиновича, Ю.А. Тихомирова, Н.І. Шаклеїн і ін.

Відсутність загальноприйнятого трактування поняття «обмеження» призводить до різного визначення його структури, елементів (характеристик) змісту і форм прояву. Це чітко простежується в ході наукових дискусій.

Так, Н.І. Шаклеїн зазначає, що будь-яке обмеження прав (свобод) людини і громадянина виражається в двох своїх основних іпостасях: або як позбавлення певного права, що обумовлюється дією різного роду об'єктивних чи суб'єктивних обставин (введення в країні або на будь-якої її території режиму надзвичайного або воєнного стану), або як зменшення варіантів можливої чи дозволеної поведінки (в рамках конкретного права або свободи) шляхом встановлення носіями влади, в нормах права різного роду обмежень (просторових, тимчасових рамок, суб'єктивних і ін.) такої поведінки[2].

З юридичної точки зору в даному випадку і виникає проблема співвідношення прав: чи можна обмежити право на недоторканність приватного життя, що належить жінці, з метою захисту права на життя майбутньої дитини. Чи вільна жінка самотійно вирішувати питання материнства, і чи будуть можливі обмеження цих правомочностей відповідати принципам демократичної правової держави. Тим більше, що Декларація прав дитини, прийнята Резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року в Преамбулі [3] підкреслює: «дитина внаслідок її фізичної і розумової

незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист, як до, так і після народження». Аналогічне формулювання використовує і Конвенція про права дитини 1989 року в своїй Преамбулі[4]. Саме це стало предметом розгляду у Верховному суді США, який скасував своїм рішенням правило, прийняте в Техасі про незаконність абортів.

Чи підлягає регулюванню з боку держави і статус потенційного батька. Європейська комісія з прав людини (№8416/79, справа Х. проти Сполученого Королівства Великобританії) винесла спеціальний вердикт, згідно з яким «потенційний чоловік-батько не має права вимагати обов'язкової консультації з ним або звертатися до суду в зв'язку з наміром його дружини зробити аборт, так як саме жінка є головною зацікавленою особою в продовженні і перериванні вагітності». Європейський парламент підтвердив, що право жінки на аборт є однією зі сторін її приватного життя. Те ж правило діє при виборі жінкою методів запобігання вагітності, або вирішення питання про власну стерилізацію та відмову від потомства[5].

Звідси можна зробити висновок, що жінка абсолютно вільна в своєму праві не вдаватися до штучного переривання вагітності. У цьому випадку можна говорити про конституційний захист даної правомочності в рамках реалізації права на недоторканність приватного життя. Тут і не виникатиме проблем співвідношення з правом на життя ненародженої дитини[6].

Не підлягає обмеженню право жінки і в цілях захисту прав чоловіка - потенційного біологічного батька. Це випливає з того, що саме жінка є найбільш зацікавленим суб'єктом, оскільки, вагітність це такий стан, який притаманний тільки жінці.

Як видно Українська держава не вважає право переривати вагітність абсолютним. У деяких випадках до обов'язкової умови - згода пацієнтки - додаються додаткові, без наявності яких жінка вже не має права в даному випадку вільно розпоряджатися собою. Перелік таких умов - медичних показань визначається Кабінетом Міністрів України[7].

У США першим законом у цій сфері стало правило, прийняте в Штаті Коннектикут в 1821 році, яке забороняє застосування отруйних речовин з метою викликати аборт. З 1880 року на законодавчому рівні на всій території Сполучених Штатів Америки аборти були заборонені. І тільки в кінці 50-х років - початку 60-х ХХ століття почали надходити пропозиції про перегляд ставлення до даної проблеми. Вирішальними стали два факти, що відбулися в 1962-1965 роках. У 1962 році Шеррі Фінкбайн звернулася до лікаря для здійснення абортів, так як на ранній стадії приймала талідомід. Цей транквілізатор пропонувався вагітним жінкам для зниження дії побічних ефектів і вважався абсолютно нешкідливим, поки клінічна практика не показала інше. Через скандальну статтю, організовану її чоловіком з метою попередження інших жінок, їй було відмовлено. Судова справа була програна. Тоді жінка поїхала до Швеції, де був штучно витягнутий деформований плід. В цей же час в США пройшла епідемія краснухи, яка викликає ушкодження плода, якщо захворювання переноситься жінкою в перші тижні вагітності. У період з 1962 по 1965 року захворіло близько 82 000 вагітних жінок, народилося близько 15 000 дітей з різними аномаліями - глухота, сліпота і т.д. Багатьом жінкам, які схотіли зробити операцію зі штучного переривання вагітності, в цьому було відмовлено, а 9 лікарям у зв'язку з цим було пред'явлено обвинувачення Комісією медичних екзаменаторів штату Каліфорнія. Підсумком стало рішення Верховного Суду США у справі «Роу проти Уейда», що визнало закон штату Техас про обмеження права на аборт таким, що суперечить Конституції США, а також таким, що ущемляють особисту свободу жінки: «Право на недоторканність приватного життя, незалежно від того, чи витікає воно з Чотирнадцятої поправки, що визначає концепцію особистої свободи і обмеження свободи влади (таким чином, як ми це розуміємо) або ж, з пункту про права народу в силу Дев'ятої поправки - є настільки обширним, що воно поширюється і на рішення жінки про аборт або збереження вагітності».

Але, часто в своїх рішеннях вже Європейський суд з прав людини звертає увагу на аспекти, пов'язані з біоетикою, - як правило, у випадках, коли розглядає одне з основних і найважливіших прав людини, яким є право на життя. Одне з емблематичних рішень Страсбурзького суду є «Во проти Франції»[8]. Згідно фактам у даній справі двох пацієнток приймають в гінекологічному відділенні лікарні, і у них виявляються ідентичні прізвища. Помилково лікарі виконують дії з видалення контрацептивної спіралі у пацієнтки, направленої в лікарню для контролю за ходом вагітності, що в результаті призвело до необхідності абортів. Касаційний суд Франції відмовився кваліфікувати дії лікарів як вбивство, незважаючи на те що через халатність їх дії призвели до смерті плоду. Суд також відмовився розглядати плід, що знаходиться в утробі матері, як суб'єкта, який може користуватися захистом кримінального закону. Заявниця стверджувала, що ситуація, при якій захист плода відсутній у національному законодавстві Франції, є неприйнятною і є порушенням ст. 2 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод. Проте, Страсбурзький суд також відкинув настільки широке тлумачення права на життя по відношенню до плоду.

Рішення ЄСПЛ у справі «Во проти Франції» було прийнято 14 голосами «за» і 3 голосами «проти». «Проти» висловилися судді: пан Ресса з Німеччини, пані Мулароні з Сан-Марино і пані Стражницька зі Словаччини, яка підкреслила складність цього питання.

Справа «Во проти Франції» пов'язана з важливим аспектом права на життя, а саме, з якого моменту починається життя і з якого моменту воно повинно бути захищене. Проблема полягає в тому, що міжнародні акти утримуються від відповіді на це питання. Одним із винятків є Американська конвенція про права людини від 1969 року, оскільки ст. 4.1 зазначає, що дотримується право кожної людини на життя. Це право охороняється з моменту зачаття. На відміну від Американської конвенції, ст. 2 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод лише стверджує, що право кожного на життя охороняється законом. Подібне положення закріплене в Африканській хартії прав людини і народів від 1981 р. У справі «Во проти Франції» більшість суддів дали негативну відповідь про можливість захисту людського плоду на підставі ст. 2 Конвенції.

Можна зробити висновок, що Українське законодавство регулює проведення операції зі штучного переривання вагітності, представляючи жінці самостійно вирішувати питання даної операції. Однак, користування цим правом обмежується низкою умов, головним з яких є термін вагітності. Підставою введення такої умови служать блага, що захищаються публічною владою, а саме: право ненародженої дитини, здоров'я матері. Таким чином існує тонка грань між різними особистими правами, в якому тісному взаємозв'язку вони знаходяться і як важливо визначити зміст кожного з них, щоб реальна оцінка меж обмежень відповідала принципам правової держави.

На закінчення можна відзначити, що на початку XXI ст. простежується тенденція до диференціації нового покоління прав людини, але в той же час міжнародне співтовариство в особі Ради Європи розділяє точку зору, що певні обмеження все-таки повинні існувати. Деякі держави змінили своє законодавство на користь дозволу одностатевих шлюбів, евтаназії та ін. Специфіка проблем, пов'язаних з правами людини і біоетикою, полягає в тому, що заохочення і подальший розвиток певних галузей науки без розвитку адекватних юридичних механізмів матиме незворотні і важко передбачувані наслідки для всього людства.

Список використаних джерел

1. Тобес Б. Право на здоров'я: Теория и практика. М., 2001. С. 243.
2. Шаклеин Н.И. Конституционные ограничения прав и свобод человека: конституционный подход // Новое в российском и международном праве. Вып. V. - М.: РГСУ, 2005. - 0,3 п.л.
3. Декларация прав дитини, прийнята Резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року в Преамбулі. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml
4. Конвенція про права дитини Прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї від 20 листопада 1989 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021

5. Рішення Європейського суду з прав людини в справі Х проти Об'єднаного Королівства, заявлення № 8416/79, рішення про прийнятність від 13 травня 1980 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/>
6. Локк Дж. Опыт о законе природы // Сочинения: В 3 т. Т.3. М., 1998, с.46.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. N 144 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/144-2006-%D0%BF>
8. Рішення Європейського суду з прав людини № 53924/00 від 08 липня 2004 року у справі «Во проти Франції» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://docs.pravo.ru/document/view/19382031/>

УДК 340.137:342.72/.73-053.6](477)(045)

ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОЇ РОЗДРОБЛЕНОСТІ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Горovenko С.А.

(студент 2-го курсу бакалаврату юридичного факультету Київського
національного університету імені Тараса Шевченка)

Анотація. У статті сконцентровано увагу на проблемі законодавчої розкиданості серед нормативно-правових актів закріплених в них як основоположних, так і наданих державою прав неповнолітніх осіб (від 14 до 18р.). Фізична особа з обмеженою дієздатністю виступає суб'єктом цивільних правовідносин лише в тій площині, яка надана їй законодавцем в сфері правового регулювання, відповідно, вона потребує більш систематизованого та нормативного закріплення своїх законних прав.

Ключові слова: неповнолітня особа, обмежена дієздатність, класифікація, диференціація, основоположні права, законодавство, права дитини, правосуб'єктність, суб'єктивне право, цивільні правовідносини.

Аннотация. В статье исследовалась законодательная база Украины через призму прав несовершеннолетних детей. Возможность правильного понимания упомянутых прав и использования субъектами правоотношений для дальнейшей их детализации в отдельном едином нормативно-правовом акте. Также, была проведена классификация за юридической силой закрепления этих прав на национальных уровнях учитывая международный фактор.

Ключевые слова: гражданско-правовые отношения, субъекты правоотношений, дети, несовершеннолетние дети, основоположные права ребенка, ограниченная дееспособность, международный нормативно-правовой акт.

Abstract. In this article the author considers the rights of a child and problems of legal fragmentation expressed as fundamental and state rights granted minors (ages between 14 and 18). Ukrainian civil code considers that child likes as natural person has different personal rights and specific legal responsibility. Subjective children's rights are the most important rules of body of supranational law.

Key words: limited law capacities, children's rights, civil law, legal incapacitation, subjective rights, legal action, uniform law, conflict of laws, natural person, subject of law, personal rights, minors, Ukrainian legislation.

Вступ. Удосконалення нормативно-правового закріплення, посилення захисту та всебічна підтримка прав дітей завжди викликали пильну увагу як серед міжнародного співтовариства загалом так і на державному рівні зокрема. Початок ХХ століття ознаменувався широким висвітленням та великомасштабним рухом щодо наголошення на необхідності формально-юридичного закріплення та усесторонньої підтримки прав та особистих свобод дітей.

Започаткування правової формалізації прав дітей відбулось в 1924 році завдяки прийнятті Лігою Націй Женевської Декларації прав дитини, в якій висловлювалась чітка позиція щодо необхідності проведення превентивних заходів для запобігання незаконному використанню дитячої праці, торгівлі дітьми тощо. Основними міжнароднозначущими документами, де найдетальніше закріплені основоположні права і свободи дитини, на базі правових норм яких відбуваються безпосередні акції міжнародної спільноти щодо підтримки та сприяння дотриманню прав дитини, є:

- Декларація прав дитини, яка була прийнята під егідою Організації Об'єднаних націй (далі – ООН) в 1959 році та закріплювала соціальні та правові принципи, які директивно стосуються захисту та становлення благополуччя дітей;

- Конвенція про права дитини, за допомогою якої Генеральна Асамблея ООН в 1989р. задекларувала так звану «світову конституцію для дітей».

Українська держава, як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [1], яка є членом-фундатором ООН, тобто державою-засновницею Організації та її повноправним членом з дня заснування [2], 27 лютого 1991 року ратифікувала конвенцію та імплементувала її норми в національне законодавство.

Враховуючи той факт, що діти мають особливий статус в цивільно-правовій доктрині, який виражається через закріплення в Цивільному кодексі України (далі - ЦКУ) 2-ух основних моделей набуття дітьми як фізичними особами правосуб'єктності, зокрема через чітке визначення вікових лімітів щодо дієздатності (часткової або неповної) дітей як суб'єктів в цивільних правовідносинах. Законодавець чітко поділяє статус прав дітей за віковою характеристикою на:

- фізичну особа, яка не досягла чотирнадцяти років, тобто вона визначається як «малолітня особа» (ст.31 ЦКУ);

- фізичну особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, яка декларується як «неповнолітня особа» (ст.32 ЦКУ).

Постановка завдання. Спираючись на чинне законодавче регулювання відносин щодо закріплення прав неповнолітніх осіб, тобто фізичних осіб дієздатність яких є неповною (від 14 до 18р.), ми вважаємо, що необхідно провести дослідження та диференціацію прав вищезазначених осіб та формальний поділ за юридичною силою їх закріплення та дії в законодавстві України. Поділяючи думку про те, що неповнолітні діти є рушійною силою майбутнього та саме від їх особистісного розвитку залежить процвітання нашої держави в перспективі, ми вважаємо, що акцентування уваги на правах, які мають представники цієї категорії фізичних осіб та наголошення на необхідності створення єдиного нормативно-правового акта, який регламентуватиме ці права для більш прозорої та полегшеної процедури доступу до останньої, є непересічним фактом як для українського права загалом, так і для українського законодавства зокрема та матиме важливе значення для розвитку сучасної науки права в Україні. Як зазначав визначний філософ Жан-Жак Руссо: «Давайте менше говорити про обов'язки дітей, а більше про їхні права». Визнаємо слова фундатора просвітництва як основоположні та засадничі для даної праці.

У царині українського права важливо акцентувати увагу на розкритті безпосередніх джерел в національному законодавстві прав дитини загалом, так і права неповнолітньої особи зокрема, тобто: Основний закон держави (Конституція України), Сімейні, Цивільні та Кримінальні кодекси України та їх процесуальні відповідники, закони України “Про охорону дитинства”, “Про оздоровлення та відпочинок дітей”, “Про попередження насильства в сім'ї”, “Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю” та ін. Також, важливо відзначити непересічну роль інституту Уповноваженого з прав дитини в Україні, завдячуючи якому, у 2013 році Україна вперше стала членом Європейської мережі омбудсменів з прав дітей.

Результати дослідження. Найбільш урегульованим як у міжнародному праві так і в національному, є право на ім'я та громадянство, яке закріплене в 6(шести) міжнародних договорах та в 3(трьох) статтях (дві з них із Основного закону України) державного права України, зокрема:

- «Фізична особа має право на ім'я» п.1 ст. 294 ЦКУ;

- «Кожна людина має право на громадянство» п. 1 ст. 15 Загальна декларація прав людини (далі – ЗДПЛ);

- «Дитина реєструється відразу після народження і з моменту народження має право на ім'я і набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування» ст. 7 Конвенція про права дитини;

- «Дитині має належати від її народження право на ім'я і громадянство» принцип 3 Декларації прав дитини;

- «Кожна дитина повинна бути зареєстрована негайно після її народження і повинна мати ім'я. Кожна дитина має право на набуття громадянства» п.2,3 ст. 24 Міжнародний пакт про громадянські та політичні прав;

- «В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом», «Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство» ст.4, ст. 25 КУ;

- «Кожна держава-учасниця передбачає у своєму внутрішньодержавному праві, що її громадянства набувають народжені на її території діти, які при народженні не набувають іншого громадянства» п.2 ст. 6 Європейська конвенція про громадянство;

- «Будь-яка Договірна Держава має надавати своє громадянство будь-якій народженій на її території особі, яка в іншому разі була б апатридом» п.1 ст.1 Конвенція про скорочення без громадянства.

Нижчим за кількістю закріплень, але точно не слабшим за юридичною силою є основоположне право як кожної людини загалом так і, безпосередньо, неповнолітньої дитини зокрема, а саме: право на життя та охорону здоров'я, яке декламується в 3(трьох) найважливіших актах міжнародного права та 5(п'яти) нормативно-правових актах України (включаючи 2 статті Конституції України), це:

- «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» ст. 27 КУ;

- «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність» ст. 3 ЗДПЛ;

- «Держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя» ст. 6 Конвенції про права дитини;

- «Фізична особа має невід'ємне право на життя. Фізична особа не може бути позбавлена життя» п.1,2 ст. 281 ЦК України;

- «Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування» п.1 ст. 49 КУ;

- «Кожна людина має право користуватися будь-якими заходами, що дозволяють їй досягти найкращого стану здоров'я, який є можливим» п. 11 ч.1 Європейська соціальна хартія;

- «Фізична особа має право на охорону її здоров'я» п.1 ст. 283 ЦК України;

- «Кожний громадянин України має право на охорону здоров'я» ст. 6 Основи законодавства України про охорону здоров'я.

Враховуючи реалії сучасного світу у сфері всесвітньої взаємоінтеграції міжнародної інформаційної політики, з кожним днем набираючи прогресивну силу та відіграючи важливу роль процеси світової глобалізації, доволі логічним є віднесення права на вільне висловлення думки та отримання інформації до рангу найбільш законодавчо врегульованих та якісно прописаних прав фізичних осіб з обмеженою дієздатністю, яке в свою чергу виражене у 2(двох) міжнародно-правових та 3(трьох) національних, включаючи Основний закон, актах права, таких як:

- «Кожна дитина має право на вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності, отримання інформації, що відповідає її віку» ст. 9 ЗУ «Про охорону дитинства»;

- «Держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю» п.1 ст. 12 Конвенції ООН про права дитини;

- «Дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію й ідеї будь-якого роду незалежно

від кордонів в усній, письмовій формі чи за допомогою інших засобів на вибір дитини» п.1 ст. 13 Конвенції ООН про права дитини;

- «Дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї» п.1 ст.171 Сімейний кодекс України (далі – СКУ);

- «Кожна дитина має право на вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності, отримання інформації, що відповідає її віку» ч.1 п.1 ст.9 ЗУ «Про охорону дитинства»;

- «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань» ст. 34 КУ.

Не менш важливим є права, які в своїй сутності передбачають забезпечення для людини свободу від бідності, для підтвердження цього факту, законодавець, проголошуючи людину найвищою соціальною цінністю та закріплюючи пріоритет її прав та свобод, як один з основоположних принципів правової держави, не може обійти стороною право на достатній життєвий рівень та право на опіку та піклування, серед яких перший формалізується в 2(двох) міжнародних та 2(двох) актах національного рівня та знаходить своє юридичне місце в Конституції України, себто:

- «Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло» ст. 48 КУ;

- «Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя» ч. 1 ст.11 Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права;

- «Кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку» ст. 8. ЗУ «Про охорону дитинства»;

- «Дитині повинні надаватися всі засоби, потрібні для її нормального матеріального та духовного розвитку» п.1 Женевська Декларація прав дитини.

А, стосовно, другого, важливо занотувати, що це право є безумовним правом кожної держави і в Українському праві виражається через взаємозв'язок 2(двох) міжнародних правоутворюючих документів з 1(одним) нормативним актом цивільної сфери права України:

- «Малолітня, неповнолітня особа, а також фізична особа, яка визнана недієздатною або цивільна дієздатність якої обмежена, має право на опіку або піклування» ст. 292 ЦКУ;

- «Встановлення і скасування опіки та піклування над малолітніми, неповнолітніми, недієздатними особами, особами, цивільна дієздатність яких обмежена, регулюються особистим законом підопічного» п.1 ст. 24 ЗУ «Про міжнародне приватне право»;

- «Встановлення або скасування опіки і піклування провадиться за законодавством Договірної Сторони, громадянином якої є особа, у відношенні якого встановлюється або скасовується опіка або піклування», «Особистим законом фізичної особи вважається право держави, громадянином якої вона є» п.1 ст. 34; п. ст. 16 Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах.

Право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків має бути загальновизнаним правом кожної дитини і, в процесах демократизації світового співтовариства, відносно нещодавно воно стало ним, безперечно незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, майнового стану, місця проживання, ставлення до релігії, переконань, приналежності до суспільних об'єднань та інших обставин, та знаходить своє вираження в 1(одному) визнаному міжнародною спільнотою акті та 2 нормативно-правових актах правової системи держави – Україна, серед яких:

- «Кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків» п.2 ст.11 ЗУ «Про охорону дитинства»;

- «Діти мають право на особливе піклування» витяг з преамбули Конвенції про права дитини;

- «Кожна особа має право на проживання в сім'ї» п.3 ст.4 СКУ.

Одним із досить важливих, але найчастіше майже невідомих прав неповнолітніх осіб є право на майно, яке в свою чергу має досить широку мережу законодавчого регулювання за правовою базою України, але, в свою чергу, воно не має свого закріплення на міжнародному рівні. Отже, виділяємо 2 основні точки зіткнення природного права дитини з його нормативним регламентуванням, серед них:

- «Батьки і діти, які проживають разом, можуть бути самостійними власниками майна», «Майно, яке батьки придбали для розвитку, навчання та виховання дитини (одяг, іграшки, книги, музичні інструменти, спортивне обладнання тощо), є власністю дитини» ст.173, ст. 174 СКУ;

- «Неповнолітня особа віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років може відмовитися від прийняття спадщини за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника і органу опіки та піклування» ст. 1273 ЦКУ.

Стосовно кореляції наступних прав існують досить цікаві теоретичні суперечки, а саме у сфері визнання окремого права більш вагомим з точки зору законодавство в порівнянні з іншим, зокрема це виражається через взаємовідношення права на освіту та права на працю, основною проблемою співвідношення яких є ті факти, що обидва права закріплюються лише в 2(двох) нормативно-правових актах, які за думкою одних вчених мають однакову юридичну силу, і відповідно, по суті є рівними за нею. Зокрема, щодо права на працю, це є:

- «Неповнолітні в трудових правовідносинах прирівнюються до повнолітніх, а в області охорони праці, робочого часу, відпустки та деяких інших умов користуються додатковими пільгами» ст. 187 Кодексу Законів про працю (далі - КЗпП);

- «Тривалість щорічної основної відпустки становить для неповнолітніх працівників тридцять один календарний день» ч 8. ст. 6 ЗУ «Про відпустки»;

У свою чергу, право на освіту детермінується через:

- «Держава гарантує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; надання державних стипендій та пільг учням і студентам цих закладів у порядку, встановленому законодавством України» ст. 19 ЗУ «Про охорону дитинства в Україні»;

- «Учні державних професійно-технічних навчальних закладів, студенти вищих навчальних закладів I - IV рівнів акредитації з числа дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, перебувають на повному утриманні держави» ЗУ «Про освіту».

Основна цікавинка згаданого вище співвідношень за юридичною силою, полягає в інших дослідники стоять на думці щодо переважаючої сили Кодексу над законом, і в співвідношенні їх, за ступенем підпорядкування в правовій ієрархії, якщо класифікувати, враховуючи цю позицію науковців, право на працю має більшу вагу та ступінь юридичної сили стосовно права на освіту. Важливо визначити, одностайну однорідність у порівнянні права на освіту, та, досить нового в українському законодавстві, але не менш цікавого права на об'єднання в дитячі та молодіжні організації, яке є красномовним вираженням цивільної правосуб'єктності неповнолітньої особи та закріплюється в:

- «Засновниками молодіжних та дитячих громадських організацій можуть бути громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 14-річного віку» ст 4 ЗУ «Про молодіжні та дитячі громадські організації»;

- «Членами молодіжних громадських організацій можуть бути особи віком від 14 до 28 років, членами дитячих громадських організацій - особи віком від 6 до 18 років» ЗУ «Про громадські об'єднання».

Завершують наше дослідження, відносно важливі, але, на нашу суб'єктивну думку, на жаль, відносно слабко закріплені в сучасному українському праві, це зокрема: право на захист від усіх форм насильства, яке знаходить своє законодавче закріплення в статті ст. 18 ЗУ «Про охорону дитинства» в якому йдеться: «Держава забезпечує право дитини на проживання в таких санітарно-гігієнічних та побутових умовах, що не завдають шкоди її фізичному та розумовому розвитку.» та, право на зайняття підприємницькою діяльністю, яке точно має гарні перспективи щодо його розвитку, популяризації серед соціально активної молоді, і, як результат, більш деталізованої нормативізації, яка наразі, виражається через ст. 22, себто: «Діти, які досягли 16-річного віку, мають право займатися підприємницькою діяльністю, можуть бути членами колективного сільськогосподарського підприємства та членами селянського (фермерського) господарства в порядку, встановленому законом».

Висновки. За кількісними та якісними показниками, визнаючи доктринальну ієрархічну силу правових норм загальної теорії права, маємо можливість визначити важливість для української держави кожного окремого права фізичної особи з неповною дієздатністю за достатньо суттєвою ознакою такою як юридична сила дії та безпосереднього поширення норм права, які саме права для неповнолітніх осіб є найбільш закріпленими, формально-визначеними, санкціонованими та забезпеченими державним захистом через заходи впливу, а на яких органам законодавчої влади необхідно звернути та зосередити свою увагу. Також, важливо акцентовано увагу на необхідності створення нормативно-правового акту в якому чіткого формалізується перелік прав фізичних осіб з неповною дієздатністю, доцільність якої, в свою чергу, не може підлягати сумніву, адже наразі доволі болючою є проблема систематичного порушення згаданих прав як на побутовому пласті взаємовідносин, наприклад між дітьми та батькам, так і взаємовідносин на загальносуспільному рівні загалом. Діти як незалежні та сильні особистості мають рекордно малий ступінь усвідомленості щодо наявних у них прав та, відповідно, форм, методів, заходів їх захисту останніх. Отже, завершивши всеохоплююче, ґрунтовне та, дійсно, необхідне дослідження, ми сподіваємось довести до наукової громади, політичної еліти країни та суспільства загалом необхідність, доцільність та релевантність запровадження цього закону, можливість його сприяння розвитку української правової думки та ми дійшли висновку, що ці заходи, можна вважати історичним вкладом та доволі перспективним кроком для України в майбутнє.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://ufpp.gov.ua/content/PDF/zakonodavstvo/konstitychiya.pdf> - С. 3. – ст. 1.
2. Яценко А.В. Членство України в ООН // Наукові праці історичного факультету. – 2013. - № 1. - С.1. Режим доступу: <http://s-journal.cdu.edu.ua/base/2008/v5/v5pp208-210.pdf>

СУСПІЛЬНА МОРАЛЬ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Грицай Т.

(аспірантка Львівського університету бізнесу і права)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню поняття «суспільна мораль», сутності суспільної моралі як категорії соціальної філософії та соціології права, співвідношення суспільної та індивідуальної моралі, обґрунтуванню необхідності правового захисту суспільної моралі.

Ключові слова: суспільна мораль, правовий захист суспільної моралі.

Аннотация. Статья посвящена исследованию понятия «общественная мораль», сущности общественной морали как категории социальной философии и социологии права, соотношения общественной и индивидуальной морали, обоснованию необходимости правовой защиты общественной морали.

Ключевые слова: общественная мораль, правовая защита общественной морали.

Annotation. The article investigates the notion of "public morality," the essence of social morality as a category of social philosophy and sociology of law, the ratio of social and individual morality, legal substantiation necessary to protect public morals.

Key words: public morals, legal protection of public morality

Теоретико-правовий екскурс дослідження суспільної моралі як ключового елемента сучасного етико-правового дискурсу вимагає з'ясування проблем інтерпретації захисту суспільної моралі. Відразу зауважимо, що на сьогодні відсутнє нормативне визначення такої ключової категорії як "захист суспільної моралі". Так само відсутні і відповідні комплексні наукові розробки. Але ж у правовому регулюванні відповідна правова лакуна має істотне значення з огляду на необхідність чіткого відмежування відповідних державних заходів із здійснення такого захисту від інших форм державно-організуючого владного впливу у правовій формі на суспільну мораль. Вважаємо, що відсутність чіткого осмислення змісту цієї проблеми свідчить про незавершеність як наукових, так і нормативно-практичних розробок у питаннях захисту суспільної моралі.

З огляду на зазначене, видається можливим сформулювати наукове бачення вирішення проблеми захисту суспільної моралі як специфічної наукової категорії, виходячи насамперед із опрацьованих у межах юридичної науки підходів до визначення категорії захисту у праві як певного родового поняття. Виходитимемо з того, що оскільки суспільна мораль є найважливішою складовою нормального існування та розвитку будь-якого суспільства і держави, її правовий захист повинен обіймати гідне місце в системі юридичної відповідальності[1], хоч, очевидно, що сукупність відповідних правових норм та відносин виходить далеко за межі інституту юридичної відповідальності за правопорушення у сфері суспільної моралі.

Спеціально питання захисту суспільної моралі як окремої юридичної категорії досліджували в українській юридичній науці М.Г. Іванець[2], В.В. Костицький[3], Н.Б. Новицька[4], І.І. Припхан[5] та ін.

Так, В.В. Костицький привертає увагу до того, що захист суспільної моралі неможливий без застосування державою вимушених заходів примусу, який знаходить прояв, з одного боку, у закріпленні правових норм щодо захисту суспільної моралі в законодавстві, а, з другого боку, у практичній реалізації наданих законом засобів захисту суспільної моралі, втіленні правових приписів і норм у діяльності компетентних органів влади, причому останнє є питанням правореалізаційної діяльності правоохоронних та судових органів, тобто практикою застосування законодавчих положень[6].

На думку М.Г. Іванця, та обставина, що право регулює певний вид суспільних відносин, свідчить, що цим відносинам надається особливого значення, вони беруться державою під охорону. Встановлюючи в правових нормах масштаби і межі поведінки з приводу конкретного блага, визначаючи права і обов'язки учасників правовідносин, їх бажану з точки зору суспільства поведінку і наслідки небажаних вчинків, держава таким чином бере під охорону ці блага і відповідні права на них[2]. М.Г. Іванець також вважає, що про захист суспільної моралі слід говорити лише тоді, коли відповідні порушення суспільної моралі вже відбулися і слід вживати заходів щодо усунення таких порушень і виправлення становища. При цьому поновленню підлягають, у цьому контексті, не лише права та свободи людини, але і суспільства в цілому, оскільки при захисті суспільної моралі як публічно-правової (а не лише етичної) категорії йдеться про суспільні інтереси, їх узгодженість та гармонізацію з особистими інтересами[2].

Захист суспільної моралі, з точки зору Н.Б. Новицької, необхідно розглядати у широкому і вузькому значеннях: 1) у вузькому значенні це забезпечення додержання прав людини у сфері суспільної моралі, попередження і профілактика їх порушень, реальне поновлення незаконно порушених прав і встановлення за допомогою нормативно-правових актів та дій відповідних органів реальної ефективної відповідальності за порушення прав та свобод людини та суспільства; 2) у широкому значенні – це реалізація

захисної функції адміністративного права, яка, у свою чергу, відображає захисну функцію держави. Захист суспільної моралі – це сукупність заходів спрямованих на відновлення, визнання прав та припинення юридично визначених порушень праву сфері суспільної моралі, що застосовуються, згідно чинного законодавства компетентними органами державного управління за заявою чи скаргю особи, права якої порушуються, або за власною ініціативою[4]. Такий захист ґрунтується, зокрема, на принципах: верховенства права; принцип поваги до прав, свобод, честі та гідності людини; принцип заборони цензури; гуманізму; невтручання органів державної влади і місцевого самоврядування у діяльність засобів масової інформації та суб'єктів підприємницької діяльності поза межами, визначеними законодавством; створення умов для здійснення саморегулювання у дотриманні законодавства про захист суспільної моралі; поваги до прав споживачів та не нав'язування їм будь-якої продукції; неприпустимості зловживання свободою діяльності засобів масової інформації[4].

Згідно із широким підходом до розуміння феномену правового захисту, останній може здійснюватися в різних формах (юридична діяльність, правовідносини, правова поведінка, юридичний процес та ін.). При цьому однією з основних форм існування правового захисту є юридична діяльність, яка включає не лише правотворчість і правореалізацію, але і правовий моніторинг як специфічний вид державної діяльності[7].

За такого підходу, захист суспільної моралі – це заснована на системі нормативно-правових актів діяльність уповноважених суб'єктів права, здійснювана в різних формах, за допомогою різних правових засобів, спрямована на усунення перешкод у здійсненні вимог, принципів і норм суспільної моралі з метою досягнення стану її повної правової захищеності. З огляду на побудову такого захисту на нормах права, цей захист у своєму зовнішньому відображенні постає саме як правовий захист.

Правовий захист суспільної моралі як міжгалузевий інститут є сукупністю норм, що належать різним галузям права, але мають однакову правозахисну спрямованість, з огляду на спільність об'єкта такого захисту – відносин, що складаються щодо реалізації вимог, принципів, настанов суспільної моралі в соціумі. При цьому правовою основою цього міжгалузевого інституту є відповідні норми конституційного права як база для конкретизації правових засобів захисту суспільної моралі в галузевому законодавстві України.

Поняття «охорона» та «захист» стосовно суспільної моралі, вочевидь, є взаємопов'язаними, проте не можуть бути ототожнені. Охорона суспільної моралі починається із встановлення відповідного правового режиму, визначення базових караних діянь і визначення гарантій та іншої діяльності, здійснюваної до порушення суспільної моралі. Захист же передбачає застосування примусових заходів щодо зобов'язаної особи, використовуваних в установленому законом порядку компетентними органами в цілях поновлення попереднього стану захищеності суспільної моралі та припинення протиправних діянь щодо неї.

Відмінними ознаками охорони та захисту суспільної моралі є ступінь їх зв'язку з порушенням її вимог. Охорона здійснюється за відсутності порушення суспільної моралі, натомість захист – коли є правопорушення або існує безпосередня загроза його вчинення. Охорона суспільної моралі забезпечується нормами, що слугують, переважно, цілям непорушності суспільної моралі, а захист здійснюється не нормами права, а безпосередньо компетентними (контролюючими та юрисдикційними) органами, які для цих цілей наділені законодавством відповідними повноваженнями[7].

Захист суспільної моралі у правовій площині постає як складне, пов'язане з феноменом суспільної моралі юридичне явище. Воно, зокрема, характеризується такими рисами:

є необхідним складником забезпечення дієвості, реальності та ефективності принципів і норм суспільної моралі в суспільному житті, на рівні повсякденних індивідуальних, групових і загальносоціальних практик;

відображає суспільне благо та слугує реалізації відповідного публічного інтересу;
включає в себе комплекс відповідних норм права, що поєднуються у відповідний міжгалузевий правовий інститут (має правовий характер);

має вольовий, державно-владний характер, що може поєднуватися із заходами самозахисту суспільної моралі з боку громадських організацій, інших неурядових суб'єктів суспільних відносин;

реалізується через особливу юридичну діяльність компетентних органів влади, що має системний, цілісний, прогнозований, упорядкований, підзаконний характер;

ґрунтується на можливості застосування державного примусу в рамках, визначених законом;

охоплює своєю захисною дією як всю сферу функціонування суспільної моралі, так і її конкретні прояви й форми відповідно до встановлених законодавством меж державного втручання до зазначеної сфери;

має цільову спрямованість – досягнення високого рівня правової захищеності суспільної моралі від зовнішніх і внутрішніх засобами правового регулювання в широкому сенсі;

ґрунтується на загальновизнаних принципах права та враховує міжнародно-правовий досвід у цій сфері суспільних відносин;

є гнучким механізмом реагування на зовнішні і внутрішні загрози щодо суспільної моралі;

становить невід'ємну складову частину механізму забезпечення духовної та – ширше – національної безпеки України.

З точки зору розвитку теоретико-правового дискурсу щодо суспільної моралі, подальшого ґрунтовного наукового опрацювання потребують кожна з окреслених вище властивостей захисту суспільної моралі як системно пов'язаного з суспільною мораллю правового явища.

Отже, як показав проведений теоретико-правовий аналіз феномену суспільної моралі в контексті широкого підходу до праворозуміння і моралерозуміння та з урахуванням полідисциплінарних здобутків етико-правового наукового дискурсу, під суспільною мораллю можна розуміти особливу сферу моральної регуляції, яка вміщує сукупність історично сформованих, прийнятих у даному суспільстві (суспільно визнаних) та зорієнтованих на досягнення спільного (колективного) блага ціннісних імперативів (принципів, ідеалів, традицій і звичаїв, моральних цінностей, норм), їх відображення у свідомості людей та відповідних поведінкових стандартів (нормативних моделей поведінки), що формуються на основі відповідних ціннісних імперативів, дія яких забезпечується засобами впливу громадської думки та внутрішнього переконання членів цього суспільства, а також володіє засобами колективного осуду аморальних вчинків членів суспільства.

Список використаних джерел

1. Миллеров Е.В. О видах юридической ответственности в сфере посягательств на общественную нравственность / Е.В. Миллеров // Вектор науки ТГУ. – 2010. – №3(3). – С. 129.
2. Іванець М.Г. Правове закріплення проблем захисту суспільної моралі / М.Г. Іванець // Малий та середній бізнес (право, держава, економіка) – 2011. – № 3-4 – С. 42-46.
3. Іванець М.Г., Костицький В.В., Петрова Т.А. Суспільна мораль як об'єкт правового захисту / М.Г. Іванець, В.В. Костицький, Т.А. Петрова // Соціологія права. – 2011. – № 2. – С. 56-63. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/socpr/2011_2/Ivanec_Kostickiy.pdf.
4. Новицька Н.Б. Захист суспільної моралі в умовах інформаційної трансформації суспільства: Монографія / Н.Б. Новицька. – К.: ... , 2016. – С. 49-63.
5. Припхан І.І. Конституційно-правові засади захисту суспільної моралі. Дис. ... канд. юрид. наук. Спеціальність: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право / І.І. Припхан. – К., 2011. – С. 106-177.
6. Костицький В.В. Захист суспільної моралі як функція сучасної держави: Монографія / В.В. Костицький. – Дрогобич: Коло, 2013. – С. 30.
7. Сологуб А.Ю. Правовая защита ребенка в Российской Федерации: теоретико-правовой аспект. Дисс. ... канд. юрид. наук. Специальность: 12.00.01. – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / А.Ю. Сологуб. – Иркутск, 2016. – С. 92.

НОРМАТИВНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІТЯМ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

Зубченко А.В.

(студентка 2-го курсу магістратури юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

Анотація. У статті розглянуті основні нормативно-правові акти національного та міжнародного законодавства, які стосуються забезпечення права дитини на доступ до правосуддя та дотримання їхніх інтересів при розгляді цивільних справ, а також норми, які регулюють доступ дитини до правосуддя в окремих категоріях справ (зокрема, встановлення місця проживання дитини, позбавлення батьківських прав, усиновлення, влаштування у патронатну сім'ю тощо).

Ключові слова: найкращі інтереси дитини, Сімейний кодекс України, доступ до правосуддя, права дитини.

Аннотация. В статье рассмотрены основные нормативно-правовые акты национального и международного законодательства, касающихся обеспечения права ребенка на доступ к правосудию и соблюдение их интересов при рассмотрении гражданских дел, а также нормы, которые регулируют порядок доступа ребенка к правосудию в отдельных категориях дел (определения места проживания ребенка, лишения родительских прав, усыновление, определение в патронатную семью и т.д.)

Ключевые слова: наилучшие интересы ребенка, Семейный кодекс Украины, доступ к правосудию, права детей.

Abstract. The article contains with the basic regulations of national and international law relating to children's rights to access to justice and respect for their interests in civil cases. Ukraine is in its way to European integration and unification of national legislation with international. An important step is to join and implement the norms of international legal acts in the area of family relations. Therefore, analysis of regulatory and methodological framework parental and child rights in certain categories of cases is relevant and promoting for usage of the most effective remedies defining forms of participation of children in legal proceedings and compliance with the best interests of the child in deciding civil cases.

The clauses of family law should be applied equally to all stakeholders, including children, if the decision affects or may affect them. International law calls for the consideration of the child's views and the principle of the best interests. In practice, the lack in legislation rather tends to play down child's rights for free expression and participation in the process. As a general rule, the idea of the child shall be heard by the court after they reach 14 years. By this age, usually represent its interests guardianship bodies, which often do not hear the views of the child at all. This is a violation of children's rights to influence her life meaningful events and diminish its significance as an independent entity in the process.

Key words: the best interests of the child, Family Code of Ukraine, access to justice, child rights.

Вступ. Положення Конвенції ООН про права дитини, імплементовані до Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. (далі СК України) та містяться в Конституції України. Незважаючи на це, багаторічний досвід застосування оновленого сімейного законодавства України потребує системного наукового аналізу, враховуючи, що в сімейному законодавстві нечітко визначені механізми дотримання прав батьків і дітей у категоріях справ, які передбачають безпосередню участь дитини.

Україна на шляху євроінтеграції перебуває в процесі уніфікації національного законодавства із міжнародним. Важливим етапом є приєднання та імплементація норм міжнародно-правових актів у сфері сімейних відносин. Тому аналіз нормативної і методологічної бази дотримання прав батьків і дітей в окремих категоріях справ є актуальним і сприятиме використанню найбільш ефективних засобів захисту прав, визначенню форм участі дітей в судочинстві та дотримання найкращих інтересів дитини при вирішенні цивільних справ.

Аналіз досліджень і публікацій. У вітчизняних наукових дослідженнях вже започатковано науковий аналіз сімейних відносин у напрямі здійснення та захисту сімейних прав. Зокрема, це праці З. В. Ромовської, І. В. Жилінкової. Торкається цих тем у монографічних дослідженнях Л.В. Красницька, М. М. Дякович, О. В. Синегубова. Науково-теоретичним підґрунтям для висновків і узагальнень, зроблених у роботі, стали

фундаментальні праці цивілістів, зокрема: М. М. Агаркова, Ч. Н. Азімова, М. Й. Бару, Я. Р. Веберса, Є. М. Ворожейкіна, В. П. Грибанова, О. І. Загоровського, О. С. Йоффе, О. О. Красавчикова, О. Е. Лейста, М. С. Малєїна, Й. О. Покровського, В. І. Синайського, Ахтирська Н.М. та інших.

Цілями статті є дослідження чинної нормативно-правової бази національного цивільного законодавства України та актуалізація основних теоретико-методологічних засад захисту прав дітей, зокрема, у наданні їм доступу до правосуддя.

Ряд міжнародних документів мають норми, пов'язані із правом дитини бути вислуханою у випадках, коли справа стосується їх, а також право на доступ до суду та вираження поглядів. Зокрема, такі норми містяться у Конвенції ООН про права дитини, Загальній декларації прав людини (ст.7), Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Європейській соціальній хартії, Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенції про здійснення прав дітей тощо.

Україною були підписані та ратифіковані вказані міжнародні документи, а їх норми імplementовані до Сімейного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, а також відображені у ряді постанов та розпоряджень: постанові Кабінету Міністрів №866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 вересня 2008 року.

Прийняття Сімейного кодексу України є важливим кроком у забезпеченні прав дитини відповідно до міжнародних стандартів. СК України передбачає нормативне закріплення прав дитини, зокрема, і норми, що регулюють обов'язковість тримання згоди дитини у визначеному колі питань, які її стосуються, так і право дитини вільно висловлювати свої думки щодо питань, які її стосуються. У Кодексі про шлюб та сім'ю 1969 року вимагалось отримання думки дитини лише щодо конкретних дій.

Стаття 12 Конвенції ООН про права дитини зазначає, що держави-сторони забезпечують дитині, здатній висловити власні погляди, вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що її торкаються. Причому поглядам дитини має надаватися належна увага згідно з її віком та зрілістю. На виконання цього пункту в національному законодавстві дитині надається право бути заслуханою у будь-якому судовому розгляді, що торкається дитини. Європейська конвенція про здійснення прав дітей (від 25 січня 1996 року), ратифікована Законом України від 3 серпня 2006 року, передбачає, що дитина, яка відповідно до національного законодавства визнається такою, що має достатній рівень розвитку, під час судового засідання наділяється правами та може вимагати отримання необхідної інформації, консультації щодо будь-яких правочинів та їх наслідків, які стосуватимуться її. Право дитини на вільне вираження поглядів та отримання інформації закріплює і Закон України «Про охорону дитинства» (ст.9).

Стаття 171 Сімейного кодексу України визначає, що дитина має право бути вислуханою. Цю саму норму містить і стаття 254 Цивільного процесуального кодексу України. Ці норми конкретизують статтю 23 Конституції України, яка надає кожному громадянину та громадянці України право вільного вираження своїх поглядів та переконань та на свободу думки і слова.

Дослідниця Л. Б. Максимович зазначає, що нормативне закріплення права висловлювати свою думку свідчить не тільки про визнання державою дитини як володільця свого права, але й визнання її людиною, яка має права. Це позитивно позначається на формуванні її як особистості.

Цю думку підтверджує і рішення Європейського суду з прав людини, який постановив, що «стосовно питання доступу до суду, суд повторює, що процедурні гарантії, закріплені статтею 6, гарантують кожному право подання скарги щодо його прав та обов'язків цивільного характеру до суду чи органу правосуддя. ...Одним із аспектів

якого є право на доступ до суду.» (ухвала щодо прийнятності заяви «6778/05 «МПП «Голуб» проти України» від 18 жовтня 2005 року.

Реалії ж доступу дітей до правосуддя в Україні залишаються не надто втішними. Найчастіше у порядку цивільного судочинства за участю дитини розглядаються справи про позбавлення батьківських прав, встановлення місця проживання дитини, справи з усиновлення та влаштування до патронатної сім'ї.

Очевидно, що при вирішенні такого роду справ, суд має виходити із найкращих інтересів дитини та враховувати її думку. Відповідно до ч. ч. 2, 3 ст. 171 Сімейного кодексу України дитина, яка може висловлювати свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавленні батьківських прав, поновленні батьківських прав, а також спору щодо управління її майном. Суд має постановити рішення всупереч думці дитини, якщо цього вимагають її інтереси.

Наприклад, відповідно до ст. 254 ЦПК України суд розглядає справу про усиновлення за обов'язковою участю заявника, органу опіки та піклування або уповноваженого органу виконавчої влади, а також *дитини, якщо вона за віком і станом здоров'я усвідомлює факт усиновлення*, з викликом заінтересованих осіб, яких суд визнає за потрібне допитати. Окрім того, вирішуючи справу по суті, суд зобов'язаний перевірити наявність передбачених законом підстав для усиновлення: зокрема, чи виконано вимоги ч. 1-2 ст. 218 СКУ щодо наявності згоди дитини. Згода повинна бути надана дитиною у формі, яка відповідає її віку та можливості надання такої згоди. Із практики це усна згода у віці до 14 років та письмова згода після 14 років. Це має важливе значення у випадку оскарження рішення. Відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 236 СКУ суд обов'язково визнає усиновлення недійсним, якщо воно було здійснене без згоди дитини, яка була необхідна.

Слід відрізняти підстави та порядок визнання усиновлення недійсним від підстав і порядку його скасування та скасування усиновлення. У СКУ визначено як підстави, з яких усиновлення обов'язково має бути визнане недійсним, так і підстави, за наявності яких суд вирішує питання на свій розсуд.

Усиновлення може бути скасоване або визнано недійсним тільки за рішенням суду за позовами батьків, усиновлювачів, опікуна, піклувальника, органу опіки та піклування, прокурора, а також *усиновленої дитини, яка досягла 14 років*.

Відповідно до ст. 165 СКУ з позовом про позбавлення батьківських прав можуть звернутися: один із батьків, опікун, піклувальник, особа, в сім'ї якої проживає дитина, заклад охорони здоров'я, навчальний заклад або інший дитячий заклад, у якому вона перебуває, орган опіки та піклування, прокурор, *сама дитина, яка досягла 14 років*.

Згідно із ст. 169 СКУ особам, які були позбавлені батьківських прав, надано право звернутися до суду, з позовом про їх поновлення. При вирішенні питання про поновлення батьківських прав суд бере до уваги думку дитини, якщо вона може її висловити, а також її інтереси.

Фактично усі ці норми зобов'язують сторони отримати згоду дитини, але не встановлюють обов'язок суду надати дитині можливість виступити та висловити свою позицію.

Питання встановлення місця проживання дитини більш чітко урегульовані сімейним та цивільним процесуальним законодавством України. Зокрема, відповідно до ст. 29 ЦК місцем проживання дітей віком до 14 років визнається місце проживання їхніх законних представників (батьків, усиновлювачів, опікунів).

З досягненням 10 років, місце проживання дитини визначається за спільною згодою батьків та самої дитини, але, згідно вимог ч. 3 ст. 29 ЦК України, місцем проживання фізичної особи у віці від 10 до 14 років є місце проживання її батьків, усиновлювачів або одного із них. З досягненням 14 років, фізична особа набуває права вільно обирати собі місце проживання.

На неузгодженість ч. 2 ст. 29 ЦК України та ч. 3 ст. 160 СК України звертає увагу Н.О.Давидова [3; с. 445]. Так, дослідниця зазначає, що ст. 160 СК України звужує права дитини, яка досягла 14 років визначати місце свого проживання тим, що це право дитині надається лише у випадку окремого проживання її батьків. При цьому, Н.В.Волкова вказує, що дитина з досягненням 14 років може обирати своє місце проживання не довільно, тобто де вона захоче, там і буде проживати, а лише з батьками (конкретно з ким саме, з матір'ю чи батьком). Саме це вона може вирішувати самостійно, якщо не встановлено інше [1; с. 98-99].

Виникає питання, норма ЦК України чи норма СК України повинна застосовуватись при визнанні чи невизнанні права дитини у віці від чотирнадцяти років самостійно визначати місце свого проживання при спільному проживанні його батьків. Тобто, чи може дитина, батьки якої проживають разом, самостійно визначати місце свого проживання та проживати окремо. Вважаємо, що відповідь повинна бути позитивною. Зокрема, як вказується, наприклад, Н.О. Давидовою необхідність в окремому проживанні може бути викликана, наприклад вступом дитини до навчального закладу, який знаходиться в іншому населеному пункті [3; с. 445].

Зауважимо, що віковий критерій, який відповідно до ЦК України є достатнім для вільного вибору місця проживання є однією з серйозних проблем сучасності з питань вибору місця проживання дітей. Більша частина науковців і практиків однозначно висловлюються на користь підвищення зазначеного віку. Вважаємо, що ситуація, яка склалась пояснюється тим, що Закон було прийнято за чинності ЦК України 1963 року, де неповною дієздатністю володіли особи від 15 до 18 років, а тепер такий обсяг дієздатності мають особи з 14 років. А тому, вважаємо, що відповідні зміни слід внести саме до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» і надати право самостійно подавати заяву особам з 14 років, що і буде відповідати праву особи обирати місце проживання також з 14 років.

Оціночні поняття «достатній вік та рівень розвитку дитини, коли вона здатна висловлювати свою думку» може мати як позивні, так і негативні наслідки. Зокрема, у статті 160 Сімейного кодексу України вказує конкретний вік, з якого батьки, суд або орган опіки та піклування, який виносить рішення щодо встановлення місця проживання дитини, мають обов'язково заслухати її думку з цього питання: з 10 років спільно з батьками, з 14 років дитина може самостійно обирати місце свого проживання з одним із батьків. Інші ж подібні норми, які так само мають пряме значення для дитини, не містять посилення на вік дитини, з якого потрібно отримати її згоду або вислухати її думку. Зокрема, це питання усиновлення, встановлення опіки, розміщення в патронатну сім'ю, позбавлення батьківських прав та їх поновлення, зміна прізвища та імені дитини у зв'язку з усиновленням тощо.

На практиці відсутність законодавчо закріпленого віку дитини скоріше тяжіє до применшення їхніх прав на вільне висловлення думки та участі у процесі. За загальним правилом, думка дитини заслуховується судом після досягнення нею 14 років. До цього віку, зазвичай, її інтереси представляють органи опіки та піклування, які, нерідко, не заслуховують точку зору дитини взагалі. Це є порушення права дитини впливати на значущі для її життя події та применшують її значимість як незалежної особи у процесі. Також дитина, до 14 років позбавлена прямого доступу до правосуддя, а це право може бути забезпечене виключно через законних представників.

Також важливим є забезпечення умов під час процесу для вільного вираження поглядів дитини. У кримінальному процесі відповідно до міжнародних стандартів, зокрема, опитування дитини має відбуватися у присутності представника органу опіки та піклування або дитячого психолога у «зеленій» кімнаті. Для цивільного процесу таких вимог немає. Часто опитування дитини проводиться у присутності батьків, опікунів чи інших осіб, щодо яких, власне, дитина і опитується. У такому випадку, є висока ймовірність маніпулювання точкою зору дитини.

Висновки. На нашу думку, встановлення будь-яких фактичних перешкод для дитини висловити свою думку як на досудовому етапі, так і під час судового засідання є порушення норм національного законодавства, а також Конвенції ООН про права дитини. Зокрема, Європейський суд з прав людини постановив, що «встановлення фактичної перешкоди може суперечити Конвенції так само, як і юридична перешкода». (рішення у справі «Голдер проти Сполученого Королівства» від 21 лютого 1975 року. Встановлення віку, коли дитина може бути заслухана судом свідчить про незабезпечення доступності правосуддя для дітей, які не досягли встановленого віку. Це може сприйматися як порушення права людини на справедливий суд, оскільки принцип дотримання найкращого інтересу дитини може бути порушено у випадках, коли думка дитини не заслуховується судом.

Список використаних джерел

1. Волкова Н.В. Цивільно-правові засоби індивідуалізації фізичних осіб. : дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Волкова Наталія Василівна. - Одеська національна юридична академія. – О., 2008. – 198 с.
2. Case “Pronina v. Ukraine” від 18 липня 2006 року. Заява №63566/00, п.24
3. Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения: сб. статей и иных материалов / под ред. Р.А.Стефанчука. – К.: Юринком Интер, 2010. – 1040 с.
4. Рішення по справі Голдер проти Сполученого Королівства від 21 лютого 1975 року, серія А №18, п.26.
5. Справа «МПП «Голуб» проти України» від 18 жовтня 2005 року, заява №6778/05.
6. Фулей Т.І. Застосування Європейської практики з прав людини при здійсненні правосуддя в Україні: навч.-метод. Посібник для студентів / Т.І. Фулей. – К.: [ТОВ «Гештальт Консалтинг Груп «Прок-бізнес»], 2009. – 200 с. – (На шляху до європейських стандартів в епоху глобалізації; кн. 1).
7. Ахтирська Н.М. Моніторинг судової практики України у справах, пов'язаних із насильством щодо дітей та жінок / За аг. Ред.. Христової Г.О. – Київ : Тютюкін, 2011. – 108 с.
8. Суслова О.І., Лазаренко О.О., Ахтирська Н.О. Захист прав жінок та дітей судовими та правоохоронними органами в Україні / За аг.ред. Христової Г.О. – Київ : Тютюкін, 2010. – 336 с.
9. Красницька Л.В. Про право дитини вільно висловлювати власні погляди та думки з усіх питань, що її стосуються / Л.В. Красницька. – Університетські наукові записки. – 2001, №4 (40). – с. 80-86.

УДК 341.01

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ДИТИНИ В КІБЕРПРОСТОРІ

Лисенко О.М.

(кандидат політичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права
Східноєвропейського університету економіки і менеджменту)

Анотація. В статті проаналізовано міжнародно-правові акти в сфері регулювання основоположних прав дитини в кіберпросторі. Визначено проблемні питання дотримання прав дитини у віртуальному середовищі та подано характеристику деяким видам правопорушень, що виникають при здійсненні суспільних комунікацій в кіберпросторі. Відзначено основні проблемні виклики, що постали перед системою інституційно-правового забезпечення регулювання соціальних віртуальних відносин.

Ключові слова: міжнародно-правові акти, права дитини, кіберпростір, віртуальне середовище, кіберзлочини, кібезалякування, грумінг, кібербезпека.

Аннотация. В статье проанализированы международно-правовые акты в сфере регулирования основных прав ребенка в киберпространстве. Определены проблемные вопросы соблюдения прав ребенка в виртуальной среде и дана характеристика некоторым видам правонарушений, возникающих при осуществлении общественных коммуникаций в киберпространстве. Отмечено основные проблемные вызовы, стоящие перед системой институционально-правового обеспечения регулирования социальных виртуальных отношений.

Ключевые слова: международно-правовые акты, права ребенка, киберпространство, виртуальная среда, киберпреступления, кибезапугивание, груминг, кибербезопасность.

Lysenko O. International legal regulation of children's rights in cyberspace

The article analyzes the international instruments in the regulation of fundamental rights of children in cyberspace. Identified areas of children's rights in a virtual environment and given the characteristics of some types of offenses arising from the implementation of public communications in cyberspace. Noted the challenges of the main problems facing the system of institutional and legal support regulation of virtual social relationships.

Keywords: *international law, rights of the child, cyberspace, virtual environment, cybercrime, cyberbullying, grooming, cyber security.*

На сьогоднішній день мільйони людей працюють, спілкуються та відпочивають використовуючи можливості кіберпростору, як віртуальної соціотехнічної системи, в якій здійснюються обіг електронних даних технічних пристроїв, що об'єднані в певні мережі та інтерактивно між собою взаємодіють.

Сучасні можливості, що надає суспільству кіберпростір, дозволяють поєднувати в одному технічному пристрої цілу сукупність інтеракцій, що впливають на формування соціокультурного середовища, в якому реалізує свою особистість конкретний індивід.

Найбільш яскраво результати сучасного процесу розвитку інформаційно-комунікаційних технологій проявляються в сфері побудови й використання кіберпростору. У зв'язку з цим, регулювання сучасних суспільних відносин в інформаційній сфері, серед яких найпоширенішими є доступ до інформаційних баз даних будь-яких видів інтеракцій (символи обміну у формі тексту, зображень, аудіо, відео-, поєднання названих елементів тощо) та їх використання, стають одним з найбільш актуальних завдань сучасного законодавства й права.

Враховуючи, що кіберпростір дозволяє поєднувати цілу сукупність інформаційних продуктів в один структурний елемент, виникає питання про відповідні ціннісні орієнтири та моделі поведінки, що він формує. Не викликає сумніву наявність прямого та опосередкованого зв'язку між якісно-змістовним наповненням інформаційного продукту та відповідними соціально-культурними домінантами.

Слід відзначити, що окремою, однією з найчисельніших груп, користувачів кіберпростору, є малолітні та неповнолітні особи. В силу своїх психофізичних особливостей, дана категорія користувачів кіберпростору є найбільш сприятливою для формування як позитивних, так і негативних моделей поведінки та відповідного світосприйняття. На жаль, ми змушені констатувати той факт, що саме в підлітковому та юнацькому середовищі значно зросла кількість правопорушень через прояви агресивної поведінки.

Сучасні малолітні та неповнолітні особи, формують свої світоглядні орієнтири, в тому числі моделі поведінки, не тільки з родинних стосунків чи зі стосунків з однолітками. В першу чергу, ці моделі, навіть в більшості алгоритми поведінки, закладаються через засоби та символи кіберпростору. Змістовний аналіз публікацій Інтернет-ресурсів, в першу чергу соціальних мереж, свідчить про переважання інформації і повідомлень з ознаками насильства і жорстокості (вбивства, самогубства, ДТП та інше). Причому, досить часто, при подачі фактів убивства, насильства, прояву жорстокості тощо, інформація занадто деталізується, особливо, щодо способів скоєння того чи іншого виду правопорушень.

Враховуючи вищевикладене, проблематика регулювання прав дитини в кіберпросторі на сьогоднішній день є вкрай актуальною та важливою. Метою даного дослідження є окреслення деяких проблемних питань, що виникають при здійсненні міжнародно-правового регулювання використання інформаційних можливостей кіберпростору дітьми та молоддю. Не можна говорити, що дана проблема не турбує громадськість, батьків та законотворців, як на міжнародному так і на національному рівнях.

Основні права дитини в міжнародних нормативних актах закріплені в Декларації прав дитини 1959 р.[1] та Конвенції про права дитини 1989 р.[2].

Зрозуміло, що на момент прийняття та ратифікації цих нормативних документів термін «кіберпростір» або ж взагалі не використовувався, або ж в більшості своїй вживався в науково-фантастичних творах. Проте не можна говорити, що вище визначені міжнародні документи не містять положень, що регулюють дану проблему дослідження.

Декларація прав дитини 1959 р. (далі – ДПД) включає в свій зміст десять принципів, які забезпечують права дітей з моменту народження і до досягнення віку

вісімнадцяти років. Саме з 18 років настає за міжнародними стандартами повна дієздатність, а в деяких країнах громадянське повноліття.

Ст.1 Конвенції про права дитини 1989 р.(далі – КПД) також визначає, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [2]. Проте, у кіберпросторі, потреби та інтереси дітей значно відрізняються в залежності від віку. Малоімовірно, що семирічний користувач кіберпростору буде здійснювати ті ж самі інформаційні запити, що і 12-річний учень середньої школи або ж 17-річний підліток. Тобто, визначаючи певну сукупність прав та обов'язків дітей в кіберпросторі, необхідно враховувати вікові групи користувачів, щоб реалізувати нормативи визначені ст.13 та 17 КПД.

Ст.13 КПД закріплює право дитини вільно висловлювати свої думки (право на самовираження), тобто можливість шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини. Ч.2 ст.13 КПД, зазначає, що здійснення цього права може зазнавати деяких обмежень, але підстави обмеження, що визначені даним нормативним актом, на думку автора, визначені не враховуючи сучасні можливості кіберпростору.

Преамбула статті 17 КПД визначає, що держави-учасниці забезпечують доступ дитини до інформації і матеріалів із різних національних і міжнародних джерел. При цьому спрямованість такої інформації повинна бути на сприяння соціальному, духовному і моральному благополуччю, а також здоровому фізичному і психічному розвитку дитини. Але, як зазначалося вище, кіберпростір на сьогоднішній день, перенасичений деструктивною інформацією, що спотворює світосприйняття дитини та формує невимушену агресію. Таким чином, виконуючи вимоги п. е. ст.17 КПД держави-учасниці повинні забезпечити належний механізм захисту дитини від інформації і матеріалів, що завдають шкоди її благополуччю, саме враховуючи специфіку та особливості кіберпростору.

В продовження КПД було прийнято Факультативний протокол щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, що передбачає криміналізацію виробництва, розповсюдження, експорту, передачі, імпорту, навмисного зберігання дитячої порнографії та її реклами в Інтернеті та в рамках інших технологій, які розвиваються [3].

І, нарешті, протокол конкретизує урядам країн перелік діянь та видів, що охоплені кримінальним або карним правом, незалежно від того, чи були ці злочини вчинені на національному або транснаціональному рівнях. Окрім цього, держави зобов'язані створити необхідні умови щодо правового захисту дітей, інформування дітей-жертв про їхні права, роль та утримання, терміни і хід судочинства та про рішення щодо їхніх справ, захисту у відповідних випадках особистого життя і особи дітей-жертв, вжиття заходів, згідно з національним законодавством, з метою уникнення небажаного розповсюдження інформації, яка могла б призвести до встановлення особи дітей-жертв та інше [3].

Окремо слід відзначити Конвенцію про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 року (ратифікована Україною 07 вересня 2005 року), що прийнята для зупинення дій, спрямованих проти конфіденційності, цілісності і доступності комп'ютерних систем, мереж і комп'ютерних даних, а також зловживання такими системами, мережами і даними, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за таку поведінку [4]. Стаття 9 даної Конвенції встановлює кримінальну відповідальність за вироблення дитячої порнографії з метою її розповсюдження, надання доступу до дитячої порнографії, розповсюдження або передача дитячої порнографії, володіння дитячою порнографією у комп'ютерній системі чи на комп'ютерному носії інформації [4]. Проте, даний міжнародний документ не охоплює всю сукупність злочинів проти дітей та молоді в кіберпросторі, акцентуючи увагу лише на дитячій порнографії.

Серед значної кількості порушень прав дитини в кіберпросторі можливо на даний час визначити основні найбільш поширені види:

- кіберзалякування (cyberbullying);
- порнографія;
- насильство;
- грумінг (grooming);
- пропаганда расової ненависті та нетерпимості;
- формування психічної залежності від онлайн-ігор;
- онлайн-шахрайство та ін.

Слід відзначити, що даний перелік не є вичерпним, оскільки можливості кіберпростору з кожним роком змінюються та удосконалюються, що в свою чергу надає можливість активніше та більш цілеспрямовано впливати на дітей та молодь.

Відповідно до Рамкового рішення 2004 року Європейська комісія розширила прийняту в 1999 році Програму безпечного Інтернету, з особливим акцентом на захисті дітей, безпечного використання Інтернету та інших комунікаційних технологій. Сфера впливу даної програми була розширена у зв'язку з необхідністю протидіяти таким порушенням прав дитини в кіберпросторі як грумінг та кіберзалякування.

В рамках ініціативи ООН в листопаді 2008 року, в структурі Глобальної програми кібербезпеки, були підготовлені спеціальні рекомендації Child Online Protection (далі – COP), в яких було визначено за основну мету створення основи безпечного для розвитку дітей кіберсвіту. Основними завданнями для COP визначено:

- виявлення ризиків та вразливості дітей в кіберпросторі;
- інформування громадськості, батьків та вчителів щодо виявлених проблем;
- розробка практичних інструментів, що допоможуть звести до мінімуму ризики дитини в онлайн-овому кіберпросторі;
- міжнародний обмін знаннями та досвідом [5].

Стратегічні цілі даного документа передбачають роботу в наступних напрямках:

- заходи нормативно-правового впливу;
- технічні та процедурні заходи;
- організаційні заходи;
- нарощування потенціалу захисту дитини в кіберпросторі;
- міжнародне співробітництво [6].

Визначені напрямки реалізуються через систему методів і засобів, що включають в себе: вивчення можливостей правових систем держав-учасниць та надання відповідних рекомендацій; розробка відповідних технічних стандартів для підтримки захисту дітей в кіберпросторі; заохочення держав-учасниць до створення відповідних організаційних структур на національних рівнях, що опікуватимуться проблемами безпеки дітей в кіберпросторі; організація стратегічних та регіональних заходів на національному рівні задля залучення широкого кола фахівців, громадськості, батьків та вихователів до вирішення даної проблеми; створення міжнародної мережі співпраці для захисту дітей від кібер-загроз, надаючи правові, технічні та організаційні можливості.

В листопаді 2011 року Європейський Союз ухвалив Директиву Європейського парламенту по боротьбі з сексуальним насильством і сексуальною експлуатацією дітей. Даний нормативний документ визначив ряд комплексних заходів, що безпосередньо стосуються даного дослідження, а саме:

- криміналізація форм сексуального насильства та експлуатації дитини, що на даний час не охоплені законодавством ЄС, такі як грумінг, онлайн перегляд дитячої порнографії без скачування файлів;
- встановлення більш низьких порогових значень для застосування максимальних штрафних санкцій;
- забезпечення низки процесуальних заходів для кримінального переслідування за злочини, вчинені за межами ЄС правопорушниками, які є громадянами ЄС;

- забезпечення дітей, які стали жертвами злочинів, передбачених директивою, допомогою, підтримкою і захистом, в тому числі отримання відповідної компенсації;
- обмін даними, щодо осіб засудженими за сексуальні злочини між відповідними правоохоронними державними структурами;
- блокування веб-сайтів, які містять матеріали з ознаками визначених вище злочинів та ін. [7].

Як бачимо, з вищевизначеного, проблематика дотримання прав дитини в кіберпросторі, на сьогоднішній день викликає значне занепокоєння світової спільноти. Міжнародні договори та угоди, зобов'язання, що взяли на себе держави при їх ратифікації, забезпечують основу для здійснення певних заходів, але уряди повинні імплементувати норми в національне законодавство.

Підводячи підсумки короткого огляду проблеми міжнародно-правового регулювання прав дитини в кіберпросторі, слід відзначити, що головним питанням даного процесу має бути забезпечення можливостей вільного розвитку та дотримання прав дитини відповідно до її індивідуальних та вікових потреб.

Особливість проблеми даного дослідження полягає в тому, що для вирішення цих питань, необхідно здійснювати послідовну державну політику в даному напрямку, реалізувати превентивні стратегії із залученням громадянського суспільства, батьків і дітей.

На законодавчому рівні необхідно прийняти стратегію захисту прав дітей в кіберпросторі, причому даний нормативний акт має чітко узгоджуватися із загальнодержавною концепцією інформаційної безпеки. На жаль, автор змушений констатувати той факт, що концепція інформаційної безпеки України існує лише в проекті, а про стратегію кібербезпеки дітей та молоді, поки що говорять лише науковці, громадськість, батьки та окремі компанії, що надають ті чи інші комунікаційні послуги.

На рівні держави недостатньо ратифікації тих чи інших документів, що визначають особливості захисту дітей та молоді в кіберпросторі - потрібне відповідне законодавче забезпечення, ефективна поліцейська система реагування на правопорушення в онлайн-середовищі, а також відповідні заходи щодо захисту постраждалих дітей.

Нове віртуальне середовище постійно продукує різні види проблемні питання для правоохоронних органів. Це викликано в першу чергу транснаціональним характером кібер-відносин, значною швидкістю скоєння кіберзлочинів, постійними технологічними удосконаленнями віртуального середовища, що в свою чергу активно використовується особами для скоєння злочинів та уникнення судового переслідування.

Кіберпростір надзвичайно динамічний і перебуває у постійному розвитку, фактично з майже безмежними можливостями по вирішенню тих чи інших проблем суспільного розвитку. Головним завданням світової спільноти і кожної держави має бути вирішення глобальних проблем кібербезпеки, особливо найбільш вразливої групи користувачів – дітей та молоді.

Список використаних джерел

1. Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_384
2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Факультативний протокол щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_b09
4. Конвенція про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 року – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_575
5. About the Child Online Protection Initiative – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://www.itu.int/en/cop/Pages/about_cop.aspx
6. Child Online Protection Act – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – https://epic.org/free_speech/censorship/copa.html
7. European Union, Legislative Acts and Other Instruments – Directive of the Parliament and of the Council on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing

УДК 347.78(477)

ЩОДО ПОНЯТТЯ «ДИФАМАЦІЯ» ЯК ІНСТИТУТУ ПРАВА

Новицький А.М.

(доктор юридичних наук, професор, професор ННІ права Університету ДФС України)

Новицька Н.Б.

(доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент ННІ права Університету ДФС України)

Анотація: Статтю присвячено дослідженню поняття «дифамація», як окремого інституту права, дослідженню доктринальних підходів щодо зазначеного поняття. Проведено аналіз генезису криміналізації окремих відносин дифамації у національному законодавстві.

Ключові слова: дифамація, наклеп, образа, інформаційні відносини, захист честі, гідності, ділової репутації.

Аннотация: Статья посвящена исследованию понятия «диффамация», как отдельного института права, исследованию доктринальных подходов к указанному понятию. Проведен анализ генезиса криминализации отдельных отношений диффамации в национальном законодательстве.

Ключевые слова: диффамация, клевета, оскорбление, информационные отношения, защита чести, достоинства, деловой репутации.

Annotation: This article studies the concept of "defamation" as a separate Law Institute, the study doctrinal approaches to this notion. The analysis of the genesis of the criminalization of defamation individual relationship in national law.

Keywords: libel, slander, insult, information relations, protection of honor, dignity and business reputation.

Проблема інформаційного впливу стала проблемою для суспільства з розвитком комунікаційних засобів. Аналіз таких впливів дає можливість говорити про те, що він здійснюється вже не тільки щодо конкретної особи чи організації, а здійснюється на найвищому рівні суспільних відносин – щодо держав та наддержавних утворень. Такий вплив останнім часом почали називати інформаційними війнами.

Розвиток комунікаційних засобів – від друкованих видань (газет) до сучасних комунікаційних мереж (Інтернет) дав можливість: по-перше, будь-яку інформацію розповсюдити серед максимальної кількості користувачів інформаційної послуги (ТВ, Інтернет); по-друге, значно подешевшала послуга донесення контенту інформації до кінцевого споживача; по-третє, значно зросла швидкість розповсюдження інформації; по-четверте, значно зменшився час обробки та розповсюдження інформації. Всі ці чинники досить сильно вплинули на підвищення ролі інформаційного продукту, інформаційного впливу на життя соціуму. Через інформаційні потоки формується громадська думка, формується позитивне чи негативне ставлення до конкретної події, до конкретної особи, до певного виду продукції. В той же час, із широким розповсюдженням комунікаційних мереж все складніше стає дотримуватись межі між поширенням інформації, яка забезпечена правом на свободу слова та конфіденційністю, правом громадян на захист персональних даних.

Міжнародними документами визначено право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватись своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для

запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду[7].

Проте, не завжди інформаційний вплив є позитивним. Досить часто він використовується саме з метою підірвати устої держави, закласти сумнів щодо правильності підтримки тієї чи іншої партії влади, її програми розвитку тощо, це може слугувати негативними наслідками під час виборчих процесів – і відповідно, зміною подальшого напряму зовнішньої політики держави. Аналогічний вплив може здійснюватись на юридичні особи, суб'єкти суспільних відносин чи щодо конкретної особи, з метою публічного поширення недостовірних відомостей, які ймовірно можуть нанести шкоду честі, гідності, діловій репутації даної особи.

Такі особливості суспільних відносин мають і відповідні юридичні конструкції щодо: з однієї сторони забезпечити охорону та захист прав та свобод учасників таких відносин, а з іншого – необхідність забезпечення конституційного права кожного громадянина на інформацію, право на збір та поширення такої інформації. Виникає питання – де ця межа, яка визначає право на інформацію та відповідальність за порушення в інформаційній сфері, пов'язані із створенням, поширенням, розповсюдженням та використанням інформації. Розглянемо окремі положення таких юридичних конструкцій, які визначають механізми правового регулювання у сфері інформаційних відносин.

У доктрині правової науки обґрунтовано наявність спеціального інституту – дифамація. Розглянемо більш конкретно структуру даного інституту та відповідні механізми регулювання.

Дефініція «дифамація» походить від латинського «diffamo», що дослівно означає позбавляти доброго імені, паплюжити, ганьбити. Від даного поняття фактично були утворені англійське «defamation», німецьке «diffamation», французьке «difamacion», що у дослівному перекладі означають „порочити”.

Питанням дифамації у своїх роботах розкривали П.І Каблак, який відзначав, що дифамація – це міжнародний правовий термін, який закріплений у законодавстві багатьох країн світу та використовується як узагальнюючий щодо різних видів порушень особистих немайнових прав на захист честі, гідності, репутації й доброго імені [1]. Д. Луспеник, відзначає, що дифамація - це загальноприйнятий в більшості країн світу юридичний термін, під яким розуміють правопорушення у вигляді поширення (вимовляння слів чи публікації) відомостей, що не відповідають дійсності, які порочать честь, гідність та ділову репутацію потерпілого [5].

У Юридичній енциклопедії під дифамацією визначено публічне поширення дійсних або вигаданих відомостей, які принижують честь, гідність і ділову репутацію громадянина чи організації [2]. Ряд вчених, досліджуючи поняття дифамації звертають увагу на те, що інформація, яка поширена є правдивою та достовірною, проте саме її поширення несе шкоду. Так, у юридичному словнику за редакцією В. Гончаренка: «Дифамація – опублікування в пресі відомостей, що ганьблять честь якої-небудь особи, установи тощо. Від наклепу відрізняється тим, що розповсюджуються достовірні відомості»[3]. К.О. Машевська, досліджуючи питання захисту ділової репутації відзначає, що предметом постійних дискусій є відповідальність за дифамацію – поширення правдивих відомостей про будь-яку посадову особу, політичного діяча чи (або) політичний інститут [8]. В електронній енциклопедії Вікіпедія, поняття дифамація, визначено як поширення про особу недостовірної інформації, яка принижує її честь та гідність, завдає шкоди діловій репутації. Дифамація є синонімом до терміну «приниження честі, гідності та ділової репутації». Загалом, українське законодавство не вживає термін дифамація, однак як лаконічне змістовне слово іншомовного походження він активно використовується на практиці та в законодавствах деяких інших країн [4].

Часто, поняття дифамація використовується як синонім понять: розповсюдження відомостей, що несуть образу, наносять шкоди гідності, честі особи, як прямий наклеп. Проте кожне із даних понять має свою конструкцію, своє застосування та

відповідальність. Не завжди зазначені поняття можуть у повній мірі розкрити сутність узагальненого поняття дифамації і в той же час не в кожному випадку зазначенні поняття мають ознаки дифамації.

Деніел Саймонс у посібнику для активістів «Стисло про дифамацію: Основні концепції законодавства про захист репутації», підготовлену до публікації організацією «АРТИКЛЬ 19» не дає прямого визначення поняття дифамації. Він здійснює аналіз зазначеного поняття через поняття «законодавство про дифамацію». Зокрема зазначається, що належним законом про дифамацію, у якому закладено рівновагу між захистом репутації людини й правом на свободу слова, можна вважати закон, покликаний захищати громадян від інформації, що є неправдивою, а тому шкодить їхній репутації. Таке визначення передбачає наявність чотирьох складників. Твердження про який-небудь факт є дифамацією лише за умови, якщо воно:

- неправдиве;
- оперує фактичними даними;
- шкідливе;
- завдає збитків репутації конкретної особи; а це означає, що заперечуване твердження було прочитано, почуто або побачено іншими особами [6].

Аналізуючи дані наукові дослідження, як вітчизняних науковців так і закордонних, ми стикнулися із проблемою неоднозначного розуміння та різних підходів щодо визначення поняття дифамація. В одних твердженнях дифамація це розповсюдження дійсної, правдивої інформації, що принесла шкоду, в інших випадках – це або правдива або вигадана інформація, яка розповсюджується із метою нанесення шкоди, а в третіх випадках, це поширення виключно неправдивої інформації. В чому проблема?

Дослідження сутності поняття дифамація визначає ряд закономірностей та визначає необхідність дати відповідь на декілька запитань:

- дифамація – це правопорушення чи правочин?
- дифамація – це виключно встановлені законом дії та встановлена відповідальність, чи право громадянина на захист порушених прав стосовно його гідності, честі, ділової репутації;
- при дифамації повинна бути шкода, чи вона є дійсною чи можливою, як визначити цю шкоду?
- що лежить в основі дифамації: розповсюдження неправдивої інформації чи розповсюдження правдивої інформації, але такої що спричиняє шкоду честі, гідності, діловій репутації фізичній, юридичній особі чи держав?
- хто є суб'єктом дифамаційних відносин: той хто створив інформацію, той хто розповсюдив інформацію, той хто використав дану інформацію з метою нанесення шкоди честі, гідності, діловій репутації фізичній, юридичній особі чи державі?

Спробуємо відповісти на поставлені запитання. Чи є дифамація правопорушенням. Під правопорушенням ми розуміємо протиправне, винне, суспільно небезпечне або шкідливе діяння деліктоздатного суб'єкта, яке спричиняє шкоду. Протиправне діяння, тобто таке, яке суперечить встановленим нормами закону. Правопорушення розглядають як юридичний факт. Фактично, чи можемо ми говорити про дифамацію, якщо не було юридичного факту – однозначно ні. Чи можемо ми говорити про дифамацію, якщо такий склад правопорушення не визначено у чинному законодавстві? Очевидно, тут існує потреба встановлення інших підходів, які можуть характеризувати такі дії, як такі, що негативно оцінюються суспільством, та можуть мати громадський осуд. Проте в даному випадку неможливо говорити про порушення закону з відповідними правовими наслідками. Єдиним елементом можливого захисту в такій ситуації може бути захист прав при встановленні настання прямої шкоди від діянь пов'язаних із розповсюдженням певної інформації.

Із зазначеної ситуації випливає наступний висновок, який визначає, що не всі діяння, які можуть нанести шкоду від розповсюдженої інформації є порушенням норми

закону. Очевидно, існують ситуації, коли розповсюдження інформації проходить в межах чинного законодавства, ініціатор такого розповсюдження діяв з метою добрих намірів, а в результаті ці дії призвели до настання шкоди конкретним особам, організаціям чи навіть державі. Чи зможуть постраждалі вимагати компенсації шкоди?

Наукова доктрина не дала однозначної відповіді щодо того, яка повинна бути інформація: правдива чи не правдива. Якщо, розповсюджується заздалегідь неправдива інформація, з метою нанесення шкоди честі, гідності, діловій репутації – то такі дії кваліфікуються як наклеп, з відповідною юридичною відповідальністю. Якщо була розповсюджена неправдива інформація, проте вона була не у вигляді інформаційного повідомлення, а як судження окремого громадянина чи професійного створювача інформації – журналіста, то такі діяння не визнаються дифамацією та не підлягають юридичному переслідуванню. Тому необхідно говорити про поняття дифамації як про узагальнююче поняття пов'язане із розповсюдженням інформації, яка могла привести до створення негативного іміджу, в результаті чого зазнали шкоди честь, гідність, ділова репутація фізичної, юридичної особи чи держави.

Існує позиція, згідно якої дифамація прирівнюється до вчиненого діяння, шляхом поширення певної інформації, яке принесло шкоду діловій репутації. Що ж таке ділова репутація? Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», визначає ділову репутацію, як сукупність документально підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про відповідність її господарської та/або професійної діяльності вимогам законодавства, а для фізичної особи – також про належний рівень професійних здібностей та управлінського досвіду, а також відсутність в особі судимості за корисливі злочини і за злочини у сфері господарської діяльності, не знятої або не погашеної в установленому законом порядку» [9]. Таким чином, ділова репутація це також інформація, яка в своїй сукупності створює позитивний імідж конкретної особи (юридичної чи фізичної). Якщо ж поширюється інформація, яка створює негативний імідж зазначених осіб, або значно понижує їх позитивний імідж, така ситуація впливає на наслідки, перш за все у сфері підприємництва та відповідного можливого отримання прибутку. Якщо можлива вигода, або майбутній прибуток не отримані, то це може бути виражено як шкода або втрата. Тому поширення негативної інформації, або інформації із негативним іміджем окремі науковці називають елементом інституту дифамації.

Якщо робити висновок, що дифамація є синонімом порушення права щодо захисту діловій репутації, чи навмисне поширення неправдивої інформації з метою поширення наклепу та завдання шкоди, то логічним буде встановлення кримінальної відповідальності за дифамацію з відповідним виокремленням складу, суб'єктів та інших складових даного правопорушення. До речі такі закони існують у більшості найбільш демократичних юрисдикціях світу. Необхідно зазначити, що в Кримінальному Кодексі України 1961 року відповідна стаття, що передбачала кримінальну відповідальність за наклеп була, проте у 2001 році дане діяння було декриміналізоване.

У 2012 році у першому читанні був прийнятий законопроект № 11013 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за посягання на честь, гідність та ділову репутацію людини», яким передбачалось передбачено покарання за поширення свідомо неправдивої інформації про особу, що спричинило тяжкі наслідки, у вигляді штрафів у розмірі від 200 до 1500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами строком до двох років, або ж позбавленням волі терміном до 5 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю терміном до трьох років. Проте цілий ряд акцій протесту, які прокотились країною не дав можливість прийняти даний закон.

Повторно, 16 січня 2014 року влада намагалась прийняти закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних

законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян», яким передбачалось встановлення кримінальної відповідальності за поширення неправдивої інформації (за наклеп) [10]. Зокрема, передбачалось додати ст. 151-1 КК України, яка визначала б наклеп як навмисне поширення явно недостовірних відомостей, що ганьблять честь і гідність іншої особи. За такі дії планувалось встановлення покарання у вигляді штрафу до 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до 200 годин, або виправними роботами на строк до 1 року. Якщо така інформація публічно продемонструється в засобах масової інформації або в мережі Інтернет, або особа вчиняє цей злочин повторно, розмір штрафу встановився до 300 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, а громадські роботи – від 150 до 240 годин. Якщо суб'єкт поєднує наклеп з обвинуваченням у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, йому загрожують виправні роботи на строк від одного до двох років або обмеження волі на строк до двох років. Крім того, передбачалось частину 1 статті 343 КК України викласти у наступній редакції: «Незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби, їх близьких родичів чи членів сім'ї, розповсюдження матеріалів або інформації, що носять явно образливий характер та демонструють зухвалу зневагу до працівника правоохоронного органу чи працівника державної виконавчої служби, тиск, залякування чи вплив у будь-якій іншій формі на працівника правоохоронного органу чи працівника державної виконавчої служби, вчинені з метою помсти, перешкоджання виконанню ним службових обов'язків чи з метою добитися прийняття незаконного рішення, або публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, - карається штрафом від двохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до одного року, або арештом на строк до шести місяців».

Таким чином, даним законопроектом передбачалось встановлення певних обмежень щодо інформаційних прав громадян. У Пояснювальній записці до зазначеного законопроекту зазначається, що у країнах світу по різному вирішено питання про встановлення кримінальної відповідальності за наклеп. Для прикладу, кримінальні кодекси 19 штатів США містять кримінальну відповідальність за дифамачію (у 10 із них відповідальність передбачена за образу честі та гідності навіть померлих осіб). Кримінальна відповідальність за наклеп передбачена у Австрії, Бельгії, Болгарії, Великобританії, Греції, Данії, Ісландії, Іспанії, Італії, Латвії, Литві, Німеччині, Норвегії, Польщі, Португалії, Фінляндії, Хорватії, Чорногорії, Чехії, Швейцарії, Швеції. Очевидно, що це питання вирішується в тому числі з урахуванням загального рівня культури інформаційних відносин у країні, відповідального ставлення до своїх професійних обов'язків розповсюджувачів інформації, суспільних діячів та громадян[11]. В той же час П.І. Каблак, зазначає, що загальновизнане право на свободу переконань і свободу слова містить п'ять основних складових:

1) це право належить кожному незалежно від статі, раси, кольору шкіри, громадянства чи релігії. Цим правом наділені діти, іноземці, представники меншин і навіть ув'язнені;

2) це право включає свободу шукати, отримувати й розповсюджувати інформацію та ідеї. Іншими словами, мова йде не лише про право виражати свої погляди, а й про право доступу до поглядів інших осіб і до інформації, що знаходиться в розпорядженні державних органів;

3) це право розповсюджується на будь-які ідеї та інформацію. Цим правом загалом захищені всі факти або судження, у тому числі ті, які можуть бути образливими або шокуючими, а також ті, які вважаються неправильними, такими, що вводять в оману або є несуттєвими. Адже багато на сьогодні визнаних мало не всіма ідей колись вважалися безглуздям. Свобода слова була би безглуздою, якби вона захищала лише ті думки, які визнані більшістю;

4) свобода слова гарантується незалежно від державних кордонів. Кожен має право шукати, отримувати й поширювати інформацію в інших державах;

5) право на свободу слова може бути реалізоване будь-якими засобами. Кожен може на власний розсуд розповсюджувати свої переконання, використовуючи і традиційні, і найновіші засоби, у тому числі газети, книги, брошури, радіо, телебачення, Інтернет, витвори мистецтва та публічні збори[1].

Наступним кроком влади щодо встановлення відповідальності за поширення інформації став законопроект від 2016 року «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України (щодо уточнення відповідальності за вчинення злочинів проти волі, честі та гідності особи)» [12]. Відповідно до даного законопроекту передбачається введення кримінальної відповідальності за наклеп та образу. Зокрема, наклеп, тобто умисне або через несумлінне ставлення до перевірки інформації поширення завідомо неправдивих відомостей, що принижують честь і гідність іншої фізичної особи або ділову репутацію фізичної чи юридичної особи, або наклеп на публічну особу, тобто умисне поширення завідомо неправдивих відомостей, що принижують честь і гідність або ділову репутацію публічної особи та образа, тобто приниження честі та гідності іншої особи, виражене в непристойній формі, при цьому образа, що міститься в публічному виступі, публічно демонструється в засобах масової інформації або в мережі Інтернет, або те саме діяння, вчинене особою, раніше судимою за злочин визначається як окремий склад правопорушення.

Кожного разу при розгляді зазначених законопроектів у суспільстві виникали акції протесту. Особливо активно виступають проти зазначених кримінальних переслідувань суб'єкти інформаційних відносин, ті хто професійно займається створенням, збором та розповсюдженням інформації.

Всі ці дії влади та відповідні акції протесту говорять про те, що в Україні існує проблема щодо поширення інформації, що такі суспільні відносини недостатньо врегульовані в правовому полі. Постійні намагання влади ввести кримінальну відповідальність за наклепи та образу, тобто за поширення завідомо неправдивої чи іншої інформації, встановити законодавчі, нормативно врегульовані обмеження щодо розповсюдження такої негативної інформації говорять про актуалізацію зазначеного питання. Активна протидія частини населення говорить про те, що це буде корінним чином зачіпати їх образ життя, їх професійний образ життя, їх можливість отримання доходу.

Всі зазначені проблемні аспекти підтверджують тезу, щодо необхідності наукового осмислення поняття дифамація в контексті інших юридичних конструкцій, а саме зловживання правом на інформацію, наклеп, образа, захист ділової репутації тощо, тобто всіх тих елементів інформаційних відносин, які впливають на суспільні відносини, і приносять шкоду конкретним особам.

Список використаних джерел

1. Каблак П.І. Дифамація як спосіб незаконного впливу на суддів та права людини: пошук рівноваги / П.І. Каблак // Актуальні проблеми держави і права, - 2014, - С.326-332.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. /Редкол.: Ю.С.Шемчученко (голова редкол.) та ін.. – К.: «Укр. Енцикл.», 1998. Т.2: Д-Й. – 1999.-744с.
3. Юридичний словник / за ред. В. Гончаренка. – К. : Форум, 2006. – 473с.
4. Дифамація / Електронний ресурс / - Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
5. Луспеник Д.Д. Інститут дифамації і українське законодавство щодо захисту честі, гідності та ділової репутації / Д.Д. Луспеник // Право України. – 2006. – № 2. – С. 62–65
6. Деніел Саймонс Стисло про дифамацію: Основні концепції законодавства про захист репутації / Посібнику для активістів, переклад Л.Шитик / «АРТИКЛЬ 19», Лондон. – Інститут медіа права, - 2008., - 27с.
7. Про захист прав людини і основоположних свобод / Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 року (Редакція від 01.06.2010 року) / Електронний ресурс/ Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
8. Машевська К. О. Поняття ділової репутації юридичних осіб в українському законодавстві / Катерина Олександрівна Машевська / Часопис Київського університету права – 2013. - № 2. – С. 132-136.

9. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг. [Закон України] / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>

10. Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян / Електронний ресурс/ Режим доступу : / <http://w1.c1.rada.gov.ua>

11. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян" / Електронний ресурс/ Режим доступу : / <http://w1.c1.rada.gov.ua>

12. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України (щодо уточнення відповідальності за вчинення злочинів проти волі, честі та гідності особи)» / Електронний ресурс / Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59889

УДК 341.231.14

НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ НА ПРЕНАТАЛЬНІЙ СТАДІЇ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Островська Б.В.

(кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Київського національного
лінгвістичного університету)

Анотація. Досліджується проблема співвідношення національного законодавства України з правами людини, зокрема з правом дитини на життя. Піднімається питання необхідності захисту права дитини на життя на пренатальній стадії її розвитку. Наголошується на пріоритеті права на життя над репродуктивними правами людини. Визначається необхідність приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів прав людини.

Ключові слова: право на життя, права людини, дитина, права дитини, штучне переривання вагітності, національне законодавство.

Annotation. The problem of correlation of national legislation of Ukraine on human rights, including the child's right to life, was researched in this work. The legal question of protection the child's right to life in the prenatal stage of development is raised. Emphasis on the primacy of the right to life over the reproduction rights of human is proclaimed.

The necessity of bringing the national legislation in line with the international human rights standards is determined.

Key words: right to life, human rights, child, children's rights, abortion, national legislation.

Численні політичні та соціально-економічні проблеми в Україні призвели до сучасної демографічної кризи, результатом якої стало катастрофічне зменшення кількості населення внаслідок зростання смертності та зниження рівня народжуваності. Вона спричинена багатьма взаємозалежними факторами, такими як воєнні дії, міграція, низький рівень життя населення, поширення хвороб, безпліддя тощо. Масштаб її наслідків ставить питання захисту людського життя на рівень стратегічних завдань держави. У цьому контексті найгостріше піднімається питання захисту життя дітей.

Найбільшою загрозою життю дитини та порушенням її невід'ємного природного права на життя є легалізація державою штучного переривання вагітності. З часу перебування України як союзної республіки у складі СРСР на її територію поширювалася дія Наказу Президії Верховної Ради СРСР «Про скасування заборони абортів» (1955 р.). У результаті впровадження такої радянської політики «по поощренню материнства и охране детства» людські втрати за кількістю перерваних життів ненароджених дітей за статистичними даними перевищили число жертв голодомору на Україні. І сьогодні за кількістю абортів Україна стала європейським «лідером». Та попри такі показники охорону дитинства в Україні визначено стратегічним загальнонаціональним пріоритетом.

Національно-правове регулювання прав дитини має розглядатися виключно у контексті міжнародного права прав людини, зокрема – фундаментального права кожного людини на життя, тому легалізація абортів не є сферою виключно внутрішньодержавної компетенції. Окрім того, міжнародно-правове визначення поняття «дитини» є набагато

ширше, ніж його національне галузеве розуміння (в розрізі цивільного, сімейного, кримінального права, тощо).

Тому, піднімається важлива проблема реалізації та захисту права ще не народженої дитини (на пренатальній стадії її розвитку) на життя.

На жаль, деякі дослідження, ґрунтуючись на виключно позитивістському підході до праворозуміння та беручи за основу недосконалий аналіз норм як природного, так і самого позитивного права, призводять до хибних висновків. Зокрема, обґрунтовується позиція, що «штучне переривання вагітності не порушує права на життя, оскільки норми про право на життя не мають на меті захист ненародженого. Таким чином, здійснення абортів не може порушувати права людини на життя». Результати таких досліджень ґрунтуються на твердженні, що право на життя є «природжене право, що виникає з моменту народження людини» [1].

На противагу такій науковій течії виникає новий міжгалузевий напрямок наукових досліджень, що пов'язаний із міжнародним визнанням та регулюванням прав людини (зокрема, і права людини на життя), який формується у нову галузь правових знань – біоетику (або біоетичне право, чи право біоетики), вітчизняними представниками якої стають сучасні науковці Р. Гревцова, М. Медведєва, О. Кашинцева та інші.

Відповідно до погляду на права людини з точки зору біоетики виникає ряд досліджень присвячених визначенню правового статусу людського ембріону, які надають науково обґрунтовані аргументи на користь твердження, що людський ембріон є людиною (людською особистістю) вже з моменту зачаття [2].

У наш час аборт є геноцидом дітей ХХІ ст., що неприпустимо згідно з міжнародними, етичними, релігійними нормами та принципами. Це також суперечить проголошеній національній стратегії зі збереження генофонду народу України та запобігання демографічній кризі.

А тому, керуючись нормою ст. 27 Конституції України, що визначає право кожної людини захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, наголошується на важливості проведеного дослідження [3].

Державна політика з легалізації абортів є злочином державного масштабу – набагато серйознішим, ніж державний злочин, оскільки є злочином держави направленим проти власного народу. Результатом такої антигуманної та аморальної політики є зростання числа материнської смертності, безплідності жінок, фізичних та психічних порушень всіх причетних до цього осіб (членів сім'ї, медиків та ін.), збільшення кількості розлучень, а також споживацького відношення до дитини на пренатальній стадії її розвитку. Зокрема, дитина стає предметом договору по наданні послуг сурогатного материнства, а також розглядається як власність вагітної жінки (подібно до її органів), що зводить регулювання відношень матері-дитини до рівня речового права, та виникнення «права» розпоряджатися життям дитини як власним тілом. Тобто, права ще не народженої дитини переносяться у площину цивільних прав жінки.

Декларація прав дитини, прийнята Резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй (1959 р.), в 3 частині преамбули проголошує, що «дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження». Крім того, у 4 принципі зазначеної Декларації вказується на те, що дитині «повинно належати право на здорове зростання та розвиток... включаючи допологовий та післяпологовий догляд» [4].

Тому, питання співвідношення репродуктивних прав жінки (так званого «права» жінки на відмову від народження шляхом штучного переривання вагітності) та права дитини на життя переростає у юридичну колізію, оскільки жодним міжнародним документом не визначено права на аборт, на противагу невід'ємному праву на життя кожної людини незалежно від стадії її розвитку. Отже, наголошується на рівності права на життя як жінки-матері, так і її ненародженої дитини. Як наслідок цього, можливість штучного переривання вагітності не може у порядку її національно-правового закріплення

перетворитися в «право» на аборт, як одне з прав людини, оскільки воно суперечить самій сутності людини як не лише біологічної істоти, але й неповторної особистості, та є не сумісним із реалізацією нею права на життя.

Переривання вагітності не може бути вирішенням проблеми «небажаної» вагітності, першопричиною якої часто стає невідповідне статеве життя. Таке «право» деморалізує та нівелює цінності людського суспільства, серед яких життя є найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України) [3].

Національне законодавство України визначає право на життя як особисте немайнове право, що належить кожній людині «від народження або за законом» (ч. 1 ст. 269 Цивільного Кодексу України) (далі – ЦК України) [5]. Водночас право на життя визначається ст. 281 ЦК України, де п. 6 закріплюється положення, що «штучне переривання вагітності, якщо воно не перевищує дванадцяти тижнів, може здійснюватися за бажанням жінки», зміст якого протирічить самій назві статті – «Право на життя» [5]. *Дублює це положення і норма по «охороні здоров'я»: «Операція штучного переривання вагітності (аборт) може бути проведена за бажанням жінки у закладах охорони здоров'я при вагітності строком не більше 12 тижнів» (ч. 1 ст. 50 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я») [6].*

В результаті аналізу змісту вищезазначеного чинного законодавства України право дитини на життя ставиться у залежність від «бажання жінки». А значить дитину на цій стадії пренатального розвитку взагалі не вважають людиною. Хоча те, що дитина до її народження ще не визнана державою як фізична особа не означає, що вона не є людиною, оскільки кожна біологічна істота народжує собі подібних. Так само і те, що дитина не визнана фізичною особою, це не позбавляє її права на життя, гарантоване кожній людині основоположними міжнародними документами. Однак, неприпустимо приймати такі національні закони, які позбавляють людину, на якій би стадії свого розвитку вона не перебувала, невід'ємного права на життя, принижуючи людську гідність до рівня об'єкта (предмета) правовідносин, керуючись принципом «дозволено все, що не заборонено законом». До того ж неприпустимо фактичне скасування чи звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод людини і громадянина (ч. 3 ст. 22 Конституції України) [3].

Зауважимо, що п. 2 ч. 1 ст. 281 ЦК України визначає: «Фізична особа не може бути позбавлена життя» [5]. З цього випливає, що цінність життя дитини, яка ще не народилася, нівелюється щодо життя фізичної особи, яке захищається державою, в тому числі й через скасування смертної кари як найвищої міри покарання за найтяжчі злочини. На жаль, держави світу, одночасно зберігаючи та захищаючи життя злочинця, з легкістю легалізують вбивства власних дітей – майбутнього держави. Це найкривавіша свідомо мовчазна війна у світі з найбільшою кількістю насильницьких (дитячих) смертей.

Водночас, аборт, що є дітовбивством у своїй суті (кінцевій меті цієї операції, її бажаним наслідком), як процес є тортурами стосовно ще не народженої дитини. Тому його можна назвати «тортурами над живою людською істотою» [7]. До того ж, застосування тортур з метою доведення її до смерті, або ж кваліфікованою смертною карою невинних дітей.

Так, фахова медична комісія, яка готує відповідний висновок для проведення операції штучного переривання вагітності, безумовно, проінформована в силу своєї медичної кваліфікації про те, що за результатами проведення численних наукових медичних досліджень (в тому числі, за допомогою сучасних ультразвукових досліджень та внутрішньоутробних оптичних зйомок) вченими встановлено, що абортована дитина, під час операції зі штучного переривання вагітності зазнає таких самих фізичних страждань, як і застосування тортур до дорослої людини, що призводять її неминучу смерть. З огляду на це операцію по перериванню «небажаної» вагітності співставна поняттю смертної кари через тортури невинної людини.

Загальна декларація прав людини (1948 р.) проголошує: «Кожна людина має право на життя...» (ст. 3), «Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського,

або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання.» (ст. 5) [8]. А відповідно до «Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання» (1984 р.), держави-учасниці, які підписалися під цим міжнародно-правовим документом, увели її норми як частину національного законодавства (ст. 9 Конституції України, ст. 15 Закону України «Про міжнародні договори»), мають припинити легалізацію абортів [9]. Однак, проголошені принципи першочергової турботи про дітей, пріоритетності прав дитини часто залишаються декларативними заявами, які не знаходять підтвердження у нормативно-правових актах та діях національних парламентів і урядів.

Згідно з новими змінами у законодавство, що регулює питання штучного переривання вагітності, втратив чинність Наказ Міністерства охорони здоров'я (далі – МОЗ) України від 20.07.2006 р. № 508 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення операції штучного переривання вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення», який був замінений новим Наказом МОЗ України від 24.05.2013 р. № 423 «Про затвердження Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення», яким вводиться у законодавчий обіг новий термін «небажана вагітність», що вже саме по собі містить дискримінаційну ознаку щодо людини, яка вже існує. А також заміна (точніше висловитися – підміна) поняття «операція штучного переривання вагітності» на «операція (процедура) штучного переривання небажаної вагітності» (п. 1.3.) [10]. Отже, МОЗ України прирівнює аборт до «надання комплексної медичної допомоги», зводячи його до рівня процедури, метою якої є свідоме фізичне знищення живого людського («небажаного») організму.

Водночас, про наслідки (можливий ризик ускладнень) такої «процедури» прямо вказано у тексті «Інформованої добровільної згоди вагітної жінки на проведення операції (процедури) штучного переривання небажаної вагітності», затвердженої вищевказаним новим наказом, який підписує сама жінка, серед яких: неповний аборт, кровотеча, інфекційні ускладнення, безпліддя та інші [10]. Також зазначене у п. 2. ст. 134 Кримінального кодексу України (далі – КК України) формулювання, що «незаконне проведення абортів, якщо воно спричинило тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої...» є прямим свідченням про те, що таке оперативне втручання може прямо призвести до вищезазначених наслідків.

У Законі України «Про лікарські засоби» ст. 2 «Визначення термінів» під лікарським засобом розуміється «будь-яка речовина або комбінація речовин..., яка може бути призначена для запобігання вагітності...» [11]. Однак, вагітність – це не хвороба, яка потребує застосування лікарських засобів. А запобігання вагітності – це, по суті, її штучне переривання, яке призводить до смерті зачатої та ще не народженої дитини. Тому, засоби, що призводять до смерті зачатої та ще не народженої дитини, є абортивними. Але, абортивні засоби не можуть бути лікарськими засобами, оскільки не мають на меті вилікувати хворобу чи підтримати у нормі фізіологічні функції людського організму. Навпаки, їх метою є прискорення загибелі (спричинення смерті) ще не народженої дитини в утробі матері, що є показником їх ефективності. Отже, необхідно ввести відповідні зміни і у саме визначення лікарських засобів. До того ж, потрібно прирівняти до абортів використання усіх медичних засобів, які призводять до смерті зачатої, але ще не народженої дитини, а також визначити відповідальність за їх розповсюдження.

Хоча про кримінальну сторону абортів мають говорити найперше не юристи, а медики, які в силу своїх професійних знань, є абсолютно поінформованими про початок людського життя з моменту зачаття. А тому, всі їхні дії, що спрямовані на пошук шляхів вирішення проблеми «небажаної» вагітності (шляхом реалізації «права» позбутися «небажаної» дитини) є суцільною криміналізацією медицини.

Аборт вже по своїй суті є кримінальним діянням (вбивством), незалежно від його офіційної легалізації державою, чи від його проведення у медичному закладі чи поза його

межами, оскільки позбавляє життя ненароджену дитину на пренатальній стадії її розвитку. А тому, вчинення підпільних абортів можна розглядати як обтяжуючу обставину цього злочину. Але кримінальна відповідальність за його проведення передбачається лише у випадках, чітко окреслених чинним законодавством України про штучне переривання вагітності. Зокрема, це незаконне проведення абортів особою, яка не має спеціальної медичної освіти (ст. 134 КК України) [12].

Водночас, вбивство жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності (п. 2. ч. 2. ст. 115 КК України) є обставиною, яка обтяжує покарання (п. 7 ст. 67 КК України) [12]. Отже, законодавець передбачив кримінальну відповідальність для убивці незалежно від строку вагітності жінки, а тому можемо стверджувати, що такий злочин є посяганням на життя кількох осіб: матері та її дитини (дітей).

Вчинення злочину щодо особи, яка перебуває у безпорадному стані є також обтяжуючою обставиною, за якою передбачається кримінальна відповідальність (згідно з п.6 ч.1 ст.67 КК України) [12]. Натомість, безпорадність стану дитини, у зв'язку з періодом її розвитку, у якому вона залежить від волі інших осіб та їх рішень (матері, лікарів), на жаль, не береться законодавцем до уваги відповідно до національного законодавства.

В українському парламенті неодноразово виносилися на обговорення законопроекти, які передбачали необхідність захисту життя людини від моменту її зачаття, в тому числі шляхом посилення кримінальної відповідальності за вчинення штучного переривання вагітності. При чому наявність медичної освіти у даному випадку була показником прямого умислу особи, яка його вчинила.

Перший законопроект № 10170 (за законодавчої ініціативи А. Шкіля) 2012 р. передбачав повну заборону абортів спираючись на наукові обґрунтування. Зокрема, пропонувалися зміни до ч. 6 ст. 281 ЦК України, до ст. 50 Закону України «Про основи законодавства України про охорону здоров'я» та до ч. 1 ст. 134 КК України. Однак, вищезазначений законопроект після його розгляду на засіданні комітету Верховної Ради України був відхилений, аргументуючи свою відмову висновками законодавчої експертизи: «...Міністерство охорони здоров'я України вважає, що заборона абортів є відкритим порушенням прав людини, принципів соціальної справедливості, дискримінацією жінок та позбавлення їх права на репродуктивний вибір та планування сім'ї, які несуть загрозу їхньому здоров'ю та благополуччю».

Наступним законопроектом № 2646-1 (Р. Зелика, О. Сича, Р. Марцінків) 2013 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо заборони штучного переривання вагітності (абортів))», було запропоновано законодавчо заборонити штучне переривання вагітності зі встановленням кримінальної відповідальності за його проведення, а також за публічну пропаганду та заклики до абортів. Проте після експертизи законопроекту було зазначено, що пропозиція щодо заборони абортів призведе до їх криміналізації та негативно вплине на репродуктивне здоров'я та материнську смертність. Також під час виступів експерти наголошували на необхідності профілактики абортів та вирішення низки супутніх факторів, що спонукають жінку, яка опинилася у складних економічних умовах, зважитися на цей крок.

Однак, як показує досвід країн з високо розвинутою економікою (напр., США, Великобританія), соціальний добробут країни, родини та жінки не є визначальним фактором на користь збереження життя майбутньої дитини. У цих країнах «право» вільного вибору жінки ставиться на противагу праву на життя її дитини. Часто аборти найбільше поширені серед жінок репродуктивного віку, які перебувають у шлюбі та мають дітей. Тому коріння питання репродуктивної свободи слід шукати у площині суспільної моралі та людяності.

Такі від'ємні демографічні показники є невтішним економічним прогнозом для України тому, що з позиції зміни людських трудових ресурсів щороку зменшується наповнення Пенсійного фонду країни для реалізації державної програми пенсійного

забезпечення громадян. Хоча для порівняння показників витрат з впровадження нової державної політики по збереженню життя ненароджених дітей не передбачається додаткового фінансового навантаження на державні бюджети, у порівнянні з тими витратами, які йдуть на безоплатне проведення операцій зі штучного переривання вагітності.

Наразі питання внесення змін до чинного національного законодавства України в контексті проблеми штучного переривання вагітності залишається відкритим. Оскільки детальний аналіз змісту його норм виявив значні та численні порушення міжнародних нормативно-правових актів.

Захист життя дитини протягом усього періоду її внутрішньоутробного розвитку продовжує бути актуальною темою, адже право на життя кожної людини, з цивілізаційного погляду, є фундаментальним правом для усього людства.

Список використаних джерел

1. Мірошниченко О.А. Право людини на життя (теорія та практика міжнародного співробітництва): дис... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Мірошниченко О.А.; Харків, 2004. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/5540>
2. Медведєва М.О. Міжнародне право та біотехнології: [монографія] / М. Медведєва. – К., 2006. – 256 с.
3. Конституція України. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Declaration of the Rights of the Child. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <https://www.unicef.org/malaysia/1959-Declaration-of-the-Rights-of-the-Child.pdf>
5. Цивільний Кодекс України. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
6. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
7. Оніщенко Н., Львова О., Сунегін С. Юридичні проблеми сучасності. Шанси на захист. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: http://kyiv-vestnik.com.ua/public_s6553.html
8. Universal Declaration of Human Rights. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf
9. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CAT.aspx>
10. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення» від 24.05.2013 р. № 423. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1095-13>
11. Закон України «Про лікарські засоби». – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80>
12. Кримінальний кодекс України. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ МОРАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ У РЕЖИМІ ONLINE

Перетятко Г.

(Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна)

Анотація. Рассмотрены некоторые морально-правовые аспекты обеспечения информационного пространства, безопасного для детей. В частности, проанализированы основные нормативные положения, устанавливающие правовые основы защиты общества от распространения продукции, которая негативно влияет на общественную мораль, и ограничения оборота продукции, которая негативно влияет на моральное здоровье детей.

Также рассмотрены основные нормативно-правовые аспекты обеспечения информационной безопасности в Украине, учитывая нравственные ценности общества, а также выделены основные направления совершенствования существующего механизма обеспечения такой безопасности.

Уделено внимание вопросу дифференциации содержания требований морали в социально-неоднородном обществе.

Общим для Украины и большинства европейских стран определено наличие специальных ведомственных органов в сферах культуры, кинематографа, теле- и радиопространства, защиты прав детей и молодежи, которые наделены полномочиями по осуществлению контроля за соблюдением законодательства в информационной сфере с учетом нравственных требований.

Кроме этого проанализирована проблематика плюрализма понимания требований морали с позиции применения норм Конвенции о защите прав человека и основных свобод странами-участницами. В этом аспекте проанализирована практика Европейского суда и выделены основные принципы его правоприменительной деятельности, касающейся ограничений прав человека с целью защиты морали, обобщены научные исследования в этой сфере.

Ключевые слова: нравственность, безопасность детей, нравственное здоровье, компьютерные сети, дифференциация понятия морали, информационная безопасность.

Summary. Theoretical and applied aspects of child mental health in online mode

Some moral and legal aspects of ensuring the safe for children informational space are considered. In particular, the basic normative provisions that fix the legal basics of society protection from spreading the products that negatively influence the social morality, as well as the legal restrictions of those products circulation that negatively influence the moral health of children are analyzed.

The article dwells upon the principal morality and legal aspects of information security in Ukraine and Europe. There have been researched the basic statutory and regulatory provisions defining morality and ethical public values among the objects of national security; spiritual and morality development of the Ukrainian people is among the national priorities of Ukraine. There have been analysed the statements of the Law of Ukraine "On protection of public morality" determining legal basis of society protection from spreading the production which has adverse impact on public morality. We found that a number of legal acts related to the issues of state policy in the sphere of information security do not take into account morality aspects of the society development.

Special attention has been paid to the issue of differentiation of morality requirements in socially inhomogeneous society, which is mostly expressed at the stage of law enforcement.

It has been determined that Ukraine and the majority of European countries have in common the presence of special departmental authorities in the sphere of culture, cinema, TV and radio, protection of children and youth, authorized to control the compliance with the applicable law in terms of morality requirements in the media. The article especially dwells upon the protection of morality development of the underage citizens.

Besides, the study has analysed the problematics related to pluralism of understanding of general morality requirements, as well as within the context of enforcement of the regulations of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms by member-countries. In this regard, there have been analysed the practices of the European Court and the fundamental principles of its law enforcement principles have been highlighted, especially those related to restriction of human rights aimed at morality protection.

Keywords: morality, children safety, moral health, computer networks, differentiation of the notion of morality, information security.

Вступні зауваги. Із інтенсифікацією глобалізаційних процесів, розвитком та проникненням інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життєдіяльності особи, суспільства, суб'єктів господарювання та держави появляются нові загрози безпеці суспільства загалом та кожної особи зокрема. Особливої уваги потребує охорона інтелектуально-психологічного здоров'я соціально-вразливої групи суспільства – дітей.

Основним нормативно-правовим актом у сфері охорони дитини є Закон України «Про охорону дитинства». [1] Цей Закон визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини.

У цій статті, аналізуючи наукові позиції у цій сфері, законодавство України та деяких інших держав, пробуємо окреслити основні теоретичні та практичні проблеми, що виникають у сфері охорони морального здоров'я дитини в інформаційному полі комп'ютерних мереж.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про охорону дитинства» визначено основні правові норми, що встановлюють охорону морального розвитку дитини. Зокрема, визначено, що кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку (ст. 8).

Цим Законом встановлено, що виховання в сім'ї є першоосновою розвитку особистості дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці (ст. 12). Таким чином саме на батьків покладається основний обов'язок і право забезпечувати відповідний рівень морального розвитку своєї дитини.

Розробка навчальних програм, що застосовуються в навчальних закладах, повинна базуватися на найкращих здобутках людства у сфері культури, засадах моралі та добра, національних духовних традиціях (ст. 20 Закону України «Про охорону дитинства»). Законом України «Про освіту» (ст. 35) встановлено, що метою освіти є, зокрема, виховання високих моральних якостей людини, а загальна середня освіта забезпечує формування загальнолюдської моралі дитини. [2]

З однієї сторони є право дитини на вільне висловлення думки та отримання інформації (ст. 9 Закону України «Про охорону дитинства»). Воно полягає у тому, що кожна дитина має право на вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності, отримання інформації, що відповідає її віку. Це право включає свободу розшукувати, одержувати, використовувати, поширювати та зберігати інформацію в усній, письмовій чи іншій формі, за допомогою творів мистецтва, літератури, засобів масової інформації, засобів зв'язку (комп'ютерної, телефонної мережі тощо) чи інших засобів на вибір дитини. Їй забезпечується доступ до інформації та матеріалів з різних національних і міжнародних джерел, особливо тих, які сприяють здоровому фізичному і психічному розвитку, соціальному, духовному та моральному благополуччю. З іншої сторони є моральне здоров'я дитини, забезпечення якого може полягати у обмеженні доступу дитини до інформації із певним змістом. Такі обмеження встановлюються законодавством в інформаційній сфері, зокрема Законами України «Про захист суспільної моралі» [3], «Про інформацію» [4], «Про рекламу» [5], «Про телекомунікації» [6], Кримінальним кодексом України [7].

Також у вже згаданому Законі України «Про охорону дитинства» (ст. 20) значиться про заборону пропагування у засобах масової інформації культу насильства і жорстокості, розповсюдження порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини.

У контексті безпеки інформаційного простору варто згадати про інформаційну безпеку, яка визначається як стан захищеності потреб особи, суспільства та держави в інформації незалежно від внутрішніх і зовнішніх загроз [8]. На сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві у соціальній та гуманітарній сферах є прояви моральної та духовної деградації суспільства. В інформаційній сфері – поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії [9].

Варто зазначити, що правове регулювання обігу інформації у комп'ютерних мережах є особливо проблемним. До законодавчих актів, які урегульовують обіг інформації у мережі Інтернет, відносимо вже згадані Закони України «Про інформацію», «Про рекламу», «Про телекомунікації», «Про захист суспільної моралі», Кримінальний кодекс України. Цими Законами встановлені основні правові основи функціонування різних аспектів мережі Інтернет в Україні. Особливістю є те, що правове регулювання такої соціально-важливої та об'ємної сфери суспільного життя як Інтернет здійснюється не окремим законодавчим актом, а правовими нормами, які стосуються засобів масової інформації та інформації загалом. Із розвитком суспільних відносин у цій сфері існуючі правові норми у сфері регулювання інформаційного простору законодавцем адаптувалися до вимог реалій шляхом внесення деяких змін та доповнень до діючих Законів. Таким чином усі законодавчі прогалини у сфері регулювання мережі Інтернет змушували

суб'єктів правозастосування фактично «викручуватись» (у т.ч. застосовувати аналогію) при вирішенні тієї чи іншої ситуації. [10]

Стосовно захисту морального здоров'я дітей, то законодавством встановлено додаткові обмеження щодо обігу інформаційної продукції, що містить контент, який може зашкодити розвитку дитини, у тому числі у мережі Інтернет. Наприклад, Законом України «Про захист суспільної моралі» з метою захисту морального та фізичного життя неповнолітніх забороняється: втягнення неповнолітніх у діяльність з виробництва й обігу продукції сексуального чи еротичного характеру, порнографічних матеріалів, надання послуг, а також організації й проведення видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру; розповсюдження продукції сексуального чи еротичного характеру, порнографічних матеріалів, надання послуг і проведення видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру серед неповнолітніх; використання образів неповнолітніх у будь-якій формі в продукції сексуального чи еротичного характеру і проведенні видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру; виготовлення (виробництво), зберігання, реклама, розповсюдження, придбання продукції, що містить дитячу порнографію, ввезення, вивезення, транзит через територію України, поштова пересилка такої продукції; пропонування або надання доступу до продукції, що містить дитячу порнографію. Продукція сексуального чи еротичного характеру може розповсюджуватися лише за умови недоступності її неповнолітнім і ненав'язування споживачам.

Саме з метою захисту дітей від негативного впливу інформаційної продукції у мережі Інтернет створені програми «батьківський контроль» - групи програм, які обмежують доступ до використання аморальних або таких, що негативно впливають на опікувану особистість, Інтернет ресурсів. [11] Також деякі з державних органів здійснювали просвітницьку діяльність з метою інформування батьків (осіб, які їх замінюють) про можливість захистити дітей від негативного впливу інформації, що поширюється через мережу Інтернет. [12]

Варто також зазначити окремі норми Закону України «Про рекламу». Зокрема, у ст. 7 цього Закону передбачено, що реклама не повинна містити інформації або зображень, які порушують етичні, гуманістичні, моральні норми, нехтують правилами пристойності. Реклама повинна враховувати особливу чутливість дітей і не завдавати їм шкоди.

Здійснивши аналіз реальної ситуації щодо обігу інформації у мережі Інтернет та правове регулювання цієї сфери фахівцем Міністерства юстиції України визначено основні проблеми, серед яких значаться: розповсюдження у мережі Інтернет порнографії, в тому числі дитячої, різноманітних закликів терористів, інформації, яка пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, фашизм та неофашизм, наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші шкідливі звички. Вирішити ряд проблем, серед яких – притягнення до відповідальності за порушення законодавства про інформацію та про захист суспільної моралі, вбачається можливим шляхом прийняття окремого нормативно-правового акту. [13]

Згадаємо, що спроби ефективно урегулювати обіг інформації у мережі Інтернет сприймаються журналістами, псевдо-журналістами та власниками Інтернет-ресурсів як цензура. Йде мова про проект закону «Про внесення змін до Закону України «Про захист суспільної моралі» (№7132). Зокрема, висловлювалось обурення стосовно того, що законопроектом передбачається заборона обігу порнографії та обмеження доступу до еротики в мережі Інтернет (хоча на той час і на сьогодні така заборона і обмеження встановлені) [14]. Справа була у тому, що цим законопроектом встановлювався механізм реалізації таких обмежень. Очевидно, що ключовим у вирішенні проблем у сфері забезпечення інформаційної безпеки у мережі Інтернет є технічна можливість держави здійснювати контроль за таким обігом інформації та «стійкість» державних обранців у питанні правового встановлення механізму названого контролю.

Загалом же контроль за додержанням вимог законодавства у сфері захисту суспільної моралі (у тому числі по відношенню до дітей) у межах своєї компетенції здійснюють низка державних органів в інформаційній, культурній та правоохоронній сферах, зокрема: Міністерство культури України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України та Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. Донедавна з 2004 року діяв ще один експертний і контролюючий орган у сфері захисту моралі – Національна експертна комісія України з питань захисту моралі. [15].

Однак не усі названі обмеження в інформаційній сфері можуть бути реалізовані через недосконалість правового механізму притягнення до відповідальності та застосування впливу стосовно порушників. Ще одним аспектом даної проблематики є підстава притягнення до відповідальності, адже при застосуванні, практичному втіленні у життя загальних моральних принципів у деяких випадках простежується диференціація їх конкретного змісту за соціальною неоднорідністю суб'єктів. Таким чином, розглядаючи питання морально-правового виміру інформаційної безпеки на етапі правозастосування звернемо увагу на деякі теоретичні аспекти проблематики плюралізму інтерпретацій змістовних вимог моралі.

У науковій юридичній літературі, особливо із інтенсифікацією глобалізаційних процесів, досить поширеним стає уявлення про «всезагальність» (зокрема, прав людини, цінностей тощо). Однак такий підхід не завжди враховує реалії суспільства. Натомість П.М. Рабінович (як і деякі інші автори) соціальну неоднорідність певного суспільства визначає ключовим фактором визначення соціальної сутності правових і державних явищ. [16]

Складна соціальна структура суспільства, його неоднорідність впливає на формування у суспільстві відповідних соціальній диференціації суспільства моральних підсистем. Соціальним групам притаманні спільний тип поведінки, світогляд, члени групи об'єднані спільними інтересами, цінностями. Саме це є причиною формування моралі різних соціальних груп – наприклад, підлітків, людей похилого віку, малозабезпечених, олігархів, робітників, чиновників, працівників правоохоронних органів, художників тощо. Науковці, досліджуючи питання моралі та права, зазначають, що при закріпленні вже сформованих правил поведінки у правових нормах відображається мораль суспільства в цілому або тих соціальних верств і груп, які брали участь у процесі правоутворення. Творче створення нових норм носить більшою мірою суб'єктивний характер і відображає мораль суб'єктів правотворчості і тих соціальних класів і груп, чий інтереси ці суб'єкти представляють. [17]

Також моральні принципи людини залежать від того, на потреби якого рівня (за пірамідою потреб А. Маслоу) спрямована діяльність цієї людини. Однак можливість людини задовольняти потреби того чи іншого рівня залежать у меншій чи більшій мірі від віку особи, її рівня інтелектуального розвитку, території проживання, релігії, матеріального стану, ролі в організації праці тощо. Тобто знову ж прослідковується зв'язок цієї можливості із належністю людини до певної соціальної групи.

За А. Маслоу, ядро особистості утворюють гуманістичні потреби в добрі, моральності, доброзичливості, з якими вона народжується і які вона може реалізувати за певних умов. А. Маслоу намагався пояснити, чому в різний час у людей виникають різні потреби. Він переконаний, що потреби людини мають ієрархічну структуру з 5 рівнів і спочатку споживачі прагнуть задовольнити потреби нижчого рівня, потім можуть думати про задоволення наступної за значимістю потреби. [18]

Таким чином, до чинників, від яких залежатиме формування моральної свідомості індивіда, слід відносити: соціальне походження, національні та культурні традиції, конкретні умови формування особистості (сім'я, школа, найближче оточення), урбанізація, індивідуально-соціальний досвід (у тому числі професійний – для прикладу, відмінність моральних оцінок суддів місцевого суду та Верховного Суду України), сфера

діяльності, релігійність, вплив громадської думки та ЗМІ, вікові фактори, відмінність у потребах та інтересах тощо.

З приводу цього зазначимо й позицію Європейського суду з прав людини, котрий, як відомо, принципово ніколи не намагався формалізувати уніфіковані для усіх держав-членів Ради Європи норми «євро моралі». У справі *Muller and Others v. Switzerland* від 24.05.1988 р. Європейський суд висловив позицію, що, зазвичай, «державна влада, безпосередньо і безперервно стикаючись із життєвими реаліями своїх країн, загалом мають більше можливостей визначитися щодо точного змісту моральних вимог, а також стосовно «необхідності обмежень» або ж «штрафних санкцій» для їх дотримання». У цій справі Суд підтримав позицію швейцарського суду, який наклав на заявників штраф за оприлюднення непристойних матеріалів. [19]

В інших країнах має місце варіативність суб'єктів, які здійснюють контроль за дотриманням законодавства в інформаційній сфері з огляду на моральні вимоги. Спільним для більшості європейських країн є наявність спеціальних відомчих органів у сферах культури, кінематографу, теле- і радіопростору, захисту прав дітей та молоді, які наділені повноваженнями щодо здійснення контролю за дотриманням законодавства в інформаційній сфері з огляду на моральні вимоги.

Для прикладу у Німеччині не існує єдиного контролюючого органу, компетенція якого обмежувалася б тільки захистом суспільної моралі. Загальний нагляд та контроль у цій сфері відбувається на усіх рівнях федерального та земельного врядування, але, насамперед, є компетенцією земельних міністерств культури. Випадки порушення або зазіхання на засади суспільної моралі, зокрема, розповсюдження аморальної, наклепницької або несправедливої інформації, відстежуються та досліджуються різними підрозділами Міністерства внутрішніх справ ФРН, у залежності від сфери суспільного життя, де відбулося порушення.

Великої уваги в Німеччині приділяють саме відповідному вихованню молоді. Так, Закон ФРН про захист молоді містить перелік заборонених до випуску та розповсюдження видань, які пропагують аморальні дії та можуть шкодити формуванню особистісної моральності підлітків. Відповідальним за дотримання положень зазначеного закону, а саме за перевірку інформації, яка розповсюджується, передусім, через друковані та електронні ЗМІ, визначено Федеральну службу з перевірки інформації для молоді. Одним з головних завдань її діяльності є вікова градація дозволу на отримання тієї чи іншої інформації й на перегляд фільмів.

Основними державними структурами Австрії, які здійснюють контроль за інформацією, що розповсюджується ЗМІ та через мережу Інтернет, є Комісія з питань захисту прав дітей та молоді й Федеральне міністерство з питань освіти, мистецтва і культури. Згадана комісія надає кожному фільму дозвіл на перегляд певними віковими групами: для показу всім віковим групам, від 6, 10, 12, 14, і 16 років.

Щодо захисту прав дітей у згаданій сфері в Італії, то конституцією цієї країни засуджується будь-яке використання матеріалів, які суперечать суспільній моралі та можуть бути шкідливими для психічного, фізичного, морального і духовного розвитку неповнолітніх. Так, стаття 21 Основного закону ІР гарантує свободу преси та право кожного на вільне висловлення своєї думки, але за умови, що це не заперечує нормам суспільної моралі та не є шкідливим моральному, фізичному та духовному розвитку неповнолітніх.

З метою захисту суспільної моралі, зокрема прав неповнолітніх, при Міністерстві культури Італії створено спеціальну Комісію з класифікації відеопродукції з метою забезпечення захисту неповнолітніх від шкідливого впливу, яка надає дозвіл на її публічне використання. До складу цієї комісії входять представники кінематографу та кіноасоціацій, спеціалісти з підліткової психології, фахівці у сфері культури, представники асоціацій батьків. [20]

Враховуючи зазначене, тезисно зазначимо такі висновки:

основний обов'язок і право забезпечувати відповідний рівень морального розвитку дитини покладається на батьків;

метою освіти є, зокрема, виховання високих моральних якостей людини; загальна середня освіта забезпечує формування загальнолюдської моралі дитини;

охорона морального здоров'я дитини може бути підставою обмеження доступу дитини до інформації; з цією метою законодавством встановлено додаткові обмеження бігу інформації із певним контентом;

проблемою у цій сфері є недостатність правового врегулювання обігу інформації в мережі Інтернет, а також ефективного контролю у цій сфері;

у теоретико-прикладному аспекті проблематика застосування нормативно-правових положень щодо забезпечення «морально-здорового» інформаційного контенту стосовно дітей є оціночність моральних категорій.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
2. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
3. Закон України «Про захист суспільної моралі» від 20.11.2003 № 1296-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>.
4. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
5. Закон України «Про рекламу» від 03.07.1996 № 270/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>.
6. Закон України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 № 1280-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>.
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
8. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: ...С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/55-i/1943-informatsijna-bezpeka.html>.
9. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
10. Оглядний лист Вищого господарського суду України від 12.06.2014 № 01-06/770/2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v-770600-14?nreg=v-770600-14&find=1&text=%EC%E0%E0%EB+%E5%EA%E0%EB%E3&x=0&y=0#w13>.
11. Найкращі програми для батьківського контролю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://softfree.net/najkrashhi-programmi-dlya-batkovskogo-kontrolyu/>.
12. Засоби батьківського контролю для захисту дітей від негативного впливу інформаційної продукції в мережі Інтернет. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moral.gov.ua/news/926/>
13. Красноступ Г. Правове регулювання „Інтернет – засобів масової інформації” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/24640>.
14. Алярм! Свободі слова в Інтернеті винесено смертний вирок! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maidan.org.ua/2011/10/alyarm-svobodi-slova-v-interneti-vynesenno-smertnyj-vyrok/>.
15. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.05.2015 № 333 "Про ліквідацію Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
16. Рабінович П. М. Виявлення соціальної сутності правових і державних явищ — головне завдання юридичної науки / П. М. Рабінович // Юридична наука. – 2011. – № 1(1)/2011. – С. 7-13.
17. Шидловская Т. Ю. Соотношение права и морали в правотворческом процессе (на примере Российской Федерации): автореф. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 01 / Т. Ю. Шидловская. – М., 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/210883.html>.
18. Столяренко О.Б. Психологія особистості. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури. – 2012. – 280 с.
19. Рабінович П.М. Практика Страсбурзького суду: філософсько-правові та гносеологічні виміри // Європейський суд з прав людини: Матеріали практики (2006-2008 рр.). Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України. – Серія II. Коментарі прав і законодавства. Випуск 9. – Львів: Край, 2009. – 408 с.
20. Лист МЗС України до Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі. – Архів Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі за 2012 рік.

ПРАВО НА ІМ'Я У РІШЕННЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Софінська І.Д.

(кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії права та прав людини
Українського Католицького Університету)

Анотація: У цій статті автор аналізує основні рішення Європейського суду з прав людини, які стосуються права людини на ім'я, критеріїв вибору власного імені дитини, передумов його державної реєстрації, у контексті застосування положень Європейської конвенції про захист прав людини, зокрема статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) та статті 14 (заборона дискримінації за будь-якою ознакою), як окремо, так і в поєднанні.

Ключові слова: право на ім'я, каталог імен, державна реєстрація імені, антропоніміка.

Аннотация: В этой статье автор анализирует основные решения Европейского суда по правам человека, касающихся права человека на имя, критериев выбора собственного имени ребенка, предпосылок его государственной регистрации, в контексте применения положений Европейской конвенции о защите прав человека, в частности статьи 8 (право на уважение частной и семейной жизни) и статьи 14 (запрет дискриминации по любому признаку), как отдельно, так и в сочетании.

Ключевые слова: право на имя, каталог имен, государственная регистрация имени, антропонимика.

Abstract: In this article I concentrate mostly on the main reasons and criteria for selection of the personal name of the child, and the conditions of its state registration. The author makes an attempt to analyze the key judgments of the European Court of Human Rights concerning the human right to a name, basic criteria for selecting the proper name of the child, the preconditions of its state registration in the context of the application of the European Convention on Human Rights, in particular Article 8 (right to respect for private and family life) and Article 14 (prohibition of discrimination on any grounds), both separately and in combination.

Keywords: right to a name, catalogue of name's, state name's registration, anthroponomastics.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями: Вважається, що право людини на ім'я є невід'ємним та невідчужуваним, належить до особистих немайнових прав, а тому потребує встановлення чітких, логічних та виважених критеріїв правового регулювання реєстрації імені дитини, керуючись не лише здоровим глуздом батьків, а й конкретними рекомендаціями держави у контексті реалізації мовної політики, збереження самобутності та національної ідентичності. У сучасному світі теза про «невідчужуваність» власного імені людини набула нового значення у зв'язку із зміною восени 2016 р. декількома громадянами України свого імені та прізвища, наданого їм батьками під час державної реєстрації їхнього народження, за власним бажанням на Айфон Сім (iPhone 7) з метою безкоштовно отримати від відомої мережі інтернет-магазинів новенький гаджет, вартість якого в Україні понад 20 тисяч гривень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: На жаль, серед представників українського наукового середовища дослідженням права людини на ім'я (антропонімікою) займалися передусім філологи, зокрема етнологи, та філософи (серед них Л. Белей, Н. Дзятківська, В. Ірклієвський, Г. Лозко, З. Ромовська, Л. Скрипник, Р. Стефанчук, І. Трійняк, П. Чучка) і лише декілька правників (З. Ромовська та Р. Стефанчук, однак, винятково у контексті цивільного та сімейного права). Саме тому, ми можемо впевнено стверджувати, що питання щодо права дитини на ім'я, критеріїв його вибору та підстав державної реєстрації власного імені дитини є актуальним і дуже важливим з огляду на прогресуючу глобалізацію, перманентну міграцію, а також розвиток транскордонного співробітництва в Європі та у світі.

Основною метою запропонованої статті стала спроба з'ясувати вплив рішень Європейського суду з прав людини на реалізацію права на ім'я, розвиток державної політики у галузі антропоніміки (створення легітимного каталогу імен чи іменного

репертуару, критеріїв вибору власного імені дитини тощо) та удосконалення законодавства щодо державної реєстрації імен.

Виклад основного матеріалу:

Право на ім'я є передбачене у декількох міжнародних документах (Загальній декларації прав людини 1948 р., Конвенції ООН про права дитини 1989 р.), присутнє у конституціях багатьох держав світу, зокрема, Австрії (ст. 10(7)), Ефіопії (ст. 36(1в)), Ірландії (ст. 40(3.2)), Італії (ст. 22), Норвегії (ст. 6(4)), Португалії (ст. 26(1)), Угорщини (ст. 29(1)) тощо.

Традиційно, у більшості держав світу існує законодавче закріплення іменного репертуару у вигляді «каталогу імен», що дає підставу розмірковувати про чітке визначення критеріїв вибору власних імен немовлят та підстав їхньої подальшої державної реєстрації. Відповідно до повідомлень інформаційної агенції BBC, серед європейських держав у Данії, Ісландії, Іспанії, Німеччині, Португалії, Угорщині існує список імен, який на законодавчому рівні зареєстрований та щорічно оновлюваний, з яким консультуються відповідні державні органи під час реєстрації народження дитини.

Якраз неправильне використання критеріїв вибору батьками власних імен немовлятам може стати підставою для відмови в їх подальшій державній реєстрації. Найчастіше підставами для відмови у реєстрації імені новонародженої дитини, передусім, є такі: ім'я є екстравагантним, смішним, непристойним або образливим; є іноземним; вибране всупереч звичаям та традиціям; яке відображає політичні чи ідеологічні течії або якщо воно може викликати непорозуміння щодо статі дитини; є занадто довгим (складним для написання) або містить символи без фонетичної значущості (вигук або знак питання, число π); може викликати дискомфорт для дитини чи суперечить суспільним інтересам, є схожим на назву юридичної особи чи торгової марки тощо. До прикладу, в Італії не можуть бути зареєстровані дивні та ганебні імена. Зокрема, за повідомленням газети «La Repubblica» у жовтні 2008 р. суд остаточно заборонив зареєструвати хлопчика з іменем П'ятниця (Venerdì), на зразок персонажа твору Данієля Дефо «Робінзон Крузо», мотивуючи своє рішення тим, що таке ім'я буде перешкодою для його «спокійних міжособистісних стосунків», перетворить хлопчика в «посміховисько» для його однолітків, а тому він може стати ймовірною жертвою булінгу [1].

Серед інструментів Ради Європи найчастіше для цього використовується положення Європейської конвенції про захист прав людини, а саме стаття 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) і стаття 14 Європейської конвенції про захист прав людини (заборона дискримінації за будь-якою ознакою), як окремо, так і в поєднанні. Однак, цей перелік можливого застосування Європейської конвенції про захист прав людини (далі – Конвенції) у контексті реалізації права людини на ім'я не є вичерпним.

Поняття «приватне життя», передбачене ст. 8 Конвенції у практиці ЄСПЛ також не є чітко визначеним, і охоплює дуже широкий спектр питань. На підтвердження цієї тези наводимо думку Розалінд Інглиш, британської блогтерки, фахівця у сфері захисту прав людини, про те, що «щелепи ст. 8 Конвенції відкриті вже досить широко». Тому, в об'єктив попадають питання, які пов'язані із вибором імені чи персональними даними особи, її реєстрацією та паспортизацією, возз'єднання сім'ї тощо. Межа між легітимним і нелегітимним втручанням органів публічної влади у приватне і сімейне життя є дуже крихкою, і аргументується переважно «легітимним інтересом» людини.

Так, у рішенні ЄСПЛ у справі *Guillot v. France* (1996) встановлено, що втручання держави у приватне та сімейне життя було легітимним і відповідало інтересу дитини [2]. Батьки дитини, громадяни Франції, хотіли зареєструвати ім'я своїй новонародженій доньці Фльор де Марі, Армін, Анжель (Fleur de Marie, Armine, Angèle). Бажане для батьків ім'я дитини є іменем літературного персонажа новели Ежена Сю «Паризькі таємниці» 1843 року. Відповідні органи держави відмовилися зареєструвати перше ім'я дитини, оскільки воно не є передбачене у жодному календарі та не відповідає правилам написання і реєстрації імен у Франції (дитина – громадянка Франції) [2]. Судові органи

запропонували використати ім'я Фльор-Марі (Fleur-Marie), яке є прийнятним з огляду на вимоги французького законодавства щодо реєстрації імен та близьким за значенням і звучанням до бажаного імені (п. 9 рішення). ЄСПЛ вирішив, що хоча ст. 8 Конвенції може бути використана як підстава для прийняття цієї справи, однак, право на повагу до приватного та сімейного життя, передбачене нею не було порушене органами публічної влади Франції.

З таким рішенням не погодилися суддя Р. Макдональд від Ліхтенштайну та Я. де Меєр від Бельгії, які в окремій думці до рішення ЄСПЛ висловили спільну думку про те, що право вибору імені, без сумніву, належить до «палітри» приватного та сімейного життя і тому у цьому конкретному випадку воно було порушене органами публічної влади Франції, оскільки батькам було відмовлено у свободі вибору імені своїй дитині. Також, вони мали сумнів, що таке втручання органів публічної влади хоч і було вчинене в інтересах дитини, однак навряд чи було необхідним у демократичному суспільстві як це передбачено у ст. 8 ч. 2 Конвенції [2].

Прикметно, що в рішенні по справі *Гарнага проти України* (2013) ЄСПЛ визнав порушення органами публічної влади ст. 8 Конвенції, оскільки державні органи влади втрутилися в приватне життя заявниці, відхиливши її заяву про зміну по батькові (п. 3 рішення) [3]. Заявниця, громадянка України, протягом багатьох років жила однією родиною зі своїм вітчимою, матір'ю та неповнорідним братом, бажала ще тісніше пов'язати себе з членами своєї родини, взявши прізвище вітчима, а також його ім'я для свого по батькові (поміняти «Володимирівна» на «Юрійівна»). Однак, у цьому їй було відмовлено на підставі законодавчого регламентування Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні 2000 р., оскільки, по-перше, «по батькові дитині присвоюється за власним іменем батька» (п. 3.23 правил) і, по-друге, «фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, має право на зміну по батькові у разі зміни її батьком свого власного імені» (п.4.1.6 правил) [4]. Вивчивши всі докази, ЄСПЛ одноголосно визнав порушення ст. 8 Конвенції [3].

Як відомо, громадянство у рішеннях ЄСПЛ не є самостійною підставою, для цього найчастіше використовують комбінацію статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) із статтею 14 Конвенції (заборона дискримінації за будь-якою ознакою). Дискримінація у контексті громадянства може бути пов'язана із його наявністю чи відсутністю, а також особливими підставами та умовами його отримання чи припинення. У цьому випадку дискримінація полягає, передусім, у порушенні реалізації особою своїх прав у результаті прийняття рішення органами публічної влади, здійснення ними дії або бездіяльності, які спрямовані на обмеження або надання переваги іншій особі або групі осіб, які перебувають у схожій ситуації. Така дискримінація, зазвичай, може бути як прямою, так і непрямою. Аналізуючи використання непрямой дискримінації, необхідно з'ясувати чи перебувають інші особи, які мають громадянство конкретної держави, в аналогічних або в подібних випадках у привілейованому становищі, чи ні.

Рішення ЄСПЛ у справі *Булгаков проти України* (2007) стосувалося порушення комбінації статей 8 і 14 Конвенції. Заявник, громадянин України російської національності, отримав при народженні ім'я, яке пишеться російською «Дмитрий Владимирович Булгаков» (Дмитрій Владімірович Булгаков) [5]. У грудні 1997 року заявник звернувся до Головного управління Міністерства внутрішніх справ в АР Крим з метою отримання паспорта громадянина України, де на сторінці 2 українською мовою було написано його ім'я та по батькові у формі «Дмитро Володимирович». Заявник скаржився на українізацію свого імені та імені по батькові, на відмові органів держави видати йому новий паспорт, в якому його ім'я та ім'я по батькові відповідали б формі імені, отриманого при народженні російською мовою, підкреслюючи той факт, що він належить до російської національної меншини. Всі ці факти, на думку заявника, є порушенням його права на ім'я (а тому права на повагу до приватного життя), а також мають дискримінаційний характер з огляду на його етнічне походження.

Однак, ЄСПЛ постановив, що у цій справі не було порушено положення ні ст. 8, а ні ст. 14 Конвенції, а тому втручання органів держави у приватне життя заявника не було безпідставним та дискримінаційним (вибірковим), оскільки реєстрація імен громадян України відбувається на підставі лінгвістичної політики держави і стосується всіх громадян держави однаково, незалежно від їхнього етнічного походження (п. 43 рішення) [5].

Зважаючи на анексію Криму з березня 2014 р. Російською Федерацією, рішення ЄСПЛ у цій справі навряд чи є актуальним через те, що відповідно до ст. 4 федерального конституційного закону РФ відбувся т.зв. трансферт громадянства (громадяни України та особи без громадянства, які постійно проживали у Криму були визнані громадянами РФ, за винятком тих осіб, які протягом місяця [до 19 квітня 2014 р.] заявили про своє бажання зберегти інше громадянство). Пам'ятаючи аргументи заявника у справі, важко повірити, що заявник не отримав, нарешті, бажане.

Важливим, на нашу думку, є рішення ЄСПЛ у справі *Cusan and Fazzo v. Italy* (2014), яке теж стосувалося втручання органів публічної влади у сімейне та приватне життя, а також застосування дискримінаційних норм італійського законодавства щодо реєстрації прізвища дитини [6]. Подружжя Алессандри Кузан та Луїджі Фаццо, громадяни Італії за народженням, вирішило зареєструвати своїй доньці Маддалені прізвище мами (Кузан), але їм було відмовлено на підставі того, що відповідно до положень законодавства Італії шлюбна дитина автоматично отримує прізвище свого батька, а не матері. ЄСПЛ встановив, що така норма є дискримінаційною щодо ставлення до осіб в аналогічних ситуаціях без об'єктивного і розумного обґрунтування рішення органів публічної влади Італії (п. 58 рішення) [6]. На переконання ЄСПЛ у цій справі порушено принцип рівності, коли йдеться про стать того з батьків, який може 'передати' прізвище дитині.

Так, восени 2016 р. Конституційний суд Італії визнав таку традиційну законодавчу норму незаконною і дозволив матерям «передавати» дітям своє прізвище. Однак, як пише британська газета *The Independent* незрозумілим та невирішеним на законодавчому рівні залишається питання чи від тепер всі діти зможуть отримати подвійні прізвища своїх батьків, чи вони мають право вибрати лише одне з двох: або батька, або матері.

Короткий аналіз рішень ЄСПЛ у справах, які стосувалися реалізації права на ім'я та правового регулювання реєстрації імен дає всі підстави зробити висновок, що ім'я людини, її по батькові та прізвище – це юридично зафіксована власна назва, засіб словесної індивідуалізації та легалізації, а також ідентифікації особи у суспільстві та в державі [7]. Переконані, що реєстрація імені дитини державними органами повинна відбуватися на підставі застосування чітких, логічних та виважених критеріїв, встановлених на законодавчому рівні та у відповідності з нормами Конвенції, враховуючи право на повагу до приватного і сімейного життя, а також заборону дискримінації за будь-якою ознакою. В Україні, на даний час, вибір імені немовляти є юридично вільним і повністю залежить від волі та бажання батьків. Тому сподіваємося, що в майбутньому будуть розроблені та закріплені на законодавчому рівні якщо не «каталог імен», поширених в Україні та рекомендованих до використання, то принаймні державна політика та правила (критерії) реєстрації імен, по батькові та прізвищ громадян України, які відображатимуть їхню національну ідентичність та приналежність до держави.

Список використаних джерел

1. Софінська І.Д. Право на ім'я в Україні: конституційно-правове регулювання // Часопис Київського університету права, 2014/1. – С. 95–99.
2. Judgment of the European Court of Human Rights in case of «Guillot v. France» (1996) // available here: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58069>
3. «Гарнага проти України» / Рішення Європейського суду з прав людини від 16.05.2013 р. // Офіційний вісник України від 08.01.2014 р., 2014 р., № 1, стор. 203, стаття 30
4. Правила державної реєстрації актів громадянського стану в Україні, затверджені наказом Міністерства юстиції України № 52/5 від 18.10.2000 № 52/5 // Офіційний вісник України від 03.11.2000 р., 2000 р., № 42, стор. 205, стаття 1803.

5. Judgment of the European Court of Human Rights in case of «Bulgakov v. Ukraine» (2007) // available here: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-82241>
6. Judgment of the European Court of Human Rights in case of «Cusan and Fazzo v. Italy» (2014) // available here: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-140033>
7. Shear Kushner, J. The right to control one's name // University of California Los Angeles Law Review, Vol. 57, No. 313, 2009. – pp. 313–364.

УДК 349.3: 349.2:364-22:364-23:364-3

**СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОДИНОКИХ МАТЕРІВ: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ
ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА**

Чеховська І.В.

*(доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач кафедри
цивільного права та процесу Навчально-наукового інституту права
Університету ДФС України)*

Анотація. У статті здійснено аналіз законодавства України щодо надання державних соціальних виплат, пільг та інших гарантій одиноким матерям, виявлено недоліки його правозастосування. Виокремлено напрями удосконалення законодавства України щодо надання державних соціальних виплат, пільг та інших гарантій одиноким матерям з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду. Доведено доцільність застосування концептуального підходу до формування системи державних соціальних виплат і пільг.

Ключові слова: одинокі матері, соціальний захист, соціальна допомога, соціальні послуги, пільги.

Аннотация. В статье проведен анализ законодательства Украины о предоставлении государственных социальных выплат, льгот и других гарантий одиноким матерям, выявлены недостатки его правоприменения. Выделены направления совершенствования законодательства Украины о предоставлении государственных социальных выплат, льгот и других гарантий одиноким матерям с учетом положительного зарубежного опыта. Доказана целесообразность применения концептуального подхода к формированию системы государственных социальных выплат и льгот.

Ключевые слова: одинокие матери, социальная защита, социальная помощь, социальные услуги, льготы.

Annotation. The article presents the analysis of the legislation of Ukraine concerning the provision of state social payments, benefits and other guarantees for single mothers identified deficiencies in its enforcement. Highlighted areas of improvement of legislation of Ukraine concerning the provision of state social payments, benefits and other guarantees to single mothers taking into account positive foreign experience. Proved the feasibility of the conceptual approach to formation of system of state social benefits and benefits.

Key words: lonely mothers, social defense, social help, social services, privileges.

Постановка проблеми. Сьогодні інститут сім'ї в Україні переживає складні трансформаційні процеси, які більшість дослідників вважають руйнівними для українських родин. Однозначно з іншими руйнівними чинниками, що негативно впливають на інститут сім'ї в Україні, фахівці відзначають високий рівень бідності населення насамперед серед сімей з дітьми, родин, в яких є непрацездатні або непрацюючі особи працездатного віку і неефективність державних заходів з матеріальної підтримки сімей в Україні. Щорічно державну матеріальну допомогу отримують понад 4 млн. сімей, а бюджетні видатки на ці цілі у 2015 році становили близько 70 млрд. гривень [1], у 2016 році понад 70 млрд. гривень [2]. Крім специфічної матеріальної допомоги, окремі категорії сімей користуються рядом соціальних пільг, зокрема, стосовно оплати комунальних послуг, вартості палива, газу, проїзду дітей тощо. Законодавство України передбачає величезне число пільг за різними ознаками, виходячи з цього можна зробити висновок, що сьогодні держава виконує роль утримувача, ототожнюючи соціальну допомогу сім'ям з дітьми з підтримкою непрацездатних груп населення тим самим сприяючи маргіналізації більшості таких сімей.

Наслідком такого підходу є щорічні збільшення бюджетних видатків. Слід зазначити і те, що сформована система державної матеріальної підтримки сімей в Україні є недосконалою оскільки: 1) встановлені розміри державної соціальної допомоги окремим категоріям громадян не завжди відповідають фактичним потребам у соціальній підтримці

більшості сімей; 2) окремі види соціальної допомоги надаються без урахування доходів отримувачів; 3) відсутні системи оцінювання впливу надання державної соціальної допомоги населенню на подолання бідності та інформаційна база даних про потенційних отримувачів такої допомоги; 4) процедура призначення окремих видів державної соціальної допомоги є невиправдано складною, потребує від громадян значних втрат часу та енергії на збирання і подання численних довідок і документів; 5) рівень поінформованості населення щодо можливості отримання державної соціальної допомоги є недостатнім тощо [3 - 4].

Очевидним є також і те, що вона була сформована без узгоджень із діючим законодавством, що, безумовно, ускладнює правозастосовну діяльність та без урахування особливостей економічних процесів, що викликає соціальну і політичну напругу [5, с. 477-487]

У зв'язку з цим виникає питання щодо актуальності перегляду змісту діючої системи державної матеріальної допомоги сім'ям в Україні, виокремлення її недоліків та окреслення концептуальних орієнтирів і конкретних напрямів її реформування у розрізі конкретних соціальних виплат і пільг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Державні заходи з соціальної підтримки окремих категорій населення були предметом спеціальних досліджень таких учених як: А. В. Артюхов, Н. Н. Грищенко, Т. А. Васильєва, С. В. Дармодехін, Л. Ф. Неботова, О. В. Кайлова, Т. С. Карабчук, М. А. Карцева, А. Д. Плотніков, Ж. В. Чернова, Д. Дж. Ван де Реа, М. Джексон, Х. Джоши, Ш. Камерман, Д. Колеман, Дж. Еспинг-Андерсен та інших. Рівень соціального забезпечення та вплив соціальних виплат на матеріальне становище окремих категорій населення в Україні досліджували: Безугла Я.І., Бойко М.Д., Буряк В.Я., Зуб І.В., Мартинчук Л.М., Мінюкова П.І., Мінюков А.П., Рязанова Н.О., Синчук С.М., Сичинський В.С. та ін. Питанням правового регулювання окремих видів соціальних виплат присвячено праці: Борецької Н.П., Вірич О.Л., Ганслі Теренса М., Капської Л., Приходько С., Сироти І.М. та інших. Аналіз останніх досліджень і публікацій у сфері права соціального забезпечення свідчить про те, що різним аспектам забезпечення права на достатній життєвий рівень присвячено чимало праць провідних фахівців цієї галузі. Свого часу до означеної проблематики звертались Андрієнко І.С., Н.Б. Болотіна, Е.С. Бондарева, П.Д. Пилипенко, С.М. Прилипка, С.М. Синчук і ряд інших. В наукову розробку дослідження проблеми фінансування соціального захисту населення внесли такі вчені: Бендесюк О.О., Бубенко П.Т., Павлюк К.В., Ротару В.В., Снісаренко О.Б. та ін. В своїх роботах вони вивчали різні аспекти проблем соціального захисту та управління ним.

Система державної матеріальної допомоги сім'ям в Україні досліджувалась нами у монографії „Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України” [6], а також її правове регулювання у монографії „Реформування податкової системи України: сучасні виклики та орієнтири” [7, с. 346–356]. На підставі проведеного дослідження були розроблені конкретні пропозиції з її реформування. Проте політичні, соціально-економічні зміни, а також певні зміни що були внесені у законодавство України з метою «оптимізації» окремих виплат і пільг, що відбулися протягом 2015-2016 рр. потребують подальших досліджень у цьому напрямі.

Необхідно також зазначити, що сьогодні немає комплексного підходу до аналізу законодавства що регулює процес надання державних соціальних виплат і пільг. Учені здебільшого досліджують окремі види матеріальної підтримки сімей, проте не розглядали їх вплив у розрізі конкретних видів допомог і пільг на різні категорії сімей в Україні, доцільність і сам механізм цих виплат. Звертаємо також увагу і на те, що публікації присвячені дослідженню правового регулювання сучасного стану державних соціальних виплат, пільг та інших гарантій самотніми матерями практично відсутні.

Відтак, метою статті є здійснення аналізу законодавства України щодо надання державних соціальних виплат, пільг та інших гарантій самотніми матерями, виявлення недоліків його правозастосування, виокремлення напрямів удосконалення законодавства України щодо надання державних соціальних виплат, пільг та інших гарантій самотніми матерями з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду та доведення доцільності

застосування концептуального підходу до формування системи державних соціальних виплат і пільг.

Виклад основного матеріалу. Основним нормативним актом, що встановлює гарантований державою рівень матеріальної підтримки сім'ям з дітьми шляхом надання державної грошової допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку дітей, є Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [8]. Слід зазначити, що у 2002 році, згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законів України з питань надання допомоги малозабезпеченим сім'ям» [9] до нього було внесено істотні зміни, що передбачали скорочення видів допомоги з 11 до 5. Серед цих допомог законодавець залишив і такий вид як державна соціальна допомога на дітей одиноким матерям.

Законодавче визначення одинокої матері дано в п. 5 ч.13 ст.10 Закону України «Про відпустки» [10]: це мати, яка виховує дитину без батька. Варто зазначити, що визначення поняття «одинока мати» застосовується лише для надання пільг і гарантій, встановлених трудовим законодавством щодо відпусток. Згідно ж ст. 18-1 Закону «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [8], право на допомогу на дітей мають одинокі матері, *які не перебувають у шлюбі, одинокі усиновителі*, якщо у свідоцтві про народження дитини (рішенні про усиновлення дитини) відсутній запис про батька (матір) або запис про батька (матері) проведено в установленому порядку державним органом реєстрації актів цивільного стану за вказівкою матері (батька, усиновителя) дитини. До одиноких матерів також відносяться *вдови*, жінки, які виховують дитину без батька. До останніх відносяться *розлучені жінки*, які виховують дітей самостійно, навіть якщо вони отримують аліменти. Самотньою матір'ю вважається і *жінка, яка вийшла заміж, але її новий чоловік дитини не всиновив* (курсив наш і далі по тексту).

Наведене вище дозволяє виокремити п'ять груп споживачів такого виду державної соціальної допомоги як допомога на дітей одиноким матерям. Виокремлені законодавцем групи, а точніше критерії, за якими було їх виокремлено потребують дослідження, адже, на нашу думку і думку окремих учених і практиків [3, с. 259; 11; 12], не всі виокремлені групи повинні бути споживачами такої соціальної послуги. Розглянемо критерії, які законодавець застосував для визначення осіб, які мають право на отримання соціальної допомоги як одинока мати.

У преамбулі Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [8] зазначено, що «Закон відповідно до Конституції України (далі – КУ) встановлює *гарантований державою рівень матеріальної підтримки сімей з дітьми* шляхом надання державної грошової допомоги з урахуванням *складу сім'ї, її доходів та віку дітей* і спрямований на забезпечення пріоритету державної допомоги сім'ям з дітьми у загальній системі соціального захисту населення». Отже законодавець гарантує, згідно Закону України [8], певний рівень матеріальної забезпеченості і апелює до норми ст. 48 КУ [13]. У ст. 4 Закону України [8] зазначено, що виплата державної допомоги сім'ям з дітьми здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України у вигляді *субвенцій до місцевих бюджетів*. Крім того, законодавець передбачив і можливість запроваджувати додаткові види допомоги та встановлювати доплати до державної допомоги сім'ям з дітьми за рахунок власних коштів місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій та об'єднань громадян (ст. 3). Отже, виходячи з положень вищезгаданого закону, основними критеріями для отримання соціальної допомоги на дітей одиноким матерям є: склад сім'ї, рівень її доходів (не достатній життєвий рівень), вік дітей.

У Законі України «Про державну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [14], який було прийнято у червні 2000 року, зазначено, що «Закон спрямований на реалізацію конституційних гарантій права громадян на соціальний захист - забезпечення рівня життя *не нижчого від прожиткового мінімуму* шляхом надання грошової допомоги найменш соціально захищеним сім'ям». У ст. 1 цього Закону зазначено, що державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям...надається...у грошовій формі в розмірі, що

залежить від величини середньомісячного сукупного *доходу* сім'ї і далі у ч.3 цієї ж статті законодавець пояснює, що «малозабезпечена сім'я – сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний *дохід нижчий від прожиткового мінімуму* сім'ї». У ч. 4 цієї статті йдеться про те, що прожитковий мінімум розраховується для «осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення». Згідно ст. 11 Закону «покриття витрат на виплату державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям здійснюється *за рахунок субвенцій з державного бюджету до місцевих бюджетів*. За рахунок місцевих бюджетів та спеціально створених регіональних фондів соціальної допомоги органи місцевого самоврядування можуть проводити доплати до встановлених відповідно до цього Закону розмірів державної соціальної допомоги виходячи із затвердженого регіонального прожиткового мінімуму.

Наведене вище дозволяє виокремити критерії, за якими надається допомога малозабезпеченим сім'ям – це: склад сім'ї, рівень її доходів (нижчий від прожиткового мінімуму), вік членів сім'ї. Тобто, джерела фінансування соціальних виплат і визначені нами критерії, які взяті за основу законодавцем для надання соціальних допомог у згаданих вище законах співпадають за виключенням таких як: «достатній життєвий рівень» і «прожитковий мінімум». Очевидною є потреба у з'ясуванні різниці між цими двома поняттями.

Так, Загальна декларація прав людини [15] (ст. 25) проголошує: кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та членів її сім'ї. Отже, у цьому міжнародному акті сформульовано найперше і найширше поняття «життєвого рівня». Сюди включено не тільки їжу, одяг і житло, а й такі блага, як медичне і соціальне обслуговування. Виходячи з положень Загальної декларації прав людини і була сформована норма ст. 48 КУ. Проте й досі сьогодні держава в особі законодавчої і виконавчої влади, у тому числі й Президент України, як гарант Конституції, не визначили, яким має бути «достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї». Аналіз положень Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [8] дозволяє зробити висновок, що «достатнім життєвим рівнем» законодавець вважає допомогу на дітей одиноким матерям, яка, наприклад, у 2006 році визначалась як різниця між 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців, але не менш ніж 10% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та становила на дитину до 6 років 209 грн., на дитину від 6 до 18 років – 268 грн.; у 2008 році максимальний розмір такої допомоги було підвищено до 30% прожиткового мінімуму і становив відповідно – 426 грн. на дитину до 6 років і на дитину від 6 до 18 років – 511 грн. [3, с. 259]. З 1 січня 2016 р. така допомога дорівнює різниці між 100% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців, тобто максимальний розмір допомоги на дітей до 6 років становив з 1 січня 1167 грн., з 1 травня 1228 грн., з 1 грудня – 1313 грн.; дітей віком від 6 до 18 років – 1455 грн., 1531 грн., 1637 грн [16]. Згідно ст. 7 Закону України «Про державний бюджет України на 2017 рік» [17] у 2017 році така допомога становитиме з 1 січня для дітей віком до 6 років – 1355 грн., з 1 травня – 1426 грн., з 1 грудня – 1492 грн.; для дітей від 6 до 18 років відповідно – 1689 грн., 1777 грн., 1860 грн. [18].

Аналіз наведених вище законів [8; 14] дозволяє зробити висновок про те, що законодавець практично ідентифікує поняття «достатній життєвий рівень» і «прожитковий мінімум». Хоча ці поняття не є тотожними і мають суттєву різницю у змістовному наповненні [19; 20]. У зв'язку з цим виникає питання, яку мету переслідував законодавець виокремлюючи такий вид державної соціальної допомоги як допомога на дітей одиноким матерям і чим вона відрізняється від допомоги малозабезпеченим сім'ям з дітьми? На наш погляд предметно наявна дихотомічна дія цих двох законів, які

спрямовані на врегулювання подібних за змістом правовідносин. Також не зрозумілим є об'єднання в одному Законі України соціальних виплат, що фінансуються з різних джерел: вагітності та пологах, при народженні дитини, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку (загальнообов'язкове державне соціальне страхування) і допомога на дітей одиноким матерям (з державного бюджету шляхом надання субвенцій місцевим органам). Крім того багато нарікань викликають групи споживачів таких послуг і критерії, що визначені законодавцем для їх отримання. Аналіз нормативних положень Законів [8; 14] дає можливість зробити висновок, що діючі Закони спрямовані на подолання «бідності» окремих категорій сімей по факту (за наслідками), а не на стимулювання до виходу з цієї ситуації. Така «не досить вдала» юридична конструкція законів на практиці призводить до зловживань і необґрунтованих витрат бюджетних коштів і сприяє формуванню неоднозначної точки зору щодо доцільності виокремлення такої категорії одержувачів соціальної допомоги як одинокі матері. Все частіше з'являються публікації про недоцільність збереження державної соціальної допомоги одиноким матерям [3; 4; 11;12], кількість яких за 15 років з моменту введення виросла в 22 рази [21]. Тобто, по статистиці кожна п'ята дитина сьогодні офіційно не має батька. Багато нарікань викликає і сам механізм цих виплат, який стимулює небезпечні для українського суспільства процеси – появу так званих «тіньових сімей». Сьогодні мати статус одинокої матері є вигідним, оскільки: 1. Допомога на дітей одиноким матерям призначається незалежно від одержання на дітей інших видів допомоги (ч. 2 ст. 18-2 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [8]. 2. Крім державних соціальних допомог у зв'язку з вагітністю і пологами, при народженні дитини, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку є можливість отримувати ще й допомогу на дітей як одинока мати і навіть, за умови народження й виховання п'яти дітей до 8-и річного віку звання «Мати-героїня» з відповідними виплатами. 3. Відсутній нагляд і контроль з боку соціальних інспекторів щодо факту спільного проживання та ведення господарства матері з батьком дітей при призначенні допомоги на дітей одиноким матерям, що створює можливості для зловживань і «незаконного» отримання цієї державної соціальної допомоги.

Слід також зазначити, що соціальний захист одиноких матерів включає не лише державну соціальну допомогу у грошовій формі. Крім матеріальної допомоги, матері-одиначки мають також право на додаткову відпустку. Відповідно до ст. 182-1 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП)[22] і ст.19 Закону «Про відпустки» [10], додаткову оплачувану відпустку надається одинокій матері (батьку), яка (який) виховує дитину без батька (матері), щорічно тривалістю 10 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів (ст. 73 КЗпП). У разі наявності декількох підстав для надання такої відпустки її загальна тривалість не може перевищувати 17 календарних днів. Якщо одинока мати з будь-яких причин не скористалась своїм правом на таку відпустку в році досягнення дитиною певного віку або ж за кілька попередніх років, то за нею зберігається право використовувати його в будь-який час. У разі звільнення, незалежно від підстав, таким працівникам може бути виплачена компенсація за всі невикористані дні відпусток. До речі, на відміну від основного і ряду видів додаткових відпусток, термін давності, після якого втрачається право на додаткову відпустку працівникам, які мають дітей, не передбачений. Також згідно з трудовим законодавством, забороняється відмовляти таким жінкам (за наявності дитини віком до 14 років) у прийнятті на роботу й знижувати їм заробітну плату. Відмову в прийнятті на роботу можна оскаржити в судовому порядку. Також не допускається звільнення одиноких матерів з ініціативи власника або уповноваженого ним органу, окрім випадків повної ліквідації підприємства, установи чи організації, коли допускається звільнення з обов'язковим подальшим працевлаштуванням. Обов'язкове працевлаштування таких жінок здійснюється при їх звільненні після закінчення строкового трудового договору. На період працевлаштування за ними

зберігається середня заробітна плата, але не більше трьох місяців із дні закінчення строкового трудового договору.

Пільги одинокі матері мають і при оподаткуванні. Так, відповідно до ст. 169 Податкового кодексу України одинока мати має право на зменшення суми загального місячного оподаткованого доходу, отриманого від одного роботодавця у вигляді заробітної плати, на суму податкової соціальної пільги у розмірі, що дорівнює 150 % суми пільги у розрахунку на кожну дитину віком до 18 років [23]. Одинокі матері також мають право на адресу безготівкову субсидію для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, якщо плата за житлово-комунальні послуги перевищує 15% середньомісячного сукупного доходу родини та інші [24]. Пільги одиноким матерям передбачені і в Житловому кодексі Української РСР (ст. 12, 45) (за яким і донині живе Україна), проте вони не «працюють» [25].

Отже, виходячи з наведеного вище, можна зробити висновок, що відсутність концептуального підходу до побудови системи соціального захисту окремих категорій сімей в Україні стимулювала появу так званих «тіньових сімей», збільшення щорічних бюджетних витрат, що в сучасних умовах є неприпустимим. Вважаємо, що слід сформувати таку систему державних соціальних виплат в основу якої, на нашу думку, має бути закладена ідея, висловлена ще у 1874 році професором Віденського університету Лоренцом Штейном у праці „Учение о управленіи и право управленія” [26]. Учений висловлював думку, що „всякая помощь ... должна начаться только тамъ, гдѣ для индивидуума является невозможность помочь себѣ собственною силою; она должна идти лишь такъ далеко, какъ далеко идетъ эта невозможность, и останавливаться съ появленіемъ способности самопомощи” [26, с. 539]. Тобто, на думку ученого, державна допомога повинна надаватися тим, хто не може собі допомогти (працювати), а основною причиною надання державної допомоги повинно бути прагнення держави не допустити „нужди”. Вчений визначив види нужденності та категорії, що можуть претендувати на державну допомогу, надаючи переважне право щодо визначення осіб, які потребують такої допомоги органам місцевого самоврядування. Водночас зауважимо, що витрати на таку допомогу повинні покладатися на місцеві бюджети. До суб’єктів – отримувачів такої допомоги – вчений відніс дітей – сиріт, інвалідів. Вивчаючи види нужденності Л.Штейн зауважував, що, крім дороговизни життя, яка, на його думку, сприяє появі „бідних”, нужденність може виникати і внаслідок схильності до ліні та споживацтва. Допомогу для цієї категорії осіб, що мають таку схильність, він пропонував надавати у вигляді робочих місць.

Вважаємо також, що сформована система державних соціальних виплат має бути орієнтована на мінімізацію малозабезпечених, неповних сімей, стимулювання сімей, здатних до саморозвитку і самозабезпечення. Як позитивний приклад варто навести досвід США у реалізації системи соціального захисту. Основи сучасної системи соціального захисту сім’ї у США були закладені за адміністрації «Нового курсу» президента Ф. Рузвельта і пов’язані із прийняттям Закону про соціальний захист («Social Security Act»)[20] в 1935 році. У 1937 році була законодавчо закріплена програма допомоги у вигляді допомоги сім’ям з дітьми (AFDC), згодом була розроблена програма TANF, основними цілями якої є:

1. Сприяння нужденним сім’ям, щоб діти могли жити у власному будинку або у своїх родичів.
2. Ліквідація залежності малозабезпечених батьків від державних допомог за рахунок сприяння в професійній підготовці.
3. Скорочення випадків позашлюбної вагітності та визначення річних показників недопущення та скорочення таких випадків.
4. Створення стимулів до освіти та збереження повних сімей.

Слід звернути увагу на те, що рішення щодо права на участь у програмі TANF приймають штати, однак федеральні нормативи встановлюють певні обмеження на право участі в програмі. Так, приймати участь у програмі мають право лише сім’ї, де є неповнолітня дитина та вагітна жінка. Такі сім’ї повинні передати штату право на надання допомоги дитині/подружжю,

щоб штат міг збирати платежі, необхідні для надання допомоги дитині, компенсуючи тим самим державну соціальну допомогу, яка надається сім'ї. Незаміжні матері до 18 років або їх діти не мають права на участь у програмі, окрім тих випадків, коли вони живуть під наглядом дорослих і повернулись до школи (якщо вони пішли зі старших класів середньої школи) після того, як їх молодшій дитині виповнилось 12 тижнів. Крім того, отримувачів допомог усіляко підштовхують до участі в трудовій діяльності і виходу із даної програми [27].

На підставі проведеного нами дослідження сформулюємо окремі висновки:

1. Закони України [8; 14] слід уніфікувати шляхом приведення їх єдиного знаменника – подолання «бідності сімей з дітьми», чіткого визначення критеріїв бідності, категорій споживачів соціальних допомог, джерел їх фінансування. Метою такого законопроекту має бути «прагнення держави не допустити „нужди” малозабезпечених сімей і орієнтація таких сімей на мінімізацію (а згодом ліквідацію) залежності від державних допомог. Слід також узгодити «новий» законопроект із Стратегією подолання бідності [28].

2. Розробити концептуальні основи системи державних соціальних виплат і здійснити реформування діючих нормативно-правових актів щодо соціальних виплат відповідно до розроблених концептуальних основ. Проблема соціального захисту повинна вирішуватися шляхом трансформації політики доходів населення, а не через збільшення їх фінансування за рахунок державних коштів. Від політики встановлення системи державного захисту необхідно поступово переходити до політики, спрямованої на зростання індивідуальних доходів населення, щоб кожна працююча людина могла за рахунок власних коштів забезпечити себе необхідними соціальними послугами.

3. В Україні у сфері соціального захисту в цілому правове регулювання здійснюється з порушенням принципу системності, особливо цей недолік стосується державної соціальної допомоги як однієї з організаційно-правових форм соціального захисту. У зв'язку з цим вважаємо, що слід розробити єдиний законодавчий акт, котрий врегулював би загальні засади здійснення людиною права на державну соціальну допомогу, встановив підстави та умови її надання, єдиний порядок обчислення доходу особи, види такої допомоги. Очевидно, необхідно визначити як загальну підставу для надання соціальної допомоги — малозабезпеченість, тобто такий стан особи, за якого вона з незалежних від неї причин має дохід, менший за прожитковий мінімум.

4. Слід сприяти створенню умов в для реалізації економічного і духовного потенціалу сім'ї і кожного її члена. Тобто повинні бути створені сприятливі умови для використання трудового потенціалу родини, підтримка активності працездатних членів родини, допомога в адаптації до ринкових відносин шляхом економічного стимулювання сімей, зокрема за допомогою кредитних і податкових інструментів, державної підтримки сімейного підприємництва, фермерства, розвитку житлового кредитування, іпотеки, активізації участі у пайовому будівництві і житлово-накопичувальних програмах, законодавчого забезпечення формування фондів соціального житла, створення умов для розвитку духовного потенціалу сім'ї тощо. Крім того повинна бути сформована доступна і якісна інфраструктура сервісних послуг, орієнтованих на різні категорії та потреби сімей [7, с. 346-356].

5. Окрім грошової допомоги самотнім матерям, у тому числі, державна соціальна допомога включає також забезпечення натуральною допомогою і соціальне обслуговування, здійснення яких регулюється значним числом нормативно-правових актів, що призводить до дублювання й складності у правозастосуванні. Прийнятий ще у 2003 році Закон України «Про соціальні послуги» [29] поліпшив правове регулювання у цій сфері. На нашу думку, згаданий Закон є недосконалим, і в основі цього лежить суперечність між широким розумінням соціальних послуг (їхнім переліком) і вузькою сферою їх застосування (соціальним захистом). Крім того, Закон не містить універсального механізму надання усіх видів соціальної допомоги, у тому числі соціального обслуговування, і не розв'язав проблеми уніфікації правового регулювання у

цій сфері. У зв'язку з цим є нагальна потреба в доопрацюванні окремих положень цього Закону.

6. Слід розробити єдину методику обчислення середньодушового сукупного доходу сім'ї, оскільки сучасний юридичний механізм визначення рівня бідності є недосконалим і не узгоджений з іншими правилами обчислення у системі соціального захисту. Так згідно Методики комплексної оцінки бідності [30], для визначення рівня бідності застосовується не показник доходів, а показник витрат. Інша Методика обчислення сукупного доходу сім'ї для всіх видів соціальної допомоги [31], виходить з урахування не витрат, а доходів сім'ї. Отже, в одній сфері застосовуються два механізми. Це призводить до того, що, з одного боку, виникає сумнів в об'єктивності показників бідності. З іншого боку, власне юридичного, - в законодавстві не узгоджені поняття малозабезпеченості та бідності, критерії їх встановлення, що позбавляє дієвості всю систему юридичних заходів у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Матеріали до Парламентських слухань «Сімейна політика в Україні - цілі та завдання»: Лист Міністерства соціальної політики України від 19.05.2015 № 2563/01/10-15/59.
2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL <http://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/socialnij-zahist-ta-socialne-zabezpechennja> (дата звернення 08.01.2017 р.)
3. Чеховська І. В. Державна соціальна допомога сім'ям в Україні: аналіз правозастосовної практики / І. В. Чеховська // Університетські наукові записки. 2011. № 4. С. 255–261.
4. Чеховська І. В. Державна матеріальна підтримка сімей в Україні: проблеми та напрями реформування / І. В. Чеховська // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. 2012. Т. 25 (64). № 1. С. 342 – 352. Серия „Юридические науки”.
5. Чеховська І. В. Державна сімейна політика в Україні: теорія та практика реалізації : [монографія] / Ірина Василювна Чеховська. – Кам'янець-Подільський, ТОВ „Друкарня „Рута”, 2013. 736 с.
6. Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України / [за заг. ред. Л. Л. Тарагнул]. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2012. 532 с.
7. Реформування податкової системи України: сучасні виклики та орієнтири / [за заг. ред. П.В. Пашка, Л. Л. Тарагнул]. К. : ТОВ «Новий друк», 2015. 570 с.
8. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: закон України : Закон України від 21.11.1992 № 2811-ХІІ URL <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2811-12> (дата звернення 08.01.2017 р.)
9. Про внесення змін до деяких законів України з питань надання допомоги малозабезпеченим сім'ям :Закон України від 24.10.2002 р. № 208-IV. URL <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/208-15> (дата звернення 08.01.2017 р.)
10. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР. URL <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 08.01.2017 р.)
11. Стенограма Парламентських слухань «Сімейна політика в Україні - цілі та завдання». URL http://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl1706115.htm (дата звернення 08.01.2017 р.)
12. Охота на матерей-одинок. URL <http://ctnsor.net.ua/resonance/191257> (дата звернення 04.01.2017 р.)
13. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 09.01.2017 р.)
14. Про державну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 01.06.2000 № 1768-III. URL <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1768-14> (дата звернення 10.01.2017 р.)
15. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ від 10.12.1948 URL http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення 08.01.2017 р.)
16. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо стабілізації фінансового стану держави та удосконалення окремих положень соціальної політики) : Закон України від 11.12.2015 р. № 3628. URL http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57386 (дата звернення 09.01.2017 р.)
17. Про державний бюджет України на 2017 рік: Закон України від 21.12.2016 [1801-VIII](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1801-VIII) URL http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60032 (дата звернення 09.01.2017 р.)
18. Про зміни розмірів соціальних виплат в 2017 році. URL <http://chernivtsy.eu/portal/4/pro-zminy-rozmiriv-sotsialnyh-vyplat-v-2017-rotsi-93802.html> (дата звернення 09.01.2017 р.)
19. Право соціального захисту. Становлення і розвиток в Україні. URL <http://readbookz.com/books/173.html> (дата звернення 09.01.2017 р.)
20. Деріга В. Система соціального захисту. URL <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/315/10.pdf> (дата звернення 09.01.2017 р.)

21. Чи залишать виплати саодиноким матерям у наступному році? URL <http://val.ua/uk/90086.http://chernivtsy.eu/portal/4/pro-zminy-rozmiriv-sotsialnyh-vyplat-v-2017-rotsi-93802.html> (дата звернення 09.01.2017 р.).
22. Кодекс законів про працю України: Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. URL <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення 10.01.2017 р.).
23. Податковий кодекс України: Закон від 02.12.2010 № 2755-VI. URL <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page18> (дата звернення 10.01.2017 р.).
24. Підтримка саодиноких матерів/батьків, які самі виховують дітей. Офіційний інтернет-портал Київської міської державної адміністрації. URL <http://kievcity.gov.ua/news/5872.html> (дата звернення 09.01.2017 р.).
25. Житловий кодекс Української РСР: Кодекс від 30.06.1983 № 5464-X. URL <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5464-10> (дата звернення 11.01.2017 р.).
26. Штейн Л. Ученіе оь управленіи и право управленіа сь сравненіемь литературы и законодательствь Франціи, Англіи и Германіи / [репринт. изд; переводь сь немецкаго подь редакціею И. Е. Андреевскаго]. – С.-Петербургъ : Изд. А.С. Гіероглифова, 1874. – 604 с.
27. Социальное обеспечение в странах запада : США, Канада и Великобритания : сб. обзоров / [ред. сост. Зарецкая С. Л., Капранова Л. Д.]. М. : ИНИОН, 1994. 180 с. (Серия : Социально-экономические проблемы развитых стран).
28. Про затвердження плану заходів на 2016-2017 роки з реалізації Стратегії подолання бідності ; розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.08.2016 № 573-р. URL <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/573-2016-%D1%80> (дата звернення 10.01.2017 р.).
29. Про соціальні послуги: Закон України від 9.06.2003 № 966-IV. URL <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (дата звернення 10.01.2017 р.).
30. Про затвердження Методики комплексної оцінки бідності: наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства фінансів Державної служби статистики України, Національної академії наук України від 08.10.2012 № 629/1105/1059/408/612. URL <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1785-12> (дата звернення 10.01.2017 р.).
31. Про затвердження Методики обчислення сукупного доходу сім'ї для всіх видів соціальної допомоги: наказ Міністерства праці і соціальної політики України, Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Державного комітету статистики України, Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України від 15.11.2001 № 486/202/524/455/3370. URL <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0112-02> (дата звернення 11.01.2017 р.).

УДК 342.7-053.2(477)

ПРАВО ДИТИНИ НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В УКРАЇНІ

Шаповал В.Д.

(кандидат юридичних наук, доцент, завідуючий кафедрою «Теорії, історії держави і права» факультету права, гуманітарних і соціальних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського)

Анотація. У статті розглядається право дитини на правничу допомогу в Україні. Зазначається, що права захисту дітей на сьогодні є пріоритетом держави, тому, що ставлення до дітей, їхніх прав і свобод, повага до їхньої людської гідності досить точно відображають рівень гуманності й цивілізованості всього українського суспільства. Право дитини на професійну правничу допомогу є одним із найважливіших завдань в Україні.

Ключові слова: сім'я, батьківство, материнство, права дитини, право дитини на професійну правничу допомогу.

Abstract. In the paper the child's right to legal assistance in Ukraine. It is noted that child protection law is currently the priority of the state, because to children, their rights and freedoms, respect for their human dignity accurately reflect the level of humanity and civilization Ukrainian society. Child's right to professional legal assistance is one of the major problems in Ukraine.

Key words: family, parenting, motherhood, child rights, child's right to professional legal assistance.

Вступ. Захист прав та інтересів дитини є одним із найважливіших завдань Української держави, адже ставлення до дітей, їхніх прав і свобод, повага до їхньої людської гідності якнайточніше відображають рівень гуманності й цивілізованості суспільства. 20 листопада 1989 року 44-а сесія Генеральної Асамблеї ООН прийняла

Конвенцію про права дитини. Із ратифікацією Конвенції Постановою Верховної Ради № 789-ХІІ від 27.02.91 Україна почала приймати на її основі низку Законів спрямованих на захист прав дитини [1].

Проблема функціонування правоохоронної системи, здійснення правосуддя та роль інших органів державної влади в процесі захисту прав людини і громадянина нині у центрі уваги науковців та законодавців. Питання захисту прав людини, механізмів їх реалізації, забезпечення та судового захисту стали предметом наукових досліджень Є. Регушевського, В. Маляренка, С. Ківалова, М. Аракеляна, І. Махновського, Г. Чангулі, Г. Омель'яненка, Д. Притики, О. Констанція, О. Пушкіної, Ю. Шрамко та ін.

Однією з перешкод на шляху до побудови правового, демократичного суспільства є різноманітні порушення прав дітей. У сучасних умовах, коли в Україні закладаються правові основи глибоких соціально-економічних перетворень, проблема захисту неповнолітніх набуває особливого змісту. Серед жертв злочинів діти мають найменші можливості захисту своїх прав, недоторканності й, безсумнівно, мають підвищену віктимність (схильність бути в певних обставинах жертвою злочину). Коли суспільство не бачить підвищеної потреби дітей у захисті й не забезпечує його, майбутнє такого суспільства стає небезпечним.

Нині постала потреба повнішого й об'єктивнішого інформування громадськості та й самих дітей про їх права на захист. При цьому потрібно пам'ятати, що визнання й забезпечення прав дитини не порушує авторитету батьків і не зменшує обов'язків дітей щодо сім'ї й суспільства [2, с. 15].

Конституцією України (ст.51) проголошено, що «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою» [3]. В Україні сформовано систему органів державної влади й місцевого самоврядування, які покликані вирішувати питання забезпечення прав дитини, а також сприяти запобіганню негативним явищам у дитячому середовищі. Це відповідає вимогам ст.3 Конвенції ООН про права дитини, згідно з якою держави-учасниці мають забезпечити, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони здоров'я та з точки зору придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду [1].

Відповідно до ст. 10 Закону України про охорону дитинства кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Держава через органи опіки і піклування, служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у порядку, встановленому законодавством, надає дитині та особам, які піклуються про неї, необхідну допомогу у запобіганні та виявленні випадків жорстокого поводження з дитиною, неналежного виконання батьками своїх обов'язків по вихованню дітей чи зловживання батьківськими правами, закріплене у ст. ст. 50, 61 Кодексу про шлюб та сім'ю України, передачі інформації про ці випадки для розгляду до відповідних уповноважених законом органів для проведення розслідування і вжиття заходів щодо припинення насильства. Дитина вправі особисто звернутися до органу опіки та піклування, служби у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, інших уповноважених органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів [4].

До питання діяльності української адвокатури, що є спеціалізованою структурою з надання правової допомоги, та реалізації права громадян на правову допомогу зверталися у своїх працях сучасні українські вчені: Є.Ю. Бова, Я.П.Зейкан, С.В.Ківалов, Ю.Т. Шрамко, В.Т.Маляренко, А.В.Молдован, В.В.Молдован, С.Я.Фурса та інші.

Адвокатська діяльність є основним засобом забезпечення гарантованого частиною першої статті 59 Конституції України права кожного на отримання кваліфікованої правової допомоги [3]. Стаття 131-1 Конституції України зазначає, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Законом можуть бути визначені винятки стосовно представництва малолітніх та неповнолітніх осіб [5].

Право на правничу допомогу дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів реалізують адвокати, оскільки відповідно до Закону України про надання безоплатної правничої допомоги, вони є суб'єктами надання відповідної допомоги. Адвокат здійснює безпосередньо захист дитини, а також здійснює представництво в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами [6].

Прокурор захищає права і законні інтереси дитини, по-перше, здійснюючи нагляд за тим, як вони дотримуються насамперед уповноваженими на це органами, по-друге, беручи безпосередню участь у справах, пов'язаних із захистом прав дітей. Відповідно до ст.19 Закону України «Про прокуратуру» органи прокуратури здійснюють нагляд за додержанням законів про недоторканність особи, соціально-економічні, політичні, особисті права і свободи громадян, захист їх честі та гідності. Завданням відділів захисту прав і свобод неповнолітніх у Генеральній та обласних прокуратурах є забезпечення такого нагляду за додержанням прав дітей. Уповноваженим з прав людини налагоджена активна співпраця з Генеральною прокуратурою [7].

Сімейний кодекс робить акцент на наданні дитині в таких випадках права самостійно звернутися за захистом своїх прав. Це стосується в першу чергу органів опіки та піклування, які зобов'язані вислухати неповнолітнього, ознайомитися з його проханням і вжити необхідних заходів. З проханням про захист своїх прав дитина може звернутися також в будь-яку установу, що займається соціальним обслуговуванням неповнолітніх: соціальний притулок для дітей і підлітків, центр допомоги дітям, які залишилися без піклування батьків, центр екстреної психологічної допомоги по телефону та ін. Дитина може звернутися за захистом і до прокурора [8].

Сімейний Кодекс надає право неповнолітньому звертатися самостійно після досягнення чотирнадцяти років до суду, стати учасником цивільного процесу. Але навіть неповнолітньому, який досяг чотирнадцяти років, не можна виступати в ролі позивача у справі про позбавлення батьківських прав, обмеження батьківських прав. Виняток становить скасування усиновлення, оскільки СКУ допускає її на прохання усиновленого, досягла віку чотирнадцяти років [8].

Стаття 52 Основного Закону проголошує: «Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони в шлюбі чи поза ним». Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладаються на державу. Крім матеріального закріплення прав і свобод, у Конституції України (ст.55) закладено правові засади конституційної системи захисту прав і свобод людини, яка включає систему судів України як центральну ланку в системі захисту прав людини, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, міжнародні судові та інші органи, членом або учасницею яких є Україна. На відміну від звернень до суду, процедура звернення до Уповноваженого безоплатна, не обтяжена зайвими формальними вимогами, гнучка, відкрита, порівняно швидка і, що важливо, спрямована в першу чергу на захист інтересів людини. До Уповноваженого можна звертатися й тоді, коли ще не використані національні засоби захисту прав, передусім судові. Значний внесок у захист прав дитини зробили подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (омбудсмена) до органів державної влади та місцевого самоврядування стосовно випадків масового і брутального порушення прав і свобод людини.

Так, відповідно до ст. 101 Конституції України Уповноважений з прав людини здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина. При цьому йдеться про весь спектр прав та свобод людини (особисті, громадянські, політичні, соціальні, економічні, культурні) і про всі категорії носіїв цих прав та свобод, зокрема дітей. Створення в Україні конституційної інституції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини стало новацією в державно-правовій системі захисту прав і свобод людини, включаючи права дитини. Згідно зі ст.21

Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» «кожен може без обмежень і перешкод звернутися до Уповноваженого у порядку, передбаченому чинним законодавством. При зверненні до Уповноваженого не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками». Це право повною мірою стосується і дітей [9].

У нашому законодавстві говориться, що держава захищає права дитини, дотримується Конвенції і контролює її дотримання. Але це все в ідеалі. Не існує ще в Україні такої організації, яка б дійсно постійно, системно захищала права дитини, відстоювала їх, контролювала дотримання Конвенції ООН про права дитини.

Так, існують, звичайно, служби у справах неповнолітніх, різні організації та органи, фонди та служби, але всі вони не несуть тієї лепти, яку б хотілося бачити. Багато зараз у засобах масової інформації друкують телефонів довіри, адрес різних організацій, але постійної, державної, керованої вищими органами організації, яка б насамперед захищала права дитини, немає.

Звідси можна дійти висновку, що попри ухвалення законів та інших нормативно-правових актів, покликаних забезпечувати реалізацію і захист прав дітей, і досі не сформована цілісна державна система забезпечення прав кожної дитини, створення умов для її гармонійного і повноцінного розвитку. Потребує чіткішої координації діяльність розгалуженої мережі органів і служб, які згідно із законодавством зобов'язані забезпечувати захист прав українських дітей у тому числі і забезпечення права дитини на професійну правничу допомогу.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права дитини {Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.91}.
2. Оніщенко Н. М. Права і свободи дитини: вступ до проблеми / Н. М. Оніщенко, О. Л. Львова, С. О. Сунегін // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 13–17.
3. Конституція України– С.: ТОВ «ВВП Нотіс», 2016 – 56 с.
4. Про охорону дитинства Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30, ст.142).
5. Про внесення змін до Конституції України Закон України (щодо правосуддя) (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 28, ст.532).
6. Закон України Про безоплатну правову допомогу (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 51, ст.577). № 1379-VIII від 19.05.2016, ВВР, 2016, № 27, ст.521
7. Про прокуратуру Закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст.12). № 1404-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 30, ст.542}.
8. Сімейний кодекс (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135). № 1692-VIII від 19.10.2016.
9. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 20, ст.99). № 901-VIII від 23.12.2015, ВВР, 2016, № 4, ст.44}.

УДК 343.2/.7

ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Шкелебей В.А.

*(кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та кримінології
Університету ДФС України)*

Черняк Я.В.

*(студентка 3-го курсу Навчально-наукового інституту права Університету ДФС
України)*

Анотація. В статті розглядається сутність та особливості звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх. Особлива увага приділена характеристиці нормативно-правового забезпечення щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх. Аналізуються норми ст. ст. 97 та 105

Кримінального кодексу України і акцентовано увагу на проблемах, що виникають під час звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів медичного характеру.

Ключові слова: неповнолітній, звільнення від кримінальної відповідальності, примусові заходи виховного характеру.

Аннотация. В статье рассматривается сущность и особенности освобождения от уголовной ответственности несовершеннолетних. Особое внимание уделено характеристике нормативно-правового обеспечения об уголовной ответственности несовершеннолетних. Анализируются нормы ст. ст. 97 и 105 Уголовного кодекса Украины и акцентировано внимание на проблемах, возникающих при освобождении от уголовной ответственности с применением принудительных мер медицинского характера.

Ключевые слова: несовершеннолетний, освобождение от уголовной ответственности, принудительные меры воспитательного характера.

Abstract. In the article the essence and features of exemption from criminal liability of minors. Special attention is paid to the characteristics of the legal provision on criminal liability of minors. Analyzes the rules of art. Art. 97 and 105 of the Criminal Code of Ukraine and brought to a focus on the problems that arise during the exemption from criminal liability with the use of compulsory medical measures.

Keywords: juvenile, exemption from criminal liability, compulsory measures of educational nature.

Постановка проблеми. Із зростанням рівня злочинності неповнолітніх великого значення набуває питання про реакцію з боку держави на вчинені такими особами діяння. У сучасних умовах, неповнолітні залишаються поза належним захистом держави та суспільства. Тому законодавець, визначаючи норми, що регулюють кримінально-правові відносини, учасником яких є неповнолітній, повинен особливу увагу зосередити на механізмі застосування цих норм, зокрема тих, що регулюють звільнення від кримінальної відповідальності та покарання. Проте, питання звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності не знайшло належного регулювання в Кримінальному кодексі України. Учені неодноразово у своїх працях пропонували шляхи для вдосконалення норм КК України, однак наявні колізії в законодавстві досі залишаються актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерелом даного дослідження стало наукові роботи таких провідних вчених: Антипов В., Сілкова А.О, Отчак Н.Я, Трубников В.М. та інші.

Мета статті. Метою статті є дослідити проблеми та особливості, які виникають під час звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Розглядувана тема дуже важлива для розуміння значення кримінального права, державно-правових явищ, підвищення рівня розвитку правової культури і правосвідомості, підтримання належного ступеня законності. Подолати злочинність неповнолітніх надзвичайно складно. Даний вид злочинності є одним із показників загального стану злочинності всього суспільства, падіння життєвого рівня населення, падіння рівня соціально-культурного рівня населення, зростання проявів неналежного та жорстокого поведіння з неповнолітніми. Це викликає необхідність вдосконалення та посилення соціальних, економічних та виховних та профілактичних заходів. Необхідність виокремлення спеціальних норм про кримінальну відповідальність неповнолітніх обумовлена принципами справедливості, гуманізму, економії кримінальної репресії.

Отже, кримінальна відповідальність неповнолітніх передбачена кримінальним законом. Враховуючи психологічні та соціальні особливості неповнолітніх, закон, по-перше, забезпечує їх посилену кримінально-правову охорону, по-друге, передбачає особливості притягнення їх до відповідальності, звільнення від відповідальності, призначення покарання, звільнення від покарання та його відбування.

Суспільство не може висувати до неповнолітніх такі самі суворі вимоги, як до повнолітніх правопорушників. Тому, як свідчить практика, щодо неповнолітніх достатніми є міри виховно-педагогічного, а не карального характеру [6].

Неповнолітніми визначаються особи, які досягли віку кримінальної відповідальності (тобто 16 років, а в передбачених КК України випадках 14 років), яким ще не виповнилося 18 років.

В чинному КК України законодавцем приділено Розділ XV присвячений особливостям кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх [2].

Розділ XV КК України передбачає два види звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності, зокрема:

1. Звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК України);

2. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 106 КК України) [2].

До неповнолітнього можуть бути застосовані і загальні види звільнення від кримінальної відповідальності (передбачені ст. ст. 45-48 КК України) Слід зауважити, що звільнення від відбування покарання застосовується виключно судом. Винятки становлять випадки звільнення від покарання, що застосовуються в порядку амністії або помилування. У статтях 74, 85-87 КК України визначається можливість звільнення особи від покарання чи пом'якшення призначеного покарання в порядку амністії або помилування.

Неповнолітній може бути звільнений від кримінальної відповідальності на підставі загальних норм, передбачених КК України, а також на підставі акта амністії чи помилування.

Основними категоріями досліджуваної проблеми є звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК України), у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України), у зв'язку з передачею осіб на поруки (ст. 47 КК України), у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК України) до неповнолітніх застосовується на тих самих умовах, що й до повнолітніх.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (ст. 49 КК України) щодо осіб, які вчинили злочин у віці до вісімнадцяти років, застосовується з урахуванням того, що для них ч. 2 ст. 106 КК України передбачає скорочені строки давності [6].

Примусові заходи виховного характеру (ст. 97 КК України) не є кримінальним покаранням, вони завжди є заходами впливу, альтернативними щодо кримінального покарання, але завжди спрямовані на виправлення неповнолітнього, який вчинив злочин. В ст. 97 КК України йдеться про застосування примусових заходів виховного характеру до двох категорій осіб: 1) неповнолітнього, який вчинив злочин (ч.1 ст. 97 КК України) (особи, яка у віці від 14 до 18 років вчинила злочин) [2]; 2) особи, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння (ч.2 ст. 97 КК України) (тобто, до особи, яка у період від 11 років до досягнення віку з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК).

До зазначених вище категорій осіб суд застосовує примусові заходи виховного характеру, (ч.2 ст. 105 КК): застереження полягає в оголошенні судом у судовому засіданні в обвинувальному вирoku осуду (засудження) поведінки неповнолітнього і попередженні неповнолітнього про недопущення в його подальшій поведінці таких дій; обмеження судом в обвинувальному вирoku дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання [2].

У КК України не має спеціальної регламентації питань щодо тривалості застосування даного заходу, а також форми його прояву, його тривалість визначається судом (ч. 3 ст. 105 КК України) (очевидно, тривалість його застосування має бути обумовлена фактом досягнення виправлення, але не пізніше ніж до досягнення 18 років).

Специфікою інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності щодо осіб, які вчинили злочин у віці до вісімнадцяти років, є встановлення скорочених строків давності (порівняно з тими, які встановлені для

повнолітніх правопорушників), які визначаються категорією тяжкості вчиненого злочину: у разі вчинення злочину невеликої тяжкості – два роки, середньої тяжкості – п'ять років, тяжкого злочину – сім років, особливо тяжкого злочину – десять років. (ч.2 ст. 106 КК України) [2].

Деякі вчені займають категоричну позицію і вважають, що кримінальна відповідальність без покарання і судимості є «одномоментною» [4], [5], вона зупиняється миттєво з призначенням цих заходів, оскільки тут ми не спостерігаємо продовжувані в часі правообмеження. Але ми вважаємо, оскільки, неповнолітній, будучи поміщений, наприклад, до спеціальної навчально-виховної установи відчуває на собі і державний примус, і ряд дуже вагомих обмежень. Що ж до моменту закінчення кримінальної відповідальності, то вона повинна закінчуватися в момент закінчення виконання примусових заходів виховного характеру [8].

В результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки: звільнення неповнолітніх від кримінального покарання є складним міжгалузевим інститутом.

Проте, не можна погодитися з позицією авторів, які доводять необхідність виведення примусових заходів виховного характеру із дії сфери кримінальної відповідальності, розглядаючи їх як адміністративно-правові заходи, через наявність норми, яка чітко визначає їх використання при звільненні від покарання, і все ж таки, настанні фактичної наявності кримінальної відповідальності.

На нашу думку, в режимі правового регулювання необхідно вдосконалити принцип індивідуалізації покарання, тобто, враховувати вікові особливості неповнолітнього та закріпити це на законодавчому рівні. Також, необхідно для досягнення вказаної мети призначати індивідуальну соціально-психологічну експертизу, яка більш детально визначить мотиви здійснення правопорушення. У КК України також необхідно передбачити нові заходи кримінально-правового характеру щодо неповнолітніх, а саме - переміщення в фостерні сім'ї для продовження процесу соціалізації неповнолітнього.

Висновки. Враховуючи викладене вище можна зробити висновок про те, що інститут звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності потребує вдосконалення на законодавчому рівні. Суттєве розширення поглядів на вітчизняне законодавство, з'ясування усіх особливостей і умовностей допомагає ширше трактувати зміст поняття звільнення від кримінальної відповідальності. Дослідження цієї теми дає відповідь на цілу низку важливих питань, щодо застосування цієї інституції, а саме: які існують підстави застосування положень Розділу IX КК України; які умови необхідно для цього виконати; яка категорія осіб підлягає такому звільненню; які особливості закон передбачає для неповнолітніх. Втілення положень інституту звільнення від кримінальної відповідальності в життя, широке його застосування має загалом поліпшити ситуацію в суспільстві, створити умови для належного здійснення правосуддя щодо неповнолітніх та розвитку України на шляху до соціальної правової держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Офіційний текст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nred=898212.765> апр.
2. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / [Ю.В.Баулін, В.І.Борисов, С.Б.Гавриш та ін.] ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [Вид. четверте, доповн.] – Х.: ТОВ Одіссей, 2016. – 1208 с.
3. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. Ратифікована Україною 27 лютого 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nred=9923.091>.
4. Антипов В. Проблеми застосування до неповнолітніх певних видів кримінального покарання / В. Антипов // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – №8. – С. 134-137.
5. Сілкова А. О. Звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування у кримінальному праві України: окремі теоретичні аспекти // Право і суспільство. – №5, 2015. – С. 210-216.
6. Особливості звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх// www.naiu.kiev.ua.

7. Отчак Н. Я. Особливості звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності та покарання // [Митна справа](#). – 2015. – № 1(2.1). – С. 123-129.
8. Трубников В. М. Особливості кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/5227/2/Nepovnolitni.pdf>.

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ПРАВА І ДЕРЖАВИ
КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВНИКІВ
ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ ТА ПРАВА
НАВЧАЛЬНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНИЙ ЦЕНТР У МІСТІ КИЄВІ
КИЇВСЬКИЙ ПОЛЬСЬКО – УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВЧИХ ПЕРЕДБАЧЕНЬ І ПРАВОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ**

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

«ПРАВА ДИТИНИ»

09 грудня 2016 р.

Київ – 2016

Право на життя ненародженої дитини: міжнародно-правовий аспект
International legal aspect of the right to life of the unborn child

Гвагвалія М.М.

(магістр 2ого курсу Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент Мельник Ірина Степанівна

Законність права жінки на штучне переривання вагітності в міжнародному та національному праві пов'язана із моментом виникнення права на життя і з реалізацією такого права [1, с.12]. Слід звернути увагу, що у відповідності до ст. 1 частини I Конвенції про права дитини дитиною є «кожна людська істота» [2, с.36]. Однак, в міжнародному праві немає поняття «людина» та «людська істота». Крім того міжнародні органи з захисту прав людини уникають визначення початкового моменту права на життя. Між тим, регіональним органом із захисту прав людини, а саме Європейською комісією з прав людини, у рішенні по справі *H v. Norway* від 19 травня 1992 року зазначено, що «обмеження, які передбачені пунктами 1 та 2 статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) за своєю природою відносяться лише до вже народжених осіб і не можуть застосовуватись по відношенню до дитини, яка повинна народитись» [3, с. 22].

Пропонуючи країнам-учасникам деяку свободу розгляду відносно законів, що дозволяють штучне переривання вагітності при певних обставинах, Комісія вирішила, що стаття 2 може застосовуватись за деяких умов і до ненародженої дитини. Так, у тій самій справі *H v. Norway* Комісія зазначила, що не повинна вирішувати питання захисту зародка у відповідності до ст.2 Конвенції, але не можна виключати появу таких справ за деяких обставин, не дивлячись на той факт, що в країнах-учасниках існують розбіжності у поглядах щодо можливості розширення статті 2 для захисту ненародженої дитини [3, с.11].

Тим не менш постало питання визначення вищезазначених обставин. Ці обставини визначаються національним законодавством країн-учасниць Конвенції. До них можуть відноситись терміни, у межах яких штучне переривання вагітності дозволяється, за медичними показаннями за наявності тяжких супутніх захворювань, за умови погодження лікарів (консиліумів лікарів).

Вчені наголошують, що для законодавця дилема збереження нейтралітету є досить важкою, підкреслюють фундаментальний етичний вимір такого врегулювання, враховуючи, що деякі норми, у тому числі і стосовно переривання вагітності, приймаються в рамках важливих проблем релігійного, світоглядного або філософського характеру [4, с.112].

У практиці Європейського суду з прав людини (далі – Суд) розглядаються різноманітні аспекти реалізації права на життя у контексті забезпечення права на життя (ст. 2 Конвенції). У рішенні «Во проти Франції» заявниця скаржилася на відмову державних органів у кваліфікації позбавлення життя її ненародженої дитини як вбивство через необережність через призму статті 2 Конвенції. У формулярі-заяві зазначалось, що у Франції кримінальним законодавством за такі діяння не передбачено покарання. Для вирішення цієї справи по суті Суд мав визначити момент виникнення права на життя. І знову ж таки Судом було «делеговано» вирішення цього питання на національному рівні. В основі обґрунтування такої позиції лежить:

А) дискусивність та невирішеність даного питання державами-учасниками Конвенції;

Б) відсутність наукового консенсусу між європейськими країнами щодо визначення початкового моменту життя [5].

Тобто, ми можемо спостерігати незахищеність ембріону чи плоду на законодавчому рівні європейських країн, що у свою чергу призводить до уникнення кримінального покарання винуватих осіб.

Але разом з тим, мотивуючи свої рішення, Суд підходить до питання гуманно та з рекомендаційним характером. Судом зазначено, що вірогідна можливість і здатність плоду людини стати людиною зобов'язують захищати його з точки зору моральності, але застосовувати до нього ст. 2 Конвенції не вимагається. У даному рішенні Суд підкреслив, що немає можливості вирішувати питання моменту виникнення життя, визнання ненародженої дитини людиною *абстрактно* у значенні статті 2 Конвенції, до того ж Суд переконаний, що поки національною системою охорони здоров'я країн-учасниць та внутрішнім законодавством не буде підтримано і захищено статус ембріона чи плода, Суд не матиме законних та юридично обґрунтованих підстав для застосування положень статті 2 Конвенції.

Нині позитивний конвенційний обов'язок держав-учасниць у системі охорони здоров'я полягає у застосуванні зусиль, необхідних задля захисту життя особи та у проведенні розслідувань щодо з'ясування причин смерті. Аналіз рішення «Во проти Франції» дає можливість дійти до висновку, що Судом запропоновано вирішувати питання, пов'язані із професійним недбалством лікарів, у результаті якого ненароджена дитина помирає, шляхом визнання такого недбалства у порядку адміністративного судочинства, допоки національним законодавством не буде закріплено юридичний статус ембріону, плоду, а відтак і законодавчо визначено момент початку життя [5].

У справі *Bruggemann and Scheuten v. FRG* розглянутий ще один аспект застосування статті 2 Конвенції. Європейська комісія з прав людини зазначила, що захист права ненародженої дитини в сенсі статті 2 Конвенції шляхом заборони абортів порушує ст. 8 Конвенції, оскільки є втручанням в особисте життя жінки [6, с.121]. Поряд з цим Комісія прийшла до висновку, що заявницею не було порушено національне законодавство Німеччини.

Підсумовуючи вищезазначене, ми можемо дійти до висновку, що необхідно законодавчо визначити, з якого моменту держава здійснює охорону права на життя ненародженої дитини.

Список використаних джерел

1. Мірошниченко О.А. Закріплення права людини на життя в міжнародних документах // Пробл. законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2003. – Вип. 59. – С. 200 – 204;
2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р., ООН; Конвенція, Міжнародний документ //Зібрання чинних міжнародних договорів України. - 1990. - № 1. - С. 205;
3. R. H. v. Norway. Application № 17004/90 (1992). European Court of Human Rights. vol. 73, (155), p.168, § 1;
4. Національні та міжнародні механізми захисту прав людини : тези доп. Всеукр. круглого столу (м. Харків, 20 квіт.2016 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. –Харків, 2016. – 216 с.;
5. CASE OF VO v. FRANCE. Application no. 53924/00 (2004). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61887>;
6. Rosemarie BRÜGGEMANN and Adelheid SCHEUTEN v. FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY. Application № 6959/75 (1976). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-74824"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

УДК 342.7-053.2 (477)

Забезпечення права на освіту дітей, що перебувають на тимчасово окупованій території України

Ensuring the right to education of children who are on the temporarily occupied territory of Ukraine

Гориславська А.С.

(студентка, Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

Останніми роками український народ переживає докорінні зміни в державі, що зумовлені окупацією українських територій російськими військами, збройною агресією, яка перетворилась в повномасштабний військовий конфлікт з Російською Федерацією. Внаслідок цього, права людини, зокрема їх реалізація стають більш обмеженими.

На сьогоднішній день тимчасово окупованою територією України вважається Автономна Республіка Крим, відповідно до Закону України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України" від 15.04.2014 р.; [1]

Даний військовий конфлікт значно вплинув на найменш захищені категорії населення. До цих категорій однозначно входять діти. Які, по суті, не мають можливості самостійно вплинути на повноцінну реалізацію своїх законних прав і вимушені ставати свідками постійних змін у державі, а ще гірше, зазнавати впливу з боку держави-окупанта.

Однією з проблем, яка постала перед дітьми окупованих територій – це реалізація права на освіту. Сьогодні освіта відіграє дуже важливу роль в житті кожної людини, виступаючи гарантом розвитку високоінтелектуального суспільства. Дане право гарантується Конституцією України (ст. 53), а також Конвенцією про Права дитини (ст.28), ратифікованою Україною. [2] Але чи існує чіткий механізм, завдяки якому зазначена група дітей може реалізувати своє право на освіту?

Відповідно до Закону України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України" **ч.12 ст. 7** : Громадяни України, які проживають на тимчасово окупованій території, мають право на здобуття або продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету з наданням місць у гуртожитках на час навчання. [1]

Також варто врахувати роз'яснення, яке надає Міністерство освіти і науки України "Щодо організації навчання у загальноосвітніх навчальних закладах осіб, що проживають на тимчасово окупованій території в Автономній Республіці Крим, місті Севастополі та у місцях проведення антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях" від 14 жовтня 2014 р. В ньому зазначається, що учні 11 класу матимуть можливість отримати документи, що підтверджують відповідний освітній рівень, зможуть продовжувати навчання на вільних частинах території України, враховуючи відповідні пільги, які надаватимуться державою. Щодо учнів молодших класів, Міністерство освіти і науки України, посилаючись на норми Положення про екстернат у загальноосвітніх навчальних закладах, повідомляють, що існує можливість учнів вищезазначених територій пройти річне оцінювання за відповідний клас відповідно до програми початкової, базової і повної загальної середньої освіти. [3]

Для отримання українських документів про середню освіту та всіх документів, необхідних для вступу до ВНЗ, випускнику з окупованих територій необхідно декілька разів перетинати лінію зіткнення. Наприклад, для того, аби отримати усі необхідні для вступу документи та здати іспити випускник 11 класу, який проживає на окупованій території та не матиме змоги зупинитись на вільній території України, буде вимушений як мінімум 5 разів перетинати лінію військового протистояння. А зважаючи на відсутність транспортного сполучення між окупованими та контрольованими Україною територіями, низький рівень доходів населення у наступному році кількість випускників з окупованих територій може значно зменшитися. Відсутність належних умов для вступу на вільній території України вимушує навіть патріотично налаштованих громадян залишатись на попередніх місцях проживання. Я вважаю, що стосовно цього питання повинна впроваджуватися спрощена система отримання українських документів про освіту, яка б включала, наприклад, один комплексний держаний іспит замість декількох.

Окремо слід зупинитися на аналізі прийнятих Міністерством освіти і науки України Умов вступу до вищих навчальних закладів України у 2017 році, затверджених наказом

Міністерства освіти і науки України 13.10.2016 р. № 1236. Зокрема, цими Умовами прийому передбачено спеціальні права щодо участі у конкурсному відборі при вступі для здобуття вищої освіти для громадян України, місцем проживання яких є територія проведення антитерористичної операції (на період її проведення) або переселилися з неї після 1 січня 2017 року, а також для громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території або переселилися з неї після 1 січня 2017 року. Тобто такі категорії громадян матимуть право на пільговий вступ до вищих навчальних закладів. Я вважаю, що мова йде не про порушення принципу рівності громадян, а про виконання державою своєї функції по забезпеченню реалізації прав дитини на отримання вищої освіти. Тим більше, що надання таких спеціальних прав є тимчасовим заходом. [4]

При цьому, необхідно враховувати цілеспрямовану політику Російської Федерації. У минулому році російська влада заявила, що мешканцям Криму будуть створені пільгові місця у ВНЗ Росії. Наприклад, у 2015 році до російських ВНЗ вступило понад 1350 кримських абітурієнтів. При тому, що на ЗНО в Україні зареєструвались лише 290 учнів із Криму (тобто, 2,3% від усіх кримських випускників).

Варто врахувати, що з кожним навчальним роком через анти-українські погляди, що насаджуються на окупованих територіях, кількість випускників може зменшуватись. В цьому випадку необхідно застосовувати усі можливості задля доступу населення на даних територіях до достовірної інформації, а не тієї, яка вигідна державі-окупанту.

Найбільш важливим, на мою думку, є створення в Україні практичних можливостей для переїзду дітей на вільні території України, що має відбуватись через створення умов доступу до навчальних закладів, запровадження дієвого механізму легітимації знань отриманих у середніх навчальних закладах окупованої території.

Деякі навчальні заклади вирішують проблему реалізації освіти шляхом переїзду з окупованих територій. Міністр освіти Сергій Квіт неодноразово зазначав, що і в подальшому міністерство підтримуватиме такі переміщення та намагатиметься зробити умови прийому більш дружніми для тих абітурієнтів, які будуть вступати до українських вишів з окупованих, непідконтрольних українській владі територій. У поточному році до столиці переміститься ще один ВНЗ, який поповнить уже існуючий список. Це Таврійський національний університет ім. Вернадського, в якому 13 вересня 2014-го, через півроку після анексії Криму Росією, окупаційна влада почала вносити вагомі зміни, ліквідувавши факультет української філології.

Багато закладів і сьогодні бажають змінити адресу, щоб вільно функціонувати на вільних частинах території України. Однак нині МОН не має можливості забезпечити переїзд усіх вищих навчальних закладів. Для цього не вистачає вільних приміщень, які б змогли прийняти університети з окупованих територій.

В даному випадку, державна влада повинна докласти зусиль, задля будівництва нових приміщень, реконструкцію старих будівель, аби навчальні заклади з окупованих територій хоча б частково могли функціонувати на вільних територіях.

Отже, я вважаю, що станом на сьогоднішній день, українська влада намагається сприяти реалізації права дітей на освіту. Але через наявність більш глобальних проблем, це питання відходить на другий план. Саме з цим необхідно боротися, адже освітня сфера повинна стати сьогодні стратегічно важливим фактором та запорукою розвитку держави, а в Україні є всі можливості та значний потенціал, аби надати достатній рівень освіти усім дітям незважаючи на територію їх проживання. Варто зазначити, що проблема встановлення чіткого державного механізму захисту прав дитини в Україні потребує більш широкого і ґрунтовного аналізу, а діяльність окремих державних органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей – всебічної наукової підтримки, науково обґрунтованої та чіткої системи оцінки їх діяльності, а також відповідного методичного забезпечення.

Список використаних джерел

1. Закон України *"Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України"* від 15.04.2014 р. № 1207-VII

2. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р.
3. Роз'яснення Міністерства освіти і науки України " Щодо організації навчання у загальноосвітніх навчальних закладах осіб, що проживають на тимчасово окупованій території в Автономній Республіці Крим, місті Севастополі та у місцях проведення антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях" від 14 жовтня 2014 р. № 1/9-535
4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.10.2016 № 1236 " Умови прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2017 році"

УДК: 347.637

Теоретико-методологічний зміст функцій держави у сфері захисту прав дитини

Грицай Т.

аспірантка Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи

Необхідність новітнього глибокого переосмислення функцій держави актуалізується не лише у зв'язку із започаткованою в Україні конституційною реформою, що має слугувати практичному втіленню найбільш істотних науково-теоретичних розробок при оптимізації функціональної складової Української держави, але й спричиняється новими викликами та загрозами українській державності, що виникли, у новітню добу, спричинені неможливістю повсюдного здійснення державою її іманентних функцій в інтересах забезпечення й захисту прав людини, життєвих інтересів суспільства тощо. Це зумовлює істотні практичні підстави для необхідності поглиблення науково-теоретичного пошуку задля віднайдення оптимальних розв'язків тих фундаментальних проблем онтології функцій держави та їх правового закріплення, що виникли в контексті тих унікальних, раніше не відомих державотворенню в Україні проблем і викликів, що загрожують самому існуванню держави та її підвалин, можуть руйнувати систему гарантій прав людини і прав дитини.

Як підсумок, можна на основі проведеного аналізу наукових розробок, присвячених фундаментальним теоретичним питанням онтології, гносеології та аксіології функцій держави констатувати, що основними елементами вчення про функції держави натеper є питання визначення основних рис (властивостей) функцій держави; виявлення співвідношення між соціальною сутністю (призначенням) держави, закріпленою у статті 3 Конституції України, яка визначає права і свободи людини і громадянина у якості найважливішого фактору визначення змісту і спрямованості діяльності держави; дослідження механізму реалізації функцій держави (зокрема, форм і методів реалізації згаданих функцій – гарантій реалізації прав дитини, інституційного забезпечення здійснення права на освіту, на користування досягненнями культури, на інформаційну безпеку, на рівність стартових можливостей та самореалізації); виокремлення особливостей правового закріплення функцій держави, співвідношення функцій держави з правом, вираження у функціях держави та практиці їх реалізації прав і свобод людини, прав і свобод дитини, тощо.

З огляду на це, функціями держави, скерованими на захист прав дитини, пропонуємо вважати об'єктивно зумовлений та похідний від функцій політичної системи суспільства комплекс (систему) взаємообумовлених і взаємопов'язаних, а також урегульованих правом напрямів та видів діяльності держави у цій сфері суспільних відносин в усій різноманітності її (діяльності) проявів.

Функції держави відображають тип, форму, сутність і соціальне призначення (цілі і зміст діяльності) держави, мають цілеспрямований характер, відзначаються обов'язковим правовим опосередкуванням (регламентуються та упорядковуються за допомогою правових регуляторів) та реалізуються державою через особливий механізм, за допомогою притаманних їм форм і методів.

Їх розвиток не має сталого й лінійного характеру, а зумовлюється складним комплексом різнопланових об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх чинників. Тому із виокремленням проблеми четвертого покоління прав людини та необхідністю удосконалення механізму забезпечення прав дитини міняється зміст діяльності держави та зміст її функцій. Стало очевидним, що у рамках однієї чи двох функцій вирішити питання реалізації та захисту прав дитини не можливо. Ці проблеми мають пронизувати увесь механізм державної діяльності.

Оскільки функції держави є неодмінним джерелом структурування державного механізму, основою для інституціалізації функцій органів державної влади, позначене вище має відобразитися і в інституційній сфері держави.

Отже, функції держави тісно пов'язані з правом, яке виступає ключовим упорядковуючим, стабілізуючим, обмежуючим та регулюючим чинником як у їх конституюванні, так і в їх реалізації. Права людини, права дитини та функції держави мають взаємно детермінований характер і характеризуються наявністю численних обопільних зв'язків і взаємодій.

Неодноразово констатована об'єктивно існуюча численність, різноманітність та різноплановість функцій держави є основою для застосування науково обґрунтованих класифікаційних підходів до характеристики цих функцій та опрацювання наукових і прикладних правових інструментів забезпечення трансформації функцій держави у мінливих суспільних умовах, зокрема відповідно до зміни соціального призначення, цілей і завдань держави.

УДК 340.115.7

Гене́за законодавства з прав дитини

Genesis zakonodavstva s rights ditini

Кузнєцова Л.В.

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Східноєвропейського університету економіки і менеджменту (м. Черкаси)

В суспільстві панує теза, для того, щоб мати щасливе майбутнє всі люди повинні мати рівні права. Проте така рівність, як закладено в цивільному законодавстві залежить від віку та стану здоров'я. Адже дитину жодним чином не можна прирівнювати до дорослої людини, у тому числі й у правових аспектах. Дитина має бути забезпечена особливими правами, особливим захистом, що мають часовий вимір і спеціальне призначення. Це обумовлено її фізичною, розумовою, моральною та духовною незрілістю. І для того, щоб дитина стала зрілою людиною у всіх відношеннях, їй необхідно мати певні спеціальні, додаткові можливості.

Можливість мати такі права та ними користуватися в своїй переважній більшості залежить від економічного стану держави та добробуту в сім'ї. Яскравим прикладом цьому є свідчення джерел звичаєвого права, які регламентували трудові відносини найманої праці дітей і їх передачу до навчання; на сучасному рівні це договори з неповнолітніми та учнівські договори. Батьки мали повне право віддавати дітей у найм на роботу. Так описує дитячий найм, у своєму романі "Хіба ревуть воли, як ясла повні?" класик української літератури П.Мирний: "...Ось минуло дванадцять літ. Восени радиться Мотря з матір'ю: - Чи не наняти б нам Чіпку хоч за харч служити? ". ... На весну знову радиться Мотря з матір'ю. - Наняти б Чіпку..." [3, с.213]. Тобто скрутне матеріальне становище, спонукало використовувати працю дітей для елементарного виживання. Таким чином в кінці XIX на початку XX століття почали розглядатися права дитини, як заходи захисту від економічної експлуатації.

Фактично - трудовим законодавством, яке в силу історичних подій діяло і на території українських земель 01 червня 1982 року введено в дію Закон «Про малолітніх, які працюють на заводах, фабриках, мануфактурах», згідно з яким не допускалися до робіт

діти обох статей, що не досягли 12-річного віку. Малолітні у віці від 12 до 15 років не могли притягуватися до роботи більше 8 годин на добу. Закон забороняв роботу дітей у віці від 12 до 15 років «в недільні і високоурочисті дні» [1, с.431]. А 05 червня 1884 року був виданий закон «Про стягнення за порушення постанов про роботу малолітніх на фабриках, заводах, мануфактурах та в ремісничих закладах», 03 червня 1885 р. приймається Закон «Про заборону нічної роботи неповнолітніх і жінок на фабриках, заводах і мануфактурах» [1, с.446].

Першим міжнародним нормативно-правовим джерелом стала Женевська декларація прав дитини (1924 р.) і була спрямована на створення умов, що забезпечують нормальний фізичний і психічний розвиток дитини, право дитини на допомогу, належне виховання, захист. І саме ця Декларація стала наріжним каменем всього майбутнього міжнародного розвитку правових ініціатив стосовно прав дитини. Після другої Світової Війни в 1959 році була прийнята Декларація прав дитини, яка містить 10 соціальних й правових принципів, які значно вплинули на політику і справи уряду і людей в усьому світі.

В 1989 році Генеральною Асамблеєю ООН приймається Конвенція про права дитини, яка ратифікована Постановою Верховної Ради України №789ХІІ (78912) від 27 лютого 1991 року та набула чинності для України 27 вересня 1991 року.

Стосовно сучасного українського законодавства з прав дитини, то в першу чергу варто зазначити Конституцію України, прийняту 28 червня 1996 року, яка гарантує рівність у правах дітей незалежно від походження, а також від того, народилися вони в шлюбі чи ні. Також варто наголосити на Законі України «Про охорону дитинства»[5], який визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і покликаний забезпечити реалізацію прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток, встановивши основні засади державної політики в цій сфері. Уперше в історії національного законодавства у цьому Законі введено положення, яке забороняє тілесні покарання дітей у родині.

Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [6] визначає загальні засади створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального становлення та розвитку молодих громадян України в інтересах особистості, суспільства та держави, основні напрямки реалізації державної молодіжної політики в Україні щодо соціального становлення та розвитку молоді.

Таким чином, законодавча база в частині захисту прав дитини розвинена як на міжнародному так і на національному рівні, проте як окреслювалося вище належний захист залежить від соціально-економічного становища держави.

Список використаних джерел

- 1.Іванов В.М. Практикум з історії держави і права України: Навч. посібник /В.М. Іванов. – К.: МАУП, 2006. – 728с.
- 2.Конституція України [Електронний ресурс]: закон України, від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
- 3.Мирний П. Твори. Видавництво: Молодь / П.Мирний.- К., 1980р. – 414с.
- 4.Основні міжнародні документи з прав людини [Електронний ресурс] // <http://gu.osvita.ua/vnz/reports/law/9727/>
- 5.Про охорону дитинства [Електронний ресурс]: закон України, від 26.04.2001 № 2402-ІІІ. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
- 6.Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні [Електронний ресурс]: закон України, від 05.02.1993 № 2998-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>

Міжнародний досвід захисту права дитини на безпечний інформаційний простір

Новицька Н.Б.

*(доктор юридичних наук, старший науковий співробітник ННІ права
Університету ДФС України)*

Новицький А.М.

(доктор юридичних наук, професор ННІ права Університету ДФС України)

Сучасне міжнародне право розглядає права людини як природні та невід'ємні. Права дитини, відповідно, є невід'ємною складовою загальних прав людини. Тобто права людині ніхто не дарував – ні уряд, ні держава вони з'являються внаслідок їх закріплення в нормах моралі та нормах права.

Необхідно зазначити, що право на свободу думки і слова виникло як інструмент забезпечення можливості вільної самореалізації людини та її інформованості. З юридичної точки зору право дитини на свободу думки і слова та на вільне вираження своїх поглядів і переконань закріплене у статті 13 Конвенції ООН Про права дитини. Зокрема, дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію й ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій формі чи за допомогою інших засобів на вибір дитини. Разом з тим дитина має бути повністю підготовлена до самостійного життя в суспільстві та вихована в дусі ідеалів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй і особливо в дусі миру, гідності, терпимості, свободи, рівності і солідарності тому здійснення цього права може зазнавати деяких обмежень, проте ними можуть бути лише ті обмеження, які передбачені законом і необхідні: для поваги прав і репутації інших осіб або для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я або моралі населення[1]. Тобто міжнародна спільнота визнає що дитина є надзвичайно вразливою та піддається впливу з інформаційної продукції в сучасних умовах вже фактично побудованого глобального інформаційного суспільства потрібно ретельно підходити до питання захисту дітей від інформації, яка може завдати шкоди їх здоров'ю та розвитку.

Звичайно, що держави учасниці Конвенції про права дитини [1] визнають важливу роль засобів масової інформації і забезпечують, щоб дитина мала доступ до інформації і матеріалів із різних національних і міжнародних джерел, особливо до таких інформації і матеріалів, які спрямовані на сприяння соціальному, духовному і моральному благополуччю, а також здоровому фізичному і психічному розвитку дитини. Саме тому держави-учасниці: заохочують засоби масової інформації до розповсюдження інформації і матеріалів, корисних для дитини в соціальному і культурному відношеннях; заохочують міжнародне співробітництво в галузі підготовки, обміну і розповсюдження такої інформації і матеріалів із різних культурних, національних і міжнародних джерел; заохочують видання і розповсюдження дитячої літератури; заохочують засоби масової інформації до приділення особливої уваги мовним потребам дитини, яка належить до якої-небудь групи меншостей або корінного населення; заохочують розробку належних принципів захисту дитини від інформації і матеріалів, що завдають шкоди її благополуччю[1].

Дитина як повноцінний громадянин має право бути захищеною від будь-якого негативного впливу, що може завдати шкоду її фізичному та психічному здоров'ю. В сучасному світі існує безліч небезпек для дітей і однією з серйозних загроз інформаційна продукція. У цьому контексті цікавим є розгляд європейського міжнародного досвіду спроб вирішити вказане питання на нормативно-правовому рівні.

У 1984 році Рада Європи ухвалила Рекомендацію № R (84) 3 Про принципи телевізійної реклами [3] в якій особливі вимоги висуваються до змісту реклами що, спрямована на дітей, або реклами, в якій беруть участь діти. Зокрема, вона має уникати всього того, що може зашкодити інтересам дітей, поважати їхню фізичну, розумову й моральну індивідуальність.

Привертає увагу і те, що Рада Європи не полишає поза увагою необхідність підготовки людини до сприйняття інформації пропонуючи у Рекомендаціях Про культурний вимір мовлення в Європі впровадити шкільні курси з навчання критичному ставленню до ЗМІ й аудіовізуальної продукції, а також інформувати дорослих (і не лише батьків) щодо досягнень у сфері ЗМІ як позитивних, так і тих що можуть завдати шкоди моральному здоров'ю суспільства. Крім того у даному документі Раді міністрів Європи

було рекомендовано пришвидшити й інтенсифікувати роботу щодо розроблення на основі національного законодавства керівних принципів, спрямованих на зменшення насильства, жорстокості та порнографії не тільки у відео-програмах, а й у всій сфері мовлення.

Незважаючи на свою відданість принципу свободи вираження поглядів і безперешкодного поширення інформації та ідей, що було, зокрема, підкреслено в Декларації від 29 квітня 1982 року Рада Європи ухвалює Рекомендацію Про принципи поширення відеозаписів насильницького, жорстокого чи порнографічного змісту [364] головною метою якої була консолідація дій, спрямованих проти поширення відеозаписів насильницького, жорстокого й порнографічного змісту, а також проти вживання наркотиків, зокрема з метою захисту неповнолітніх. Ще однією особливістю цього нормативно-правового акта є те, що держави-члени мають заохочувати створення систем класифікації й контролю за відеозаписами відповідними професійними секторами в рамках систем саморегуляції або за допомогою органів державної влади. Ці системи можуть створюватися або до, або після поширення відеозаписів, що, на нашу думку, є елементом цензури та самоцензури.

Надзвичайно цікавою в рамках дослідження захисту дітей від негативного впливу інформаційної продукції, на нашу думку, є Рекомендація 1276 (1995) “Про силу візуальних образів” [2]. Зокрема Радою Європи визнано, що хвиля візуальної образності настільки могутня, що нині ми зіткнулися з явищем “віртуальної реальності”, яке породжує ризик маніпулювання образами, що ілюструють новини, та інформацією, що їх супроводжує. Значна увага у даному документі була приділена дітям адже телевізійні екрани перетворилися на сучасних “електронних няньок”, оскільки велика кількість дітей проводить занадто багато часу перед ними.

На відміну від інших резолюцій прийнятих Радою Європи щодо свободи слова у цій чітко і навіть жорстко вказано, що свободу вираження поглядів – основоположне право, закріплене в статті 10 Європейської конвенції з прав людини, – слід забезпечувати разом із відповідальністю, з якою воно пов’язане. У певних випадках обмеження свободи вираження поглядів може бути виправдане з метою його узгодження з потребою захисту інших прав і свобод, зокрема прав дітей. Крім того Комітетові міністрів було рекомендовано врахувати у процесі формування політики у сфері візуальних образів або консультування урядів, які розробляють власні політики такі принципи:

- чітка вимога щодо саморегулювання та прийняття кодексів поведінки особами, котрі створюють телепрограми, режисерами новин, кінорежисерами, а також тими, хто продукує й поширює відеофільми, відеоігри й комп’ютерні програми, за єдиної умови щодо поваги національного законодавства стосовно приватного життя;
- візуальна грамотність та обізнаність щодо ЗМІ, починаючи з найперших можливих ступенів шкільної освіти;
- на всіх рівнях шкільної освіти слід сприяти підготовці вчителів з питань візуальної грамотності та обізнаності щодо ЗМІ;
- на родини й батьків слід покласти відповідальність за те, які телепрограми дивляться їхні діти; телебачення не повинно займати місце батьків або зменшувати час, який їм слід проводити, допомагаючи дітям в їхньому розвитку;
- слід проводити дослідження щодо можливих зв’язків між насильством на екрані та насильницькою поведінкою;
- слід збільшувати обізнаність фахівців щодо впливу їхньої роботи на глядачів і громадськість в цілому, зокрема у зв’язку з розвитком нових технологій (починаючи від підсвідомої реклами й закінчуючи віртуальною реальністю);
- треба взагалі сприяти створенню асоціацій глядачів, читачів і користувачів, а також систем оскарження там, де вони ще не існують;
- фінансування служби громадського телебачення має здійснюватись у відповідних і надійних рамках, що дасть йому можливість пропонувати альтернативні високоякісні програми, уникаючи залучення комерційних джерел;

- поріг вечірнього часу, до якого сцени сексу чи насильства не можуть транслюватися по телебаченню, має бути визначений або саморегулюванням й кодексами поведінки, або умовами ліцензії;
- слід знайти засоби для сприяння виробництву високоякісних телепрограм у Європі.

Асамблея також закликала Комітет міністрів прослідкувати за впровадженням заходів, спрямованих проти показу насильства на телебаченні (в тісному співробітництві з мовниками), а також заходів освітнього характеру в сфері обізнаності щодо ЗМІ. Нажаль більшість з цих вимог в Україні не виконуються, хоча і є надзвичайно актуальними.

Відзначимо що в Україні на законодавчому рівні закріплено права дітей на вільне одержання інформації. На нашу думку, це є надзвичайно важливим адже інформаційна продукція несе в собі елементи культурного, творчого, духовного виховання, формує ще несталу психіку дитини, впливає на формування в неї певних бажань і вона має подаватися цілеспрямовано не лише в школах. Разом з тим держава, з метою запобігання розбещенню дитини та її деморалізації, повинна на законодавчому рівні подбати про захист дитини від отримання інформації, що негативно впливає на формування кола її інтересів, на пряму духовного та культурного розвитку тощо.

Список використаних джерел

1. Про права дитини [Текст] : [Конвенція ООН: офіц. текст : за станом на 21 грудня 1995 року]. – [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
2. Про силу візуальних образів [Текст] : [Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1276: офіц. текст : за станом на 29 грудня 1995 року]. – [Електронний ресурс] : Режим доступу : офіційний веб-сайт Бюро інформації Ради Європи в Україні www.coe.kiev.ua
3. Про принципи телевізійної реклами [Текст] : [Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи № R (84) 3 : офіц. текст : за станом на 23 лютого 1984 року]. – [Електронний ресурс] : Режим доступу : офіційний веб-сайт Бюро інформації Ради Європи в Україні www.coe.kiev.ua

Конституційно-правовий механізм протидії корупції у сфері реалізації прав дитини

Приходько А.А.

(кандидат юридичних наук, директор Юридичної компанії «EFFECTEAM»)

Корупція сьогодні, як слушно підкреслює професор Бисага Ю.М., є одним з найбільш негативних універсальних явищ, притаманним майже усім країнам [1, ст. 4]. Універсальність цього явища полягає в тому, що корупція може уразити будь-яку сферу прав і свобод людини. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2]. Відповідно до статті 51 Основного Закону дитинство, на ряду із сім'єю, материнством і батьківством охороняються державою.

Серед основних видів корупції в сфері реалізації прав дитини є:

- привласнення бюджетних коштів призначених на фінансування органів опіки та піклування, дошкільних та шкільних закладів, дитячих медичних закладів тощо, в результаті проведення тендерних закупівель або привласнення коштів, що мали надійти до бюджету від батьків, піклувальників, інвесторів, благодійних організацій;
- створення бюрократичних перешкод задля отримання неправомірної вигоди у разі спрощення доступу до реалізації прав дитини або надання такого доступу;
- створення корупційних зв'язків «по вертикалі» від безпосередніх виконавців до найвищих посадових осіб держави, клановість посад, відсутність дієвого контролю та механізмів притягнення до відповідальності винних осіб;
- отримання неправомірної вигоди за штучне створення привілеїв для окремої категорії дітей в супереччя принципам справедливості та рівності;

- застосування репресивних заходів до дітей замість превентивних та виховних, з метою отримання неправомірної вигоди від батьків, опікунів, піклувальників, або інших відповідальних за дітей осіб.

Наявність вказаних видів корупції унеможлиблює побудову демократичного правового суспільства, так як у громадян України з дитинства виробляється синдром сприйняття корупції, як нормального соціального явища. Саме на державу, як на основного гаранта реалізації прав дитини покладено обов'язок створення дієвого механізму протидії корупції в сфері реалізації прав дитини. Створення такого механізму сьогодні відбувається шляхом реформування діючих державних інституцій та створення нових органів, шляхом імплементації нових засад державної антикорупційної політики в Україні.

Антикорупційна стратегія визначає пріоритети державної антикорупційної політики до 2018 року, реалізація яких створить основу для подальших реформ у цій сфері, зокрема дасть змогу усунути одну з основних причин незадовільного стану справ у сфері антикорупційної політики в Україні, якою є фрагментарність і недосконалість законодавчої та інституційної антикорупційної інфраструктури [3].

Законодавча та інституційна антикорупційні інфраструктури, по своїй суті є основами конституційно-правовим механізмом протидії корупції. Професор Марцеляк О.В. також говорить, про наявність нормативної та інституційної основи конституційно-правового механізму протидії корупції [1, ст. 53].

З урахуванням зазначеного, нормативна основа конституційно-правового механізму протидії корупції в сфері реалізації прав дитини – це створення нових та застосування вже існуючих нормативних актів в сфері реалізації прав дитини (Конвенція про права дитини, Конституція України, Сімейний Кодекс України, Закони України «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з дітьми і молоддю», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», «Про державну соціальну допомогу інвалідам дитинства та дітям-інвалідам», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» тощо) у відповідності та узгодженості з антикорупційними нормами права (Кримінальний Кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закони України «Про засади запобігання корупції», «Про очищення влади», «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування» тощо). Відповідність та узгодженість передбачає: обов'язкову наявність антикорупційної експертизи нормативних та піднормативних актів, що приймаються; прозорість та відкритість таких актів для антикорупційних громадських організацій та громадян; передбачення юридичної відповідальності та чіткого механізму її застосування; максимальне усунення бюрократичних механізмів та спрощення реалізації прав дитини, з метою найбільш швидкого та дієвого реагування.

Інституційна основа конституційно-правового механізму протидії корупції в сфері реалізації прав дитини – це система спеціально уповноважених антикорупційних органів та державних інституцій (Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Прокуратура України, Національна Поліція України, Служба безпеки України, Уповноважений Верховної ради з прав людини тощо) завданням яких є попередження корупційних ризиків, проведення превентивних заходів, виявлення корупції на усіх рівнях, притягнення винних до відповідальності, вжиття заходів спрямованих на дерегуляцію державних процесів в сфері реалізації прав дитини.

Створення ефективного конституційно-правового механізму протидії корупції в сфері реалізації прав дитини – прямий обов'язок держави задля забезпечення громадянського суспільства, демократичної, прогресивної та успішної України.

Список використаних джерел

1. Бисага Ю.М. корупція як цивілізаційний феномен: причини та шляхи подолання: монографія / Ю.М. Бисага, Д.М. Белов, І.М. Берназюк, О.М. Марцеляк, Р.П. Натурчак. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2016. – 200 с.

2. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print144290075856_5801

3. Постанова КМ України «Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/265-2015-%D0%BF>

УДК 347.63

Соціальні виміри прав дітей та молоді Social dimensions of the rights of children and youth

Сердюк Н.А.

*(Голова Київської міської організації “Асоціація українських правників”,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент Київського національного
лінгвістичного університету)*

Проголошений останнім часом курс реформ щодо становлення нашої країни вимагає чіткого бачення перспективи України та розробки цілої низки певних завдань, спрямованих на реалізацію визначеної мети – утвердити національну конкурентоспроможність, забезпечити стійкий соціально-економічний розвиток і високі стандарти життя громадян. У сучасних умовах трансформації світу одними з ключових завдань державної влади у сфері внутрішньополітичної безпеки є подолання диспропорцій у соціально-гуманітарній сфері за рахунок створення економічних і соціальних умов для зростання народжуваності, обмеження відтоку населення за кордон та забезпечення відповідності освітніх послуг перспективним потребам суспільства і держави у трудових ресурсах необхідної кваліфікації. В першу чергу, ці завдання стосуються саме проблем соціалізації молоді в Україні. Відповідно до законодавства “соціальне становлення молоді – процес різнобічного включення молоді в життєдіяльність суспільства як системи, сприйняття її як елементу цієї системи”[1]. Це інтенсивний, з огляду на вік, процес сприйняття та засвоєння знань, правил та норм життя у суспільстві, пошуки відповідного до власних ідеалів місця у соціумі, адаптація до виконання у ньому певної соціальної ролі.

З цією метою, вже сьогодні, повинні працювати державні освітні, культурні, побутові програми для молоді, та програми щодо її участі у виробництві. Молодь в першу чергу має здобувати освіту [2]. При створенні сім’ї держава зобов’язана надати молодим людям житло. Це необхідна умова – елемент середовища для “створення” молодятами потомства, крім того процес виховання людини не можливий і не допустимий без матеріальної бази і умов, що забезпечують її фізичний, інтелектуальний і духовний розвиток. Сьогодні в Україні діє Державна програма забезпечення молоді житлом на 2013 – 2017 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2012 р. № 967, відповідно до якої молоді громадяни України мають можливість придбати житло у кредит на пільгових умовах але, нажаль, за певних обставин не всі молоді сім’ї можуть нею скористуватися.

Необхідно надавати житло молоді, яка бажає створити сім’ю, в кредит, в якості авансу за майбутнє потомство та слід оформляти документально для розуміння молодими людьми відповідальності і серйозності їх рішення одружитися [3]. Надалі, зі зростанням сім’ї, житлові умови необхідно поліпшувати, до створення навіть родової садиби. Молодь та суспільство повинні мати спільні зобов’язання матеріальної відповідальності за отриманий “кредит довіри”.

Розвитком інституту сім’ї повинні займатися не тещі і свекрухи, а відповідні державні й суспільні інститути. Без міцної родини не буде міцної держави, оскільки сім’я має надзвичайно важливе значення для людини, оскільки в ній вона живе в оточенні “найближчих” людей, які можуть і зрозуміти, і вибачити, і підтримати, допомогти “стати на ноги” й знайти свій шлях у житті.[4,5] Ніхто не може замінити дитині її рідну матір чи батька, їхньої безмежної любові, теплоти й добра. Тому не випадково з давніх-давен

вважалася обов'язковою найбільша шана до батьків, яка знайшла своє відображення і в релігійних заповідях, і в народних піснях, і в поетичних творах. А одним з найбільших нещасть завжди вважалося сирітство. Тільки в сім'ї може вирости здорова, добра, розумна, щаслива людина.

Але не тільки для дітей, а й для дорослих шлюб і сім'я мають надзвичайно важливе значення. З ними пов'язані всі прояви любові, святість та щастя материнства або батьківства, і можливість прожити своє життя не тільки для себе, а й для інших, розкрити все багатство своїх почуттів і духовних сил, отримати найбільшу радість неформального спілкування. Підтвердженням цього може бути той факт, що смертність серед людей, які не мають сім'ю, значно перевищує смертність серед людей сімейних.

В наш час, шлюби не обов'язкові, не створюються сімейні майнові комплекси, які є базовою умовою матеріального благополуччя сімей. У такий бездуховній сім'ї немає основи. Тобто втрачається поняття сімейного вогнища, родового гнізда. Це породжує думки про безглуздість спільного буття в широкому спектрі – залишаючи лише єдиний інтерес – секс, але і він сьогодні приймає гіпертрофовані форми проституції, одностатевих стосунків, педофілії, стадності.

У масштабах держави це веде до виродження патріотизму – зникає місце, яке потрібно захищати від ворогів. Натомість стає лежбищем, яке легко змінити за несприятливих обставин. Молодь користується один одним, не зв'язуючи себе сімейними зобов'язаннями по відтворенню майбутніх поколінь. Ідеологія вільного кохання, культивована у молоді призведе до того, що дітей не буде в масових масштабах. Таким чином, молодь прийде в майбутнє, якого не буде, а буде старість і порожні робочі місця, на яких нікому буде працювати, наслідком стануть злидні, знедолення, черствість суспільства до проблем старості, але вже нічого буде міняти [6].

У літньому віці виникнуть інші потреби, але матеріальна база не буде створена – виникне гуманітарна катастрофа, якої поки ще ніхто не бачить. Крім того, наша держава бере зовнішні позики, в яких наступне покоління буде просто втоплено. Держава впроваджує в життєдіяльність суспільства принципи, засновані на конкуренції, але це підходить для спортивних змагань, а для сім'ї і людського роду потрібні принципи общинності, компліментарності, соборності, інтеграційного усвідомленого духовної взаємодії [7]. Розвитку цих страшних процесів сприяє духовна спустошеність суспільства, що погодилося на модель економіки, сформовану ринковими-олігархами – бездуховними особистостями, у яких основою є прибуток [8].

Духовну молодь, як майбутнього господаря країни, не можна виховати без поваги, уважного ставлення до її нагальних потреб і вимог, без допомоги їй у вирішенні її проблем, без створення матеріальних комплексів, що її розвивають, без духовного виховання. Тому необхідно широко залучати ЗМІ до запобігання злочинності серед неповнолітніх, пропаганди здорового способу життя, поваги до загальнолюдських цінностей, а також підвищення рівня правової культури. Державна переорієнтація ЗМІ, насамперед телебачення, з акцентування на продукцію, що містить елементи агресії та насильства, на пропаганду кращих зразків національно-культурного і мистецького здобутку. В такому випадку молодь стане гідним продовжувачем справ старшого покоління і вдячним правонаступником.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 р. № 2998-ХІІ / <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>.
2. Сердюк Н. А. Проблеми реформування освіти і науки в процесі становлення соціальної держави в Україні. – Київ, Соціологія права. Науково-практичний журнал, 2016 № 1-2 (16-17). – С.103-109.
3. Карлсон А. Общество-Семья-Личность: Социальный кризис Америки. Альтернативный социологический подход/ Перевод с английского под ред. проф. А. И. Антонова. М.: Изд. Дом «Грааль», 2003. – 284 с.
4. Ситник Г. Національні цінності як основа прогресивного розвитку особистості, суспільства і держави // Вісн. НАДУ. – 2004. – Вип. 2. – С.369-374.
5. Общество: государственность и семья. М.: Изд-во “Общественная инициатива”, 2005. – 156

с.

6. Доклад о мировом развитии 2003 года. Устойчивое развитие в меняющемся мире. Преобразование институтов, рост и качество жизни. – М.: Весь Мир, 2003. – 255 с.
7. Политика доходов и качество жизни населения/ Под ред. Н.А. Горелова. – СПб.: Питер, 2003. – 653 с.: ил. – (Серия «Учебное пособие»).
8. Одум Г., Одум Э. Энергетический базис человека и природы. / пер. с англ. – М.: Изд-во «Прогресс», 1978. – 379 с.

УДК 343.121.5

**Правові проблеми захисту інтересів дітей, що постраждали у результаті
незаконного переміщення через кордон
The illegal movement of children across the border**

Суходольська А.А.

(аспірантка НПУ ім. М.П. Драгоманова)

**Науковий керівник – доктор юридичних
наук, академік Національної академії правових
наук України, професор В.В. Костицький**

На сучасному етапі розвитку нашої країни із відкриттям кордонів набувають актуальності шлюби наших громадян з громадянами інших країн. З'являється потреба в захисті наших громадян в реалізації права на батьківство, опіку і піклування на міжнародному рівні.

На сьогодні в Україні діють міжнародні договори, засоби захисту прав дитини та батьків серед яких слід виокремити такі: Конвенція про права дитини (ратифікована Україною 27 лютого 1991 року) [1], Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (ратифікована Україною 11 січня 2006 року) [2], Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (ратифікована Україною 20 червня 2012 року) [3], Європейська конвенція про здійснення прав дітей (ратифікована Україною 3 серпня 2006 року) [2].

На національному рівні право на батьківство, материнство та опіку і піклування регулюється Сімейним кодексом України. Оскільки у правовій практиці виникають проблеми, пов'язані із порушенням законодавства та необхідністю відновлення прав дітей, важливим є комплексний підхід до врегулювання цих сфер суспільного життя. Проблеми усиновлення врегульовані Цивільним та Сімейним кодексами України, постановою Кабінету Міністрів України № 952 від 10.07.2006 року, яка визначає порядок виконання Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (Далі – Конвенція). Дана Конвенція запровадила правовий механізм повернення дитини у разі порушення права особи на здійснення права на опіку (піклування).

Конвенція діє і застосовується тільки у тих державах, які підписали і ратифікували її. Також, слід наголосити що вона застосовується до досягнення дитиною 16 років, якщо з часу незаконного переміщення пройшло не більше одного року та у разі порушення одного з батьків права на здійснення опіки (піклування).

Серйозною перешкодою у поверненні дитини до постійного місця проживання є труднощі доведення факту незаконного переміщення дитини через кордон. Як показує практика розгляду таких справ у судах, нерідко один з опікунів (піклувальників) обманним шляхом вивозить дитину за кордон, маючи дозвіл законного опікуна (піклувальника) на обумовлений короткий термін перебування дитини за кордоном для оздоровлення, лікування, відвідання родичів одного з батьків та інші.

Також зазначимо, що законодавець з метою захисту інтересів дитини встановив короткі терміни судового розгляду таких справ - 6 тижнів від дня відкриття судового провадження. Однак на практиці розгляд цих справ до прийняття рішення може

затягуватися більше, ніж на рік, а сама стадія завершення справи – виконання судового рішення – може тривати ще довше.

Тому врахування інтересів дитини, думки дитини судом та учасниками судового процесу залишається найважливішим елементом як вирішення такого роду спірних питань у судових інстанціях, на міжнародному рівні та у процесі удосконалення законодавства.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021
2. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_188
3. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_927
4. Постанова Кабінету Міністрів № 952 від 10.07.2006: Про виконання на території України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/952-2006-%D0%BF>

РЕЦЕНЗІЇ

Рецензія на монографічне дослідження докторантки Київського національного університету імені Тараса Шевченка В.В. Чекалюк «Формування іміджу України у ЗМІ» (Чекалюк В. В. Формування іміджу України у ЗМІ : монографія / Чекалюк В. В. – К.: Центр вільної преси, 2016. – 356 с. ISBN 978–966–2123–78–4).

У дослідженні акцентується на тому, що результатів у формуванні іміджу держави, громади, структури можна досягти перш за все за допомогою медіа- інструментів. Немає єдиної формули яка б гарантувала успіх використання певного іміджеутворюючого інструменту, оскільки з надзвичайно швидкими темпами розвитку науки і медіа середовища щодня з'являються нові методи і прийоми формування іміджу і впливу на масову аудиторію. Темі державного іміджу присвячено чільне місце у політично-економічному розвитку світового товариства, а дане монографічне дослідження можна використовувати у якості своєрідного ключа для огляду можливого розвитку та майбутнього Української держави.

Імідж у дослідженні представлено як мультифеномен , що окреслений багатьма маркерами. Одним із найважливіших серед таких індикаторів авторка наукової монографії розглядає імідж Президента України та вплив його діяльності на формування іміджу держави. В. Чекалюк акцентує на такому важливому положенні цього маркера, який виявляє, що репутація й наявний імідж лідера та імідж держави є взаємопов'язаними складовими єдиного іміджу України представленого на внутрішніх і зовнішніх інформаційних ринках.

Дослідниця звертає увагу на надшвидкий розвиток іміджології як у світі так і в Україні. При цьому В.Чекалюк робить правильний висновок про те, що сучасний розгляд проблеми потребує оперативного перегляду стереотипів, тому дослідниця пропонує власні новаційні методи іміджування. Новизна дослідження полягає в тому, що у монографії вперше комплексно проаналізовано інструменти і методи впливу на аудиторію, формування іміджу в різних політичних ситуаціях, запропоновано авторську формулу іміджетворення для України. Досліджено досвід науковців-практиків, іміджмейкерів щодо створення і поширення наукових технологій впровадження позитивного іміджевого відображення об'єкта (предмета іміджу) у масову свідомість.

У рецензованій монографії досліджено також ряд проблем формування позитивного іміджу лідера держави крізь призму медіа, його вплив на сприйняття держави як у світі, так і всередині країни. У зв'язку із цим вагомим внеском у науку можна розглядати визначення В.В.Чекалюк ключових принципів діяльності вітчизняних ЗМІ, методів формування ними іміджу держави і її лідера. Дослідниця робить висновок, що імідж держави є результатом функціонування інформаційного середовища, твореного ЗМІ.

В. Чекалюк констатує, що ряд знакових історичних подій, зокрема Євромайдан, підняли дух єдності й патріотизму в Українському суспільстві, а сам Євромайдан став потужною енергією до позитивних змін у державотворенні. Авторка також говорить про Революцію гідності, АТО на Сході держави як потужні сигнали, імідж-маркери України для світової спільноти, стверджує, що з допомогою ЗМІ трансформація свідомості українців поширилася на весь світ, Україна заявила про себе як молода держава з потужним потенціалом і можливостями, про свою готовність співпраці з передовими державами світу.

Ще раз відзначимо, що найбільш ретельно авторка дослідила питання репутації та іміджу державного лідера у контексті формування іміджу держави.

Погодимося з В.В. Чекалюк у тому, що на початку ХХІ ст. все ще не можна говорити про існування єдиного алгоритму створення іміджу, але є універсальний

висновок: імідж потребує уваги і новацій, його треба створювати, формувати, зберігати за допомогою інструментів медіа і вдосконалювати систематично.

Досліджуючи тему іміджу, Вероніка Васи́лівна пропонує і власні визначення й трактування, авторські терміни. Зокрема, авторка пише, що імідж держави - це образ країни – зовнішній і внутрішній, сформований і зафіксований у масовій свідомості громадян, сформований під впливом діяльності лідерів держави, видатних персоналій, економічних, політичних, екологічних та ін. факторів. В принципі, з таким визначення іміджу варто погодитися.

Дослідниця стверджує, що позитивний імідж чи негативний – це залежить від комунікативної взаємодії дипломатів і лідерів країни і за її межами. Вона звертає увагу науковців і практиків на те, що основа формування політичного іміджу держави – це історичні здобутки, визначні дати і події, історичні діячі, маючи на увазі комплексні поняття (події, явища), що формують відповідний імідж держави. Позитивний політичний імідж держави виникає тоді, коли він зорієнтований на певні соціальні групи, певне коло реципієнтів, відповідаючи саме їхнім потребам.

Тут важливо відмітити важливу роль ЗМІ, оскільки усі існуючі факти суспільного життя на шляху до оприлюднення підлягають певному трактуванню через призму медіа. Імідж формується у масовій свідомості за допомогою ЗМІ. Звичайно, фактично має місце позитивний контроль за реакцією на тиражований імідж лідера й швидка реакція фахівців на те, щоб підсилити і під коректувати образ лідера, що систематично потребує підсилення позитивного політичного іміджу, котрий сприятиме її соціально-економічному та політичному розвитку й розширенню партнерських взаємозв'язків із внутрішнім зовнішнім ринком.

Певний імідж має основні механізми його формування: хаотичний-неконтрольований і продуманий-послідовний. Формування іміджу відбувається як крізь призму політичних подій, що виникли спонтанно, так і внаслідок клопіткої роботи іміджмейкерів, і органів ЗМІ. Вагому роль у формуванні іміджу держави і її лідера, як ззовні так і у середині країни, відіграють економічні і політичні прогнози та глобальні очікування. Робота над створенням іміджу потребує моніторингу ситуації, оцінки існуючого іміджу і відповідності до запитів аудиторії; розробки стратегічної програми впровадження; корекції і оперативного реагування на непрогнозовані, непередбачувані зміни у суспільно-політичному житті країни.

Прогнози політтехнологів, маркетологів, іміджмейкерів, політологів, їх реальні дії, розробка стратегії, відкритість для широкої аудиторії і взаємодія з медіа – гарантують підсилення державного іміджу і лідера, який відповідає сутності трансформації громадянського суспільства. Проаналізувавши літературу у сфері іміджології авторка узагальнює: ЗМІ виконують дві найважливіші, тісно пов'язані між собою функції: формують і підтримують імідж, спостерігають за політичним життям від імені соціуму та забезпечують репрезентацію публічної сфери, моделюють імідж держави, що базується не лише на існуючих фактах, а прогнозують його розвиток, створюючи нову реальність; імідж як продукт комунікації визначається не тільки його носієм.

Вдалий імідж, прийнятний для тиражування у ЗМІ, повинен бути оптимальним - задекларовані наміри команди політика мають відповідати реальній діяльності, вчинкам і політичним крокам Президента України. Із сказаного у монографії випливає, що, на думку В.В. Чекалюк, ключову роль у сприйнятті державного іміджу відіграє її лідер – президент.

Уява про лідера, його імідж і репутація напряду відображаються на ставленні до держави на світовій арені. Це підсвідомо асоціація, тому що народ, більшість громадян країни, можуть не поділяти симпатії чи антипатії дипломатів, політиків, більше того іноді президент може бути лише формальним лідером, а асоціації з країною виникатимуть при згадці митця, спортсмена, політика, тобто народного лідера.

Разом з тим, в умовах існування системної поліканальності інформування світу про життя держави покладати відповідальність за імідж держави тільки на особу Президента

України не слід. Із зовнішнім світом спілкуються достатньо активно і представники парламенту, і уряд у цілому, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, опозиція і громадські організації, творчі спілки, вчені, органи місцевої влади, національні товариства.

Відкритість і публічність – найкращий інструмент формування і збереження позитивного політичного іміджу держави в цілому. Авторка наводить приклади й аналіз конкретних ситуацій із фаховими висновками. На часі вміння комунікувати, домовлятися – з опозицією, народом, бізнесом, ЗМІ, іншими державами. Власне, доля держави значною мірою залежить від кваліфікації іміджмейкерів, у першу чергу тих, які працюють з лідером, їх здатності мислити креативно.

Відмітимо, що до числа науково-методологічних надбань рецензованої роботи треба віднести власне визначення авторкою функцій іміджу, серед яких: стимулююча – потенційному лідеру створюється дещо незвичний для людини імідж, але бажаний для цільової аудиторії; імідж-афірмація - йдеться про віртуально створений бажаний образ, психологічний аванс; пластичність образу – оперативне підлаштування до обставин і запитів цільової аудиторії. В. Чекалюк вірно вважає, що «кінцевий лідерський продукт» залежить від майстерності команди і відповідності об'єкту очікуванням і запитам.

Дослідниця також пропонує свою класифікацію типів лідерів для роботи над іміджем: лідер-батько; лідер-секс символ як продукт медіа кампанії; лідер-син, друг молоді; лідер «свій хлопець»; формат «лідер-кумир». Дослідниця наголошує, що держава і лідер – споріднені і нероздільні складові єдиного іміджу. Падають рейтинги лідера, втрачає позиції держава. Закономірність очевидна. Від дій і іміджу лідера залежить бажання зовнішніх потенційних партнерів співпрацювати з державою чи навпаки. На створення позитивного іміджу витрачаються роки його можна за певних обставин втратити за мить.

Важливий інформаційний клімат, медіасередовище, у якому відбувається творення іміджу. Навики спілкування із представниками ЗМІ, ведення власного блогу чи сторінки у соціальних мережах, відіграють важливу роль у творенні іміджу політика. У монографії представлено своєрідну мірку ділових якостей лідера України XXI ст., об'єднаних в імідж-карту.

Погодимось із надзвичайно важливим для сучасного світу висновком: Україна повинна існувати як держава виключно для захисту прав і свобод своїх громадян, а тому імідж держави - сформоване групою фахівців бажане відображення реального стану речей; значить процес творення іміджу доцільно втілювати поетапно. Тут можна виділити моніторинг запитів масової аудиторії, аналіз існуючого іміджу лідера, аналіз запитів закордонної аудиторії, аналіз потенційних ринків діяльності, зваження «за» і «проти» щодо кінцевої мети і інструментів роботи, тиражування іміджу.

У монографії йдеться про потужні ресурси України, про перспективу інноваційної індустрії, й ті складові суспільного життя, в яких наша країна може боротися за лідерські позиції на мапі передових держав світу. Україна, її лідери мають продемонструвати світові свої переваги й готовність до співпраці у статусі партнерів. Авторка наголошує на інвестиції в освіту, розвитку інноваційних індустрій, створенні комфортного бізнес-клімату для інвесторів, у розвиток громадянського суспільства. Адже майбутнє України визначають таланти, інновації та підприємництво, ті здобутки, які варті тиражування у медіа задля підсилення позитивного іміджу України.

Обраний напрям наукового дослідження пов'язаний із реалізацією ряду законів та інших нормативних правових актів: Законом України «Про інформацію» (1992 р.), Постановою Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» (1993 р.), Постановою Верховної Ради України «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» (1997 р.), «Програмою інтеграції України до Європейського Союзу», схваленою Указом Президента № 1072/2000 від 14 вересня 2000 р., Програмою «Інвестиційний імідж України» (2002 р.), «Державною

програмою забезпечення позитивного іміджу України на 2003 – 2006 роки» (2003 р.), «Концепцією Державної програми формування позитивного міжнародного іміджу України на 2008 – 2011 роки» (2008 р.).

Вивчення та аналіз роботи засвідчують актуальність ідей і положень, представлених у дисертації, для розв'язання нагальних проблем у науці про зв'язки з громадськістю. Матеріали дослідження можуть слугувати для підготовки лекційних курсів, посібників і методичних розробок з багатьох дисциплін. Передбачаємо включення формули, висновків та інших матеріалів дослідження у державні стандарти щодо позиціонування країни у ЗМІ й підвищення комунікативного процесу між урядом і суспільством, де медіа є своєрідним провідником. Доречним буде застосування на практиці у роботі міністерств та відомств для підсилення внутрішнього рейтингу, авторитетності держави у суспільстві і зовнішньої прихильності на світовій мапі, зокрема у діяльності МЗС (туризм, освіта, фінанси - для поліпшення інвестиційної привабливості ринку) тощо.

Наукова робота В.Чекалюк безумовно є актуальним і цікавим дослідженням, як у теоретико-методологічному, так і в практичному значеннях. Авторка проявила вміння оцінки та аналізу системних проблем, взаємозв'язків та взаємовпливів явищ і процесів, вироблення практичних рекомендацій для просування нашої країни на світовій арені.

**Професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної академії правових наук
України Василь КОСТИЦЬКИЙ**

«СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА»

Співзасновники журналу

Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

Співвидавці номера журналу

Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

Юридичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Всеукраїнська громадська організація «Асоціація українських правників»

Львівський університет бізнесу і права

Редакційна рада:

Гриценко І.С., доктор юридичних наук, професор;

Костицький В.В., доктор юридичних наук, професор (*голова редакційної колегії*);

Онисьченко Н.М., академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, I віце-президент Асоціації українських правників;

Сопільник Л.І., доктор юридичних наук, доктор технічних наук, професор;

Шемшученко Ю.С., академік Національної академії наук України, доктор юридичних наук, професор;

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Члени редколегії:

Андрусишин Б.І., доктор історичних наук, професор;

Балакірева О.М., кандидат соціологічних наук;

Бандурка О.М. академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

Безклубий І.А., доктор юридичних наук, професор;

Бостан С.К., доктор юридичних наук, доцент;

Гетьман А.П., академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

Грінченко О.О., доктор юридичних наук, професор;

Григорович Л.С., кандидат філософських наук

Гяро Томаш, доктор юридичних наук, професор (Польща);

Захарченко П.П., доктор юридичних наук, професор;

Козмінські Кшиштоф, доктор права, доцент (Польща);

Коломоєць Т.О., доктор юридичних наук, професор;

Костенко О.М., академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

Крупчан О.Д., академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

Марцеляк О.В., доктор юридичних наук, професор;

Марчак В.Я., доктор юридичних наук, професор;

Мельник Г.П., адвокат, віце-президент АУП;

Нагребельний В.П., член-кореспондент НАПрН України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, професор;

Наливайко Л.Р., доктор юридичних наук, професор;

Новицький А.М., доктор юридичних наук, професор;

Онисьченко Н.М., академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

отець Олекса Петрів кандидат юридичних наук;

Пархоменко Н.М., доктор юридичних наук, професор;

Притика Ю.Д., доктор юридичних наук, професор;

Ромовська З.В., доктор юридичних наук, професор;

Селіванов А.О., академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

Сердюк Н.А. кандидат юридичних наук, доцент;

Сопільник Л.І., доктор юридичних наук, професор

Судаков В.І. доктор соціологічних наук, професор;

Шуба О.В., доктор політичних наук, професор;

Яковлев А.А., кандидат юридичних наук.

Головний редактор – В.В. Костицький

Заступник головного редактора – Н. Новицька

Редакція англійських текстів – С. Костицька, О. Нетреб'як

Редакція журналу не завжди поділяє позиції авторів з приводу висловлюваних проблем і не несе відповідальності за зміст авторських публікацій.

Журнал рекомендовано до друку Рішенням Вченої ради Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи (протокол № 8 від 14.10.2016 р.).

Науково-практичний журнал «Соціологія права» внесено до переліку наукових фахових видань України, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук у галузі «Юридичні науки» Наказ МОН України № 793 від 04.07.14р.

Реєстраційне свідоцтво KB № 18116-6916P видане Міністерством юстиції України 07.09.2011.

Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи. 01034, м. Київ, вул. Паторжинського, 4, оф. 8, тел./факс 278-50-12

Підписано до друку 28.12.2016
Формат 60*84/8. Наклад 300пр.

Видавець і виготовлювач – «Видавничий дім» АртЕк»
вул. Оленівська, 8, м. Київ, Україна 04080
Тел./факс (044)426 19 62
Тел.: (067) 440-11-37
e-mail ph-artec@ukr.net
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК №4779 від 15.10.2014 р